

Nina Simonsen, Eva Roos, Sakari Suominen, Mari Laakso, Elviira Lehto, Jari Villberg,
Jorma Tynjälä, Raili Välimaa, Kristiina Ojala, Lasse Kannas

Hälsotrender bland elever i svensk- och finskspråkiga grundskolor 1994–2014 – WHO:s skolelevsstudie (HBSC-Study)

 folkhälsan

**Svenska
kulturfonden**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Nina Simonsen, Eva Roos, Sakari Suominen, Mari Laakso,
Elviira Lehto, Jari Villberg, Jorma Tynjälä, Raili Välimaa,
Kristiina Ojala, Lasse Kannas

Hälsotrender bland elever i svensk- och finskspråkiga grundskolor 1994–2014 – WHO:s skolelevsstudie (HBSC-Study)

Svenska
kulturfonden

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Samfundet Folkhälsan
Folkhälsans forskningscentrum

Jyväskylän yliopisto
Terveyden edistämisen tutkimuskeskus
Julkaisu 7, 2016

Ulkoasu Taittopalvelu Yliveto Oy
Kannen kuva iStockphoto

ISSN 1795-1011
ISBN 978-951-39-6770-3 (nid.)
ISBN 978-951-39-6771-0 (pdf)
<https://www.jyu.fi/sport/laitokset/terveys/julkaisut>
Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä

FÖRORD

WHO:s skolelevsstudie (Health Behavior in School-aged Children (HBSC) Study) är internationellt en av de mest omfattande, långvariga och betydelsefulla undersökningarna om levnadsvanor bland skolungdomar. Undersökningen startade för drygt 30 år sedan och i detta nu deltar över 40 länder i Europa och Nordamerika. Nästa internationella datainsamling, som är den tionde i ordningen, genomförs år 2018. Nytt forskningsmaterial insamlas vart fjärde år.

Forskare vid Jyväskylä universitets Forskningscenter för hälsofrämjande (Terveiden edistämisen tutkimuskeskus) ansvarar för WHO:s skolelevsstudie i Finland. För ungefär 20 år sedan började det givande samarbetet mellan Jyväskylä universitet och Samfundet Folkhälsan. Åren 1994, 1998, 2006 och 2014 har skilda datainsamlingar gjorts bland elever i svenskspråkiga skolor. WHO:s skolelevsstudie är till sitt forskningsgrepp en trendundersökning. Ju längre tidsperspektiv resultaten representerar, desto viktigare och intressantare blir en trendundersökning. Föreliggande rapport är den första i sitt slag att beskriva trender i upplevd hälsa, hälsobeteenden och skolupplevelser under de senaste 20 åren bland 11-, 13- och 15-åriga elever i svenskspråkiga skolor i Finland. Trendjämförelser med motsvarande resultat bland elever i finskspråkiga skolor har heller inte gjorts tidigare. Tidsperspektivet är imponerande, och resultaten är ytterst intressanta och viktiga då man överväger strategier och metoder att förbättra hälsa och välbefinnande bland ungdomar i skolåldern.

Rapporten är speciellt viktig för det hälsofrämjandet arbetet i Svenskfinland – det är första gången man så här omfattande har kartlagt hälsa bland finlandssvenska ungdomar och gjort både en jämförelse mellan finlandssvenskar i olika regioner och samtidigt en jämförelse till finskspråkiga barn och ungdomar.

Att färdigställa föreliggande rapport var möjligt genom att datainsamlingen i svenskspråkiga skolor kunde genomföras med hjälp av beviljade medel ur Anslaget för hälsofrämjande (Institutet för hälsa och välfärd, THL) och medel ur Utbildningsstyrelsens anslag, samt genom att Svenska kulturfonden beviljade understöd för bearbetning och analys av datamaterialet och skrivande av rapporten. Vårt varma tack för finansieringen. Analyser och rapportering har planerats och förverkligats av forskargrupper vid Folkhälsans forskningscentrum och Jyväskylä universitet. Vi vill tacka båda forskargrupperna, liksom Carola Ray och Åse Fagerlund som läst och kommenterat texten. Undersökningen kunde inte ha genomförts utan skolornas insatser, och vi vill rikta ett stort tack till alla deltagande skolor, rektorer och lärare. Ett särskilt varmt tack går till alla elever som så omsorgsfullt har besvarat frågeformulären.

I oktober 2016

Lasse Kannas
Jyväskylä universitet

Eva Roos
Samfundet Folkhälsan

INNEHÅLL

FÖRORD	3
1. INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Undersökningens syfte	8
2. UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE	9
2.1 Datamaterialet – WHO:s skolelevsstudie	9
2.2 Enkäterna	10
2.3. Resultatredovisning	11
3. HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE	14
3.1 Självskattad hälsa	14
3.2 Tillfredsställelse med livet	16
3.3 Känsla av ensamhet	17
3.4 Subjektiva hälsobesvär	19
3.5 Läkemedelsanvändning	24
3.6 Vikt och kroppsuppfattning	27
3.7 Hälsa och välbefinnande: sammanfattning	31
4. LEVNADSVANOR	33
4.1 Fysisk aktivitet	33
4.2 Matvanor	38
4.3 Tandhygien	43
4.4 Sömnens längd	45
4.5 Tobaksanvändning	49
4.6 Konsumtion av alkohol	53
4.7 Levnadsvanor: sammanfattning	57
5. SOCIAL NÄRMILJÖ	59
5.1 Familjen	59
5.2 Skolan	64
5.3 Mobbning i skolan	78
5.4 Vänner	81
5.5 Social närmiljö: sammanfattning	84
6. DISKUSSION	86
REFERENSER	92
Bilagor	94

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Att främja barns och ungas hälsa är en central hälso- och samhällspolitisk målsättning i Finland. Hälsa är en resurs för barnen och ungdomarna i vardagslivet, och förhållanden under barn- och ungdomstiden kan ha en stor betydelse för hur hälsan utvecklar sig senare i livet. För att stöda beslutsfattning och hälsofrämjande verksamhet på olika nivåer i samhället behövs kunskap om frågor gällande hälsa, välbefinnande och levnadsvanor samt om faktorer som påverkar dessa och om förändringar som har skett över tid.

För över 10 år sedan, år 2000, gav Jyväskylä universitet ut en jämförande forskningsrapport som beskrev subjektiv hälsa, hälsovanor och skoltrivsel bland svensk- och finskspråkiga elever (Kannas & Brunell 2000) och samma år publicerades en artikel (Suominen et al. 2000) som visade att de finlandssvenska skolbarnen hade bättre självskattad hälsa jämfört med finskspråkiga skolbarn. Dessa resultat är i samklang med ett stort antal studier som har påvisat att finlandssvenskarna överlag har en något bättre hälsa jämfört med den finskspråkiga befolkningen. Flera teorier – såsom ett större socialt kapital, bättre hälsoresurser eller skillnader i sociodemografisk bakgrund – som skulle kunna förklara sambandet har lyfts fram. Också eventuella kulturskillnader mellan finsk- och svenskspråkiga i Finland, t.ex. skillnader i mat-, dryckes- och idrottskultur, kan leda till skillnader i levnadsvanor, som vidare kan utvecklas till skillnader i hälsa. Ett flertal tidigare studier har undersökt hälsoskillnader mellan den finsk- och svenskspråkiga vuxenbefolkningen i Finland (Suominen 2014); indikatorer för hälsa som har använts är bl.a. dödlighet, förekomst av långvariga sjukdomar och sjukfrånvaro. Betydligt färre studier har inriktat sig på motsvarande språkgrupper bland skolbarn och särskilt på skillnader i upplevelse av hälsa och i hälsobeteende. Hälsovanorna etableras under barn- och ungdomstiden och därför är det relevant att undersöka hälsorelaterade skillnader bland skolbarn i de två språkgrupperna.

Barnen från svenskspråkiga skolor i Finland kan leva i väldigt olika språkmiljöer. Finlandssvenska skolbarn i Österbotten och på Åland lever i en annan språk- och kulturmiljö än de i Nyland och Egentliga Finland. I Österbotten och på Åland tillhör de svenskspråkiga skolbarnen en språklig majoritet, medan barnen i Nyland och Egentliga Finland till största del ingår i en språklig minoritet. Finlandssvenskarnas ställning har dessutom förändrats under de senaste 20 åren. Andelen svenskspråkiga har minskat i landet och allt flera av finlandssvenskarna, framförallt i Nyland och Egentliga Finland, lever i en omgivning som är allt mer finskspråkig. Också andelen tvåspråkiga familjer där kulturer blandas ökar. Språkmiljön i de olika delarna av Svenskfinland, med eventuellt tillhörande sociala och kulturella skillnader, kan ha betydelse för barns och ungdomars levnadsvanor samt för deras hälsa och välbefinnande – en granskning av möjliga skillnader är följaktligen betydelsefull.

I föreliggande rapport beskrivs hur hälsa och välbefinnande (kapitel 3), levnadsvanor (kapitel 4) och social närmiljö (kapitel 5) har utvecklats under de senaste 20 åren (1994–2014) bland elever i svenskspråkiga skolor i Finland. Dessutom görs en granskning av denna utveckling baserat på språkmiljön genom att jämföra elever i svenskspråkiga skolor i områden där den

svenskspråkiga befolkningen är i majoritet (Österbotten och Åland; här efter benämnt regionen Österbotten, Åland) med områden där den är i minoritet (Nyland och Egentliga Finland; här efter benämnt södra Finland) och genom att jämföra elever i svenskspråkiga skolor med elever i finskspråkiga skolor.

Syftet med rapporten är att ge en mångsidig bild av de svenskspråkiga 11-, 13- och 15-åriga skolelevernas levnadsvanor, hälsa och välbefinnande i dagens läge jämfört med tidigare år och att identifiera förändringar som har skett under tidsperioden. Dessutom är syftet att lyfta fram språkmiljöns eventuella betydelse för hälsorelaterade faktorer och för hur hälsotrenderna utvecklas. Rapporten strävar efter att utvidga kunskapen om vilka hälsorelaterade teman det är särskilt viktigt att fokusera på bland skolbarn i de svenskspråkiga grundskolorna i Finland. Både trendundersökningen och jämförelsen med eleverna från de finskspråkiga skolorna ger information som kan användas inom hälsofrämjande arbete, framförallt i den finlandssvenska miljön. Bland annat skolorna kan använda informationen om skolelevernas hälsa och välbefinnande för att utveckla skolan till en allt mera hälsofrämjande arena. Därtill ger de regionvisa resultaten möjligheter att jobba hälsofrämjande med riktade åtgärder på regional nivå.

1.2 Undersökningens syfte

Undersökningens övergripande målsättning är att – baserat på data från WHO:s skolelevsstudie åren 1994, 1998, 2006 och 2014 – undersöka om och hur hälsa, välbefinnande, levnadsvanor och social närmiljö har förändrats under de senaste 20 åren bland 11-, 13- och 15-åriga elever i svenskspråkiga skolor i Finland, samt att undersöka eventuella skillnader i dessa trender mellan elever i olika regioner i Svenskfinland och mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor.

De specifika syftena är att

- beskriva förändringar i hälsa, välbefinnande, levnadsvanor och social närmiljö bland elever i svenskspråkiga skolor åren 1994–2014
- jämföra förändringar i hälsa, välbefinnande, levnadsvanor och social närmiljö åren 1994–2014 regionvis (regionen Österbotten, Åland jämfört med södra Finland) bland elever i svenskspråkiga skolor
- jämföra förändringar i hälsa, välbefinnande, levnadsvanor och social närmiljö åren 1994–2014 bland elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor.

2. UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE

2.1 Datamaterialet – WHO:s skolelevsstudie

WHO:s skolelevsstudie (WHO-Koululaistutkimus) är benämningen i Finland för den internationella HBSC-studien (Health Behaviour in School-aged Children) bland 11-, 13- och 15-åringar. Studien genomförs i samarbete med WHO:s regionalkontor för Europa vart fjärde år i form av en enkätundersökning bland skolelever; i Finland i årskurserna 5, 7 och 9 i de finskspråkiga grundskolorna. Undersökningen startade i början av 1980-talet och inbegrep då fyra länder (Finland, Norge, England och Österrike) och har efter det utvidgats så att de senaste gångerna ett 40-tal länder i Europa samt Nordamerika har deltagit. I Finland är det Jyväskylä universitet, institutet för hälsovetenskap, som ansvarar för undersökningen.

WHO:s skolelevsstudie kartlägger skolelevernas upplevda hälsa och välbefinnande samt deras levnadsvanor och levnadsförhållanden på ett mångsidigt sätt. Syftet med undersökningen är att öka kunskapen om barns och ungdomars hälsa och välbefinnande, att få en förbättrad insikt om hälsans sociala bestämningsfaktorer samt att påverka både politik och praxis i syfte att förbättra barnens och ungdomarnas liv (Currie et al. 2012). Målgruppen i undersökningen är skolelever i åldern 11 till 15 år och studien omfattar därmed en tid i barns och ungdomars liv då det sker stora förändringar socialt, i relationerna till familj och vänner, samt fysiskt och psykiskt.

I den här rapporten presenteras ett urval av resultaten från HBSC-studierna åren 1994, 1998, 2006 och 2014. Dessa år har motsvarande studier gjorts i de svenskspråkiga grundskolorna i Finland: åren 1994, 1998 och 2006 på initiativ av Samfundet Folkhälsan och år 2014 på initiativ av Jyväskylä universitet.

Urvalet (samplet) för undersökningen har under de olika åren gjorts för varje svensk- och finskspråkig årskurs med en stratifierad klusterdesign enligt det internationella studieprotokollet. Urvalsramen var antalet elever i varje årskurs på basen av det finländska landsomfattande skolregistret. I det första steget valdes skolorna slumpmässigt ut så att de var representativa för hela landet beaktande även skolstorlek. I det andra steget valdes klassen i respektive skola ut slumpmässigt. Dessutom drogs ett reservsampler för komplettering av eventuellt bortfall.

Populationerna bestod av eleverna i normalklass i årskurserna 5, 7 och 9 i de svensk- och finskspråkiga grundskolorna. Det slutliga deltagarantalet de olika åren i de svenskspråkiga skolorna var 1550 – 1901 elever, med en svarsprocent på 83 % – 97 %. De motsvarande siffrorna i de finskspråkiga skolorna var 4187 – 5925 elever, med en svarsprocent på 85 % – 92 %. (Tabell 2.1)

Tabell 2.1. Antal elever och slutligt deltagarantal samt svarsprocent i undersökningen åren 1994–2014

År	Sampel	Deltagare	Svarsprocent
Svenskspråkiga skolor			
1994	1849	1699	92
1998	1965	1901	97
2006	1722	1550	90
2014	2254	1877	83
Finskspråkiga skolor			
1994	4572	4187	93
1998	5376	4864	92
2006	6046	5249	88
2014	7531	5925	85

2.2 Enkäterna

Enkäterna besvarades anonymt i klassrummet och de innehåller inga identitetsuppgifter. Deltagandet var frivilligt.

I enkäten ställs ett stort antal frågor om hälsans olika dimensioner, om levnadsvanor och levnadsförhållanden. Frågorna har utvecklats inom det internationella HBSC nätverket och består av obligatoriska frågor, dvs. bakgrundsfaktorer och vissa basfrågor som finns i enkäterna i alla deltagande länder, samt fördjupningsfrågor bland vilka länderna kan välja vilka de vill att ingår. Dessutom kan länderna tillägga egna nationella frågor.

Bakgrundsfaktorerna innehåller frågor om bl.a. kön, ålder, boendeort, familjeform och familjens ekonomiska situation. Tabeller över bakgrundsfaktorernas fördelningar för eleverna i svensk- och finskspråkiga skolor åren 1994–2014 och skillnader i dessa visas i tabell 2.2.

De övriga frågorna inbegriper frågor bl.a. om hälsa och välbefinnande, levnadsvanor och skolmiljö samt relationen till föräldrarna och vännerna. Till en del har frågorna, frågeformuleringen eller svarsalternativen ändrats i den mån under åren mellan 1994 och 2014 att en jämförelse inte kan göras över tid. I föreliggande rapport ligger tyngdpunkten på frågor som har ställts år 2014 och som kan följas upp över en längre tid och på ett jämförbart sätt både för de svensk- och finskspråkiga. Vissa frågor har ett tidsspänn på endast 8 år, vilket betyder en jämförelse mellan 2014 och 2006.

2.3. Resultatredovisning

Rapporten innehåller främst deskriptiva resultat för enskilda frågor, redovisat som tids-serier i figurer. Statistiska analyser i avsikt att undersöka eventuella skillnader mellan under-sökningsåren, mellan flickor och pojkar, årskurserna, språkgrupperna och de två regionerna i Svenskfinland har gjorts med antingen multivariat logistisk regression eller variansanalys. För att undersöka eventuella skillnader i trenderna över tid har interaktionsanalyser gjorts, dvs. vi har analyserat om kön eller årskurs (endast de svenskspråkiga skolorna) samt region eller språk samvarierar på olika sätt med tidsvariabeln. Ifall interaktioner har funnits har noggrannare ana-lyser gjorts, t.ex. analyser av trenden över tid skilt för flickor och pojkar. I texten lyfts skillnader mellan grupper och förändringar mellan åren eller i trenderna fram endast om de är statistiskt signifikanta. Om det i texten står att det finns skillnader, t.ex. mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor, eller att det skett förändringar över åren, t.ex. en minskning eller ökning eller positiv förändring, är det baserat på statistisk signifikantestning.

Rapporten har genomgående följande struktur för de enskilda frågorna:

1. Svaren av eleverna i de svenskspråkiga skolorna redovisat uppdelat på kön och årskurs i stapeldiagram eller som linjediagram i tidsserier.
2. Jämförelse mellan de två regionerna i Svenskfinland (regionen Österbotten, Åland jämfört med södra Finland) redovisat som linjediagram i tidsserier – pojkar och flickor samt årskurserna sammanslaget – ifall det har funnits statistiskt signifikanta skillnader mellan regionerna eller i trenderna.
3. Jämförelse mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor redovisat som linjediagram i tidsserier – pojkar och flickor samt årskurserna sammanslaget – ifall det har funnits sta-tistiskt signifikanta skillnader mellan språkgrupperna eller i trenderna.

I linjediagrammen syns av tekniska skäl även åren 2002 och 2010 trots att endast data från år 1994, 1998, 2006 och 2014 har använts i undersökningen. Detta för att tidsdimensionen skall bli rätt i figurerna. Åren 2002 och 2010 har data inte samlats in i svenskspråkiga skolor.

Tabell 2.2. Bakgrundsfaktornas fördelningar bland elever i svensk- och finskspråkiga grundskolor åren 1994–2014 (%)

Variabel	1994		1998		2006		2014		p-värde mellan åren	
	svenska	finska	svenska	finska	svenska	finska	svenska	finska	svenska	finska
Kön		ns.		ns.					ns.	ns.
Flickor	48	50	50	51	48	52	50	51		
Pojkar	52	50	50	49	52	48	50	49		
<i>Totala antalet svarande</i>	n=1699	n=4187	n=1901	n=4864	n=1550	n=5249	n=1877	n=5925		
Boendeort/ Urbaniseringsgrad		***		***		***		***	ns.	***
Stad	51	60	51	61	52	60	51	67		
Landsbygd	49	40	49	39	48	40	49	33		
<i>Totala antalet svarande</i>	n=1680	n=4146	n=1859	n=4753	n=1504	n=5151	n=1861	n=5865		
Familjeform		***		**		***		***	***	***
Kärnfamilj	84	78	78	74	77	71	81	71		
Ensamstående förälder	11	15	16	20	15	16	10	15		
Ombildad familj	5	7	6	7	8	13	10	15		
<i>Totala antalet svarande</i>	n=1617	n=4106	n=1862	n=4782	n=1529	n=5147	n=1845	n=5809		
Familjens ekonomiska situation 1)		***		***		**		***	***	***
Mycket eller ganska god	50	40	59	54	75	74	79	73		
Genomsnittlig	42	52	33	39	20	23	16	21		

	9	8	8	7	5	3	5	6	
Inte riktigt eller inte alls god									
<i>Totala antalet svarande</i>	n=1465	n=3750	n=1672	n=4686	n=1508	n=5176	n=1855	n=5867	
Socioekonomisk grupp 2)						***	ns.	***	***
Hög	-	-	-	-	55	41	59	44	
Medelhög	-	-	-	-	39	46	36	48	
Låg	-	-	-	-	6	14	6	9	
<i>Totala antalet svarande</i>	-	-	-	-	n=1550	n=5249	n=1877	n=5925	
Utbildningsorientering på årskurs 9		ns.		**			ns.	ns.	***
Gymnasiet eller dubbelexamen	63	62	70	62	57	57	65	65	
Yrkeskola eller läroavtalsutbildning	35	34	27	35	41	42	34	34	
Har inte ännu planerat fortsatt utbildning /Vet inte	3	4	2	3	2	1	1	1	
<i>Totala antalet svarande</i>	n=514	n=1181	n=562	n=1536	n=481	n=1627	n=538	n=1920	

p-värde: statistisk signifikans för skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (årsvis) och för skillnader mellan åren; baserat på chi2-test: ns. p>0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

1) De ungas subjektiva upplevelse

2) Family Affluence Scale (FAS)

3. HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

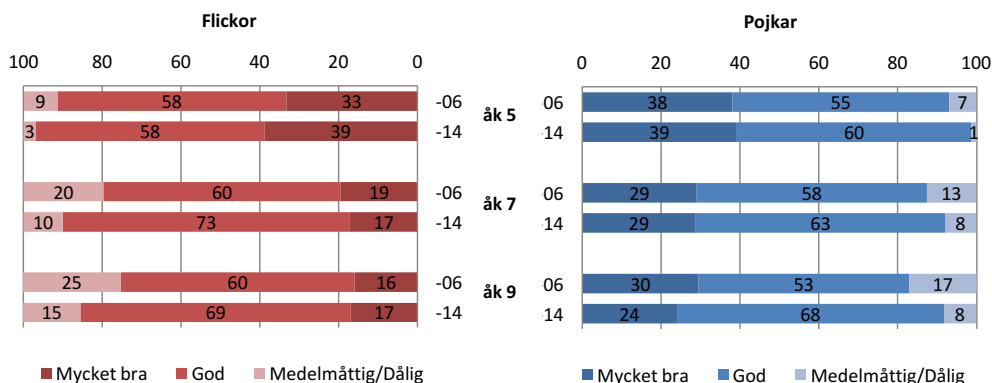
I det här kapitlet presenteras skolbarnens hälsa och förändringar i hälsa från olika synvinklar. Själva begreppet hälsa kan definieras på olika sätt. Världshälsoorganisationen (WHO) definierar hälsa som ”ett tillstånd av fullkomligt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, inte endast frånvaro av sjukdom och handikapp”. I en hälsofrämjande kontext ses hälsa som en resurs i det dagliga livet, ett positivt begrepp som betonar sociala och personliga resurser samt fysisk förmåga. (WHO 1986) Hälsans subjektiva karaktär, det självupplevda, är i fokus i detta kapitel som inbegriper både indikatorer på välbefinnande samt indikatorer på illabefinnande. Indikatorerna på välbefinnande är självskattad hälsa och tillfredsställelse med livet, medan indikatorerna på illabefinnande är känsla av ensamhet och subjektiva hälsobesvär. Dessutom presenteras resultat över skolbarnens medicinanvändning samt kroppsuppfattning och vikt.

3.1 Självskattad hälsa

Skolelevernas subjektiva upplevelse av sin hälsa har kartlagts med olika frågor under olika år. Resultaten från de olika åren är inte jämförbara med varandra och därför presenteras endast resultat från de två senaste undersökningsåren, år 2006 och 2014. Också dessa år har frågan på svenska ställts lite olika, medan den på finska varit oförändrad.

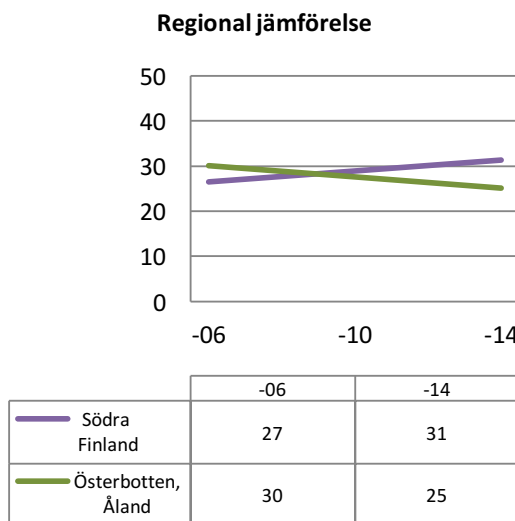
Skoleleverna i de svenskspråkiga skolorna har fått svara på frågan ”Hur bedömer du din egen hälsa?” år 2006, och ”Hur tycker du din hälsa är?” år 2014. Svarskategorierna var fyra: mycket bra, god, medelmåttig och dålig (år 2006) och mycket bra, bra, ganska dålig och dålig (år 2014). I figur 3.1 presenteras resultaten från de svenskspråkiga skolorna uppdelat i andelen skolelever som har upplevt att hälsan är mycket bra, bra eller dålig. Kategorin ”dålig” består av elever som svarat medelmåttig (2006)/ganska dålig (2014) eller dålig. Majoriteten av eleverna har svarat att de upplever att de har en mycket bra eller bra hälsa. Andelen som svarat så har stigit från år 2006 till 2014, men kan delvis bero på att det tredje svarsalternativet ändrades år 2014 i den svenska enkäten från ”medelmåttig” till ”ganska dålig” och flera därför valde det andra alternativet ”bra”. Av den orsaken görs jämförelserna på basen av andelen som bedömt att hälsan var mycket bra.

Andelen som svarade att de hade en mycket bra hälsa hölls på samma nivå från år 2006 till 2014. I årskurs 5 uppgav över en tredjedel av eleverna i de svenskspråkiga skolorna att de hade en mycket bra hälsa. Andelen var signifikant lägre i årskurs 7, speciellt bland flickor, och både på årskurs 7 och 9 fanns det skillnader i självskattad hälsa mellan pojkar och flickor så att en större andel av pojkarna, ungefär en fjärdedel, svarade att de tyckte att de hade en mycket bra hälsa, medan andelen för flickornas del var under en femtedel.

Figur 3.1. Flickornas och pojkarnas upplevelse av sin hälsa enligt årskurs, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Vid en jämförelse mellan alla elever sammantaget i svenskspråkiga skolor i södra Finland och svenskspråkiga skolor i regionen Österbotten och Åland, ser man i båda regionerna en förändring över tid i andelen som svarade att de hade en mycket bra hälsa. Utvecklingen har dock gått åt olika håll: i södra Finland har det skett en positiv utveckling, medan förändringen i regionen Österbotten, Åland varit negativ (figur 3.2). År 2014 fanns det skillnader mellan regionerna: en större andel av eleverna i södra Finland uppgav att de hade en mycket bra hälsa.

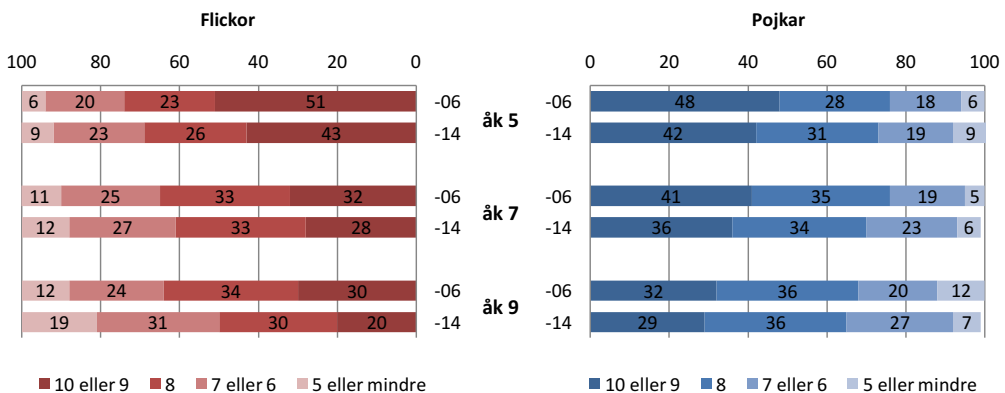
Figur 3.2. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som tycker att de har mycket bra hälsa, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Inga statistiskt signifikanta skillnader fanns mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor då man granskar den sammantagna andelen elever som bedömde att de hade en mycket bra hälsa.

3.2 Tillfredsställelse med livet

Ett sätt att undersöka allmänt välbefinnande är genom mätinstrument som speglar hur lycklig eller hur tillfreds man är med livet. I WHO:s skolelevsstudie har frågan om allmänt välbefinnande ändrats under åren och resultaten är därmed inte jämförbara för hela tidsperioden. Här presenteras därför resultat endast från de två senaste undersökningsåren. Dessa år har den så kallade Cantril-stegen använts där skoleleverna på en skala från 10 till 0 skall bedöma hur tillfreds de är med livet. Toppen på stegen ”10” motsvarar det bästa liv man kan tänka sig och botten ”0” det sämsta liv man kan tänka sig. Värdet 6 eller högre används i HBSC-studien för att beskriva tillfredsställelse med livet (Currie et al. 2012). I vårt datamaterial var värdet 8 det mest förekommande och det värdet som delade samplet i två lika stora grupper. Vi har därför grupperat svaren i fyra klasser: de med den högsta tillfredsställelsen ”10–9”, de med hög tillfredsställelse ”8” och de som är medelmåttigt tillfredsställda ”7–6”, samt värdena ”5 eller lägre” som betecknar otillfredsställelse med livet och därmed ett illabefinnande. I figur 3.3 visas förändringar som skett i livstillfredsställelse från år 2006 till 2014 bland skoleleverna i de svenskspråkiga skolorna.

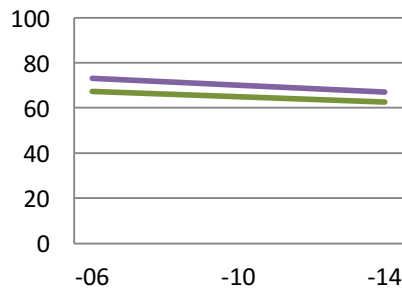
Majoriteten av skolbarnen i alla årskurser i de svenskspråkiga skolorna var tillfreds med livet (värdet 6 eller över). Då man granskar andelen som rapporterat värdet 8 eller högre, och alltså har angett en hög tillfredsställelse, har andelen sjunkit från år 2006 till år 2014 bland både flickor och pojkar. Pojkarna har oftare än flickorna rapporterat en hög livstillfredsställelse, liksom en större andel av eleverna i årskurs 5 jämfört med de högre årskurserna. Speciellt bland flickor i årskurs 9 har det skett en nedgång: år 2006 angav 64 % hög livstillfredsställelse medan andelen år 2014 var 50 % samtidigt som närapå en femtedel gav värdet 5 eller lägre. År 2006 uppgav 68 % av pojkarna på årskurs 9 hög livstillfredsställelse medan andelen var 65 % år 2014.

Figur 3.3. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som år 2006 och 2014 svarat på frågan ”Om du tänker på ditt liv i största allmänhet, var tycker du att du står just nu?” med skalan: Bästa tänkbara liv ”10” – Sämsta tänkbara liv ”0”, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan eleverna i svenskspråkiga skolor i södra Finland jämfört med eleverna i regionen Österbotten, Åland (figur 3.4). En större andel av eleverna i södra Finland angav båda undersökningsåren en hög livstillfredsställelse.

Regional jämförelse

	-06	-14
Södra Finland	73	67
Österbotten, Åland	67	63

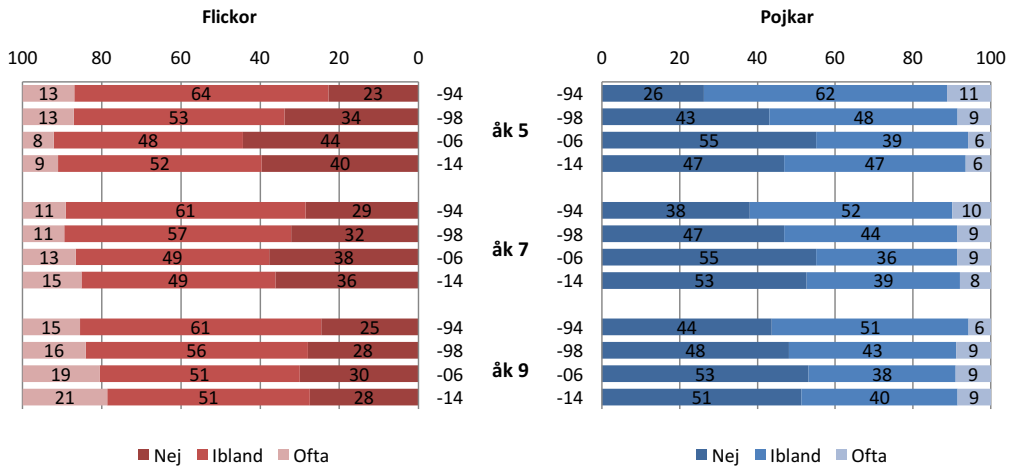
Figur 3.4. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region som anger hög livstillfredsställelse (8 eller högre på skalan 0–10), år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inte statistiskt signifikanta skillnader i andelen med hög livstillfredsställelse mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor.

3.3 Känsla av ensamhet

Upplevelse av ensamhet har kartlagts med frågan ”Känner du dig någonsin ensam?”. Frågan har ingått i undersökningen under hela tidsperioden med svarsalternativen: ja, mycket ofta; ja, ganska ofta; ja, ibland och nej. I figuren 3.5 visas resultaten från de svenskspråkiga skolorna åren 1994–2014 fördelat på andelen av flickor och pojkar som svarat nej, ibland eller ofta (ganska ofta och mycket ofta sammanslaget).

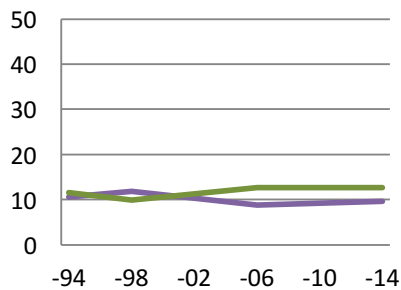
Andelen elever i svenskspråkiga skolor som har rapporterat att de ofta känner sig ensamma har hållits relativt konstant under tidsperioden. En större andel av flickorna har ofta känt sig ensamma jämfört med pojkarna. Trenden över tid har varit olika på de olika årskurserna i och med att andelen som ofta har känt sig ensamma har sjunkit i årskurs 5 medan den har stigit på årskurs 9, speciellt bland flickorna. År 2006 och 2014 fanns det skillnader mellan årskurserna så att en större andel av eleverna på de högre årskurserna uppgav att de ofta kände sig ensamma. År 2014 uppgav 9 % av flickorna på årskurs 5 att de ofta kände sig ensamma medan motsvarande andel på årskurs 7 var 15 % och på årskurs 9 en femtedel (21 %). Samma år rapporterade 6 % av pojkarna i årskurs 5, 8 % i årskurs 7 och 9 % i årskurs 9 att de ofta kände sig ensamma.

Figur 3.5. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Känner du dig någonsin ensam?" enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Trenden i de två regionerna i Svenskfinland gällande ensamhets känsla ser olika ut (figur 3.6): andelen elever sammantaget som ofta har känt sig ensamma har svagt, men inte statistiskt signifikant, stigit i regionen Österbotten, Åland från år 1998 till år 2006, medan utvecklingen har varit den motsatta i södra Finland. Åren 2006 och 2014 fanns det skillnader mellan eleverna från svenskspråkiga skolor i södra Finland och eleverna från svenskspråkiga skolor i regionen Österbotten, Åland: i södra Finland uppgav en mindre andel av eleverna att de ofta kände sig ensamma.

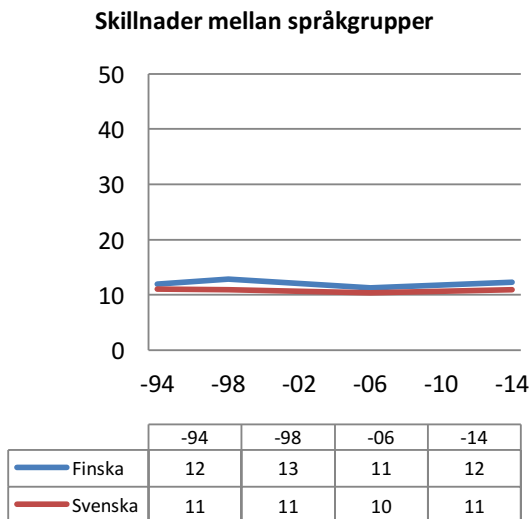
Regional jämförelse

	-94	-98	-06	-14
Södra Finland	11	12	9	10
Österbotten, Åland	12	10	13	13

Figur 3.6. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som anger att de ofta känner sig ensamma, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor endast år 1998 då en lägre andel av eleverna i svenskspråkiga skolor uppgav att de ofta kände sig ensamma (figur 3.7). På 2000-talet har språkgrupperna åter närmats sig varandra och det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader vid jämförelsen.

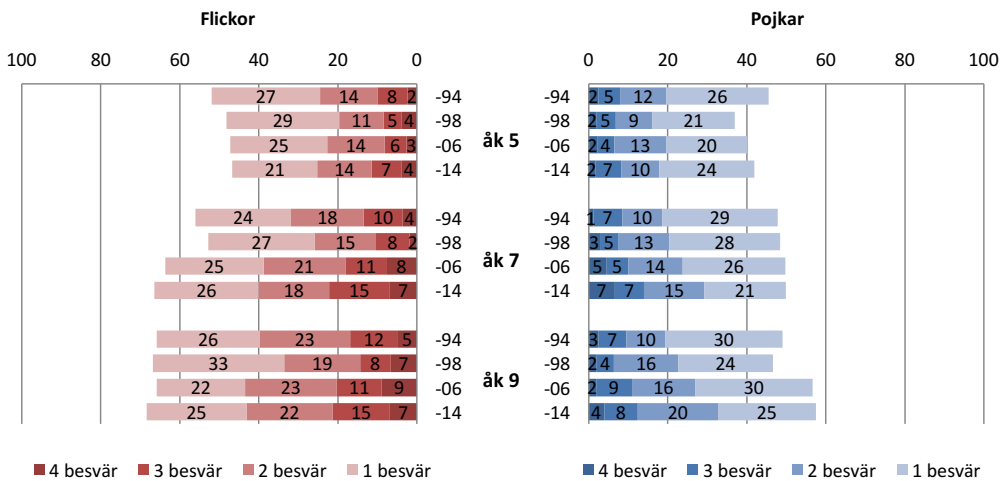
Figur 3.7. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som anger att de ofta känner sig ensamma, år 1994–2014 (%)

3.4 Subjektiva hälsobesvär

Frågor om självupplevda besvär som speglar dels somatisk hälsa och dels psykisk hälsa har frågats med samma frågor under hela tidsperioden. Den somatiska dimensionen innefattar huvudvärk, ont i magen, ont i ryggen och yrsel. Den psykiska dimensionen innefattar svårigheter att somna, att känna sig deprimerad, irriterad och nervös. Att återkommande ha flera besvär kan antas vara extra belastande. Här redovisas för andelen som återkommande har besvär, dvs. som har haft 1–4 somatiska (figur 3.8) eller 1–4 psykiska (figur 3.10) besvär ungefär en gång i veckan eller oftare under det senaste halvåret. Dessutom redovisas för andelen elever som har haft minst två besvär – somatiska och/eller psykiska – mer än en gång i veckan under det senaste halvåret (figur 3.11), vilket är en indikator som används i flera internationella jämförelser. Skoleleverna har svarat på frågan ”Hur ofta har du haft följande besvär under det senaste halvåret?”. Svarsalternativen var: i stort sett varje dag, mer än en gång i veckan, ungefär en gång i veckan, ungefär en gång i månaden och sällan eller aldrig.

Somatiska besvär

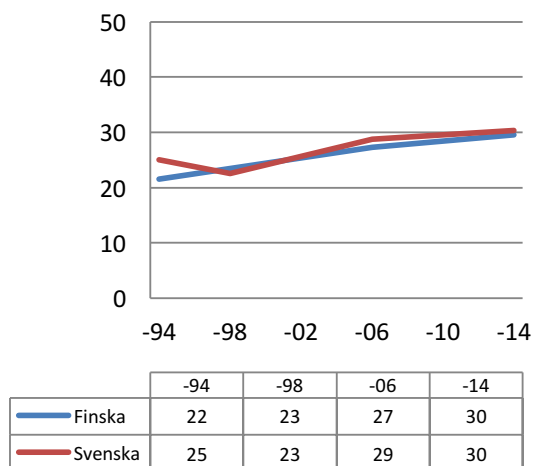
Ungefär en fjärdedel av skoleleverna i de svenskspråkiga skolorna har återkommande haft ett somatiskt besvär minst en gång i veckan. Då man granskar andelen som har haft två eller flera återkommande somatiska besvär minst en gång i veckan fanns det skillnader mellan könen, årskurserna och över tid: generellt var upplevda besvär något vanligare bland flickor och bland elever i de högre åldersklasserna, och andelen som återkommande hade haft två eller flera somatiska besvär minst en gång i veckan var högre år 2014 jämfört med åren 1994 och 1998.

Figur 3.8. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de har haft 1, 2, 3, eller 4 somatiska besvär minst en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%). Somatiska besvär: huvudvärk, magont, ryggbesvär, yrsel

Det fanns inte statistiskt signifikanta skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland, men det fanns skillnader mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor alla år förutom det sista undersökningsåret, år 2014; även trenden över tid ser olika ut (figur 3.9). En något större andel av eleverna i de svenskspråkiga skolorna rapporterade år 1994 och 2006 att de återkommande under det senaste halvåret hade haft två eller flera somatiska besvär minst en gång i veckan, medan situationen var den motsatta år 1998: 23,4/22,6 % bland elever i finsk- respektive svenskspråkiga skolor. Där ökningen har varit jämn över hela tidsperioden bland eleverna i de finskspråkiga skolorna, fanns det ingen statistiskt signifikant ökning mellan år 2006 och 2014 bland eleverna i de svenskspråkiga skolorna, och språkgrupperna har därmed närmast sig varandra.

Skillnader mellan språkgrupper

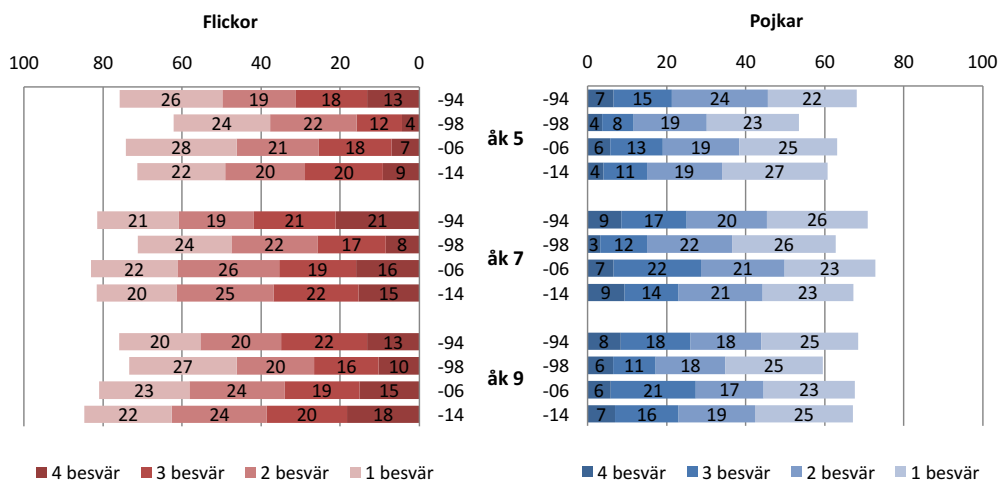

Figur 3.9. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som anger att de har haft två eller flera somatiska besvär minst en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014 (%)

I bilaga 2 visas figurer gällande de olika somatiska besvären (huvudvärk, magont, ryggbesvär och yrsel) och förändringar över tid för de svenskspråkiga skolornas del.

Psykiska besvär

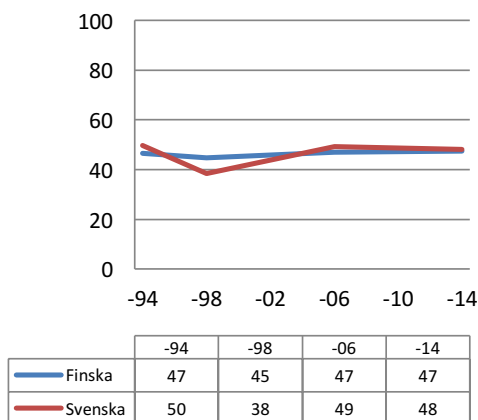
Antal upplevda psykiska besvär har varierat under tidsperioden bland skoleleverna i de svenskspråkiga skolorna (figur 3.10). Det fanns signifikanta skillnader mellan könen och årskurserna: en större andel av flickorna jämfört med pojkarna har rapporterat att de har haft två eller flera återkommande besvär minst en gång i veckan, och andelen som har återkommande besvär ökade något med stigande ålder. År 2014 uppgav ungefär hälften (49 %) av flickorna på årskurs 5 att de har haft två eller flera återkommande psykiska besvär minst en gång i veckan, medan den andelen var 62 % på årskurs 7 och årskurs 9. Bland pojkarna var motsvarande siffror 34 % på årskurs 5, 44 % på årskurs 7 och 42 % på årskurs 9.

Figur 3.10. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som anger att de har haft 1, 2, 3, eller 4 psykiska besvär minst en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%). Psykiska besvär: sömnsvårigheter, irritation, nervositet, känt sig deprimerad

Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland då det gäller den sammantagna andelen elever som återkommande har haft två eller flera psykiska besvär minst en gång i vecka. Däremot fanns det skillnader mellan eleverna i svensk- och finskspråkiga skolor på 90-talet, och också trenden över tid ser något olika ut (figur 3.11). År 1994 var andelen större bland elever i svenskspråkiga skolor, men år 1998 var bilden den motsatta. På 2000-talet har språkgrupperna närmast sig varandra.

Skillnader mellan språkgrupper

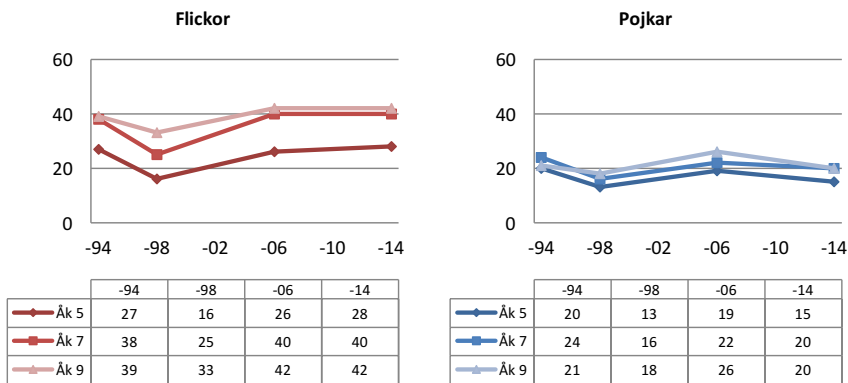

Figur 3.11. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som anger att de har haft två eller flera psykiska besvär minst en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014 (%)

I bilaga 3 visas figurer gällande de olika psykiska besvärerna (sömnsvårigheter, irritation, nervositet, att ha känt sig deprimerad) och förändringar över tid för de svenskspråkiga skolornas del.

Multipla somatiska och/eller psykiska besvär

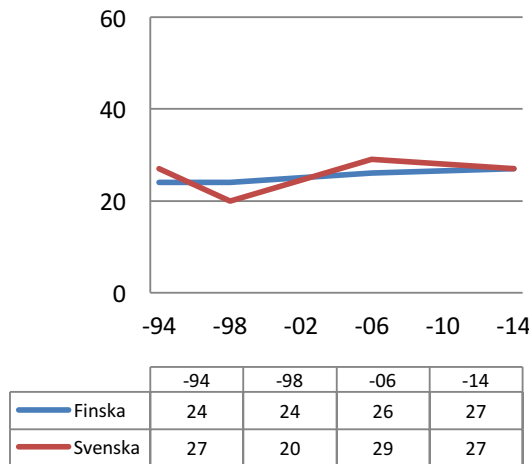
Då man granskar den sammantagna förekomsten av subjektiva besvär har andelen elever i svenskspråkiga skolor som uppgett att de har haft minst två somatiska och/eller psykiska besvär mer än en gång i veckan varierat under tidsperioden och ingen klar trend kan ses, men år 2014 var andelen högre än år 1998 (figur 3.12). Det fanns signifikanta skillnader mellan könen och årskurserna: en större andel av flickorna har rapporterat multipla somatiska och/eller psykiska besvär mer än en gång i veckan och andelen ökade med stigande ålder, tydligast bland flickorna.

Figur 3.12. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som anger att de har haft två eller flera somatiska och/eller psykiska besvär mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inte statistiskt signifikanta skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland då man granskar den sammantagna andelen elever som återkommande har haft två eller flera somatiska och/eller psykiska besvär mer än en gång i veckan. Däremot fanns det skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor åren 1994 till 2006, och även trenden över tid ser olika ut (figur 3.13). År 1994 och 2006 uppgav eleverna i svenskspråkiga skolor mera besvär, medan bilden var den motsatta år 1998 då en högre andel av eleverna i finskspråkiga skolor uppgav att de hade haft flera subjektiva besvär flera gånger i veckan.

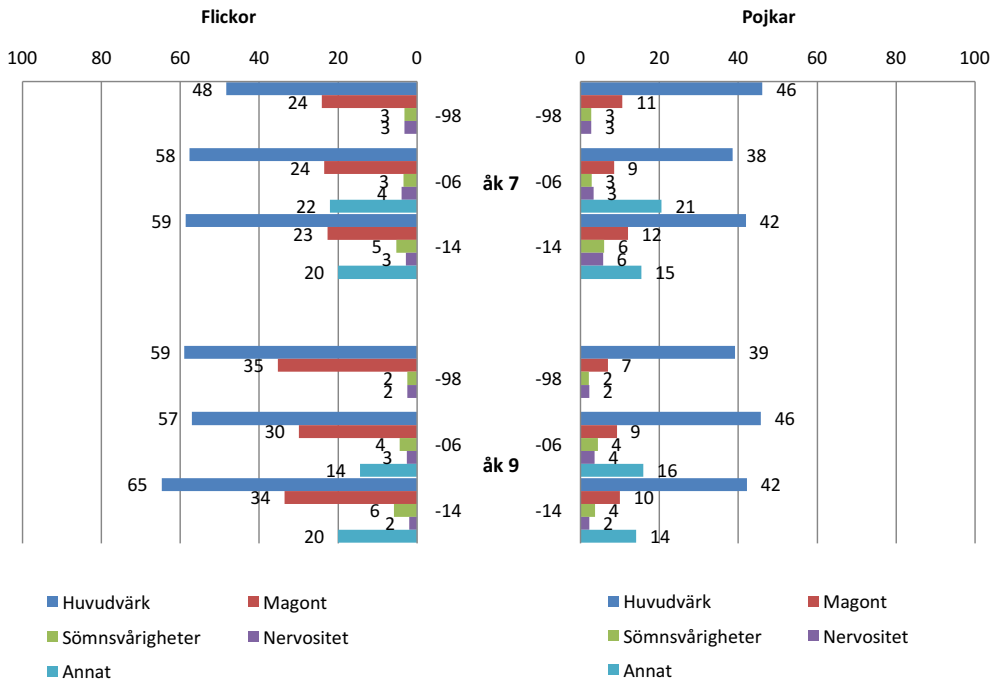
Skillnader mellan språkgrupper

Figur 3.13. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som anger att de har haft två eller flera somatiska och/eller psykiska besvär mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, (%)

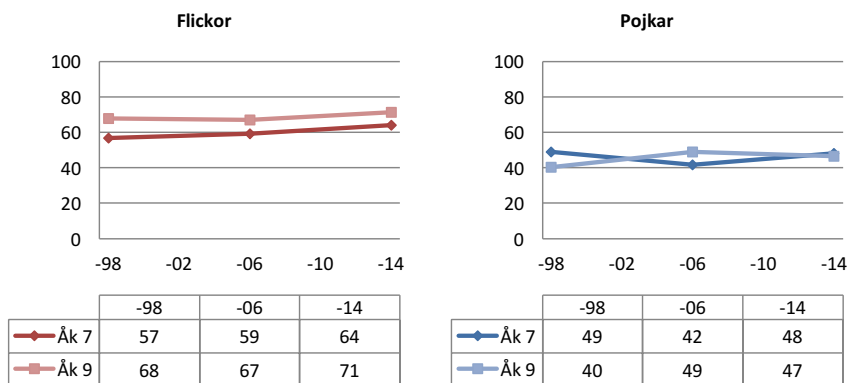
3.5 Läkemedelsanvändning

Frågor om medicinanvändning har frågats av eleverna i årskurs 7 och 9 på ett jämförbart sätt åren 1998, 2006 och 2014. Eleverna har fått svara på frågan: ”Har du under den senaste månaden ätit medicin eller tabletter mot följande besvär?” och frågan har gällt: huvudvärk, magont, insomningssvårigheter och nervositet, samt från och med år 2006 även ett femte alternativ: annat. Svartalternativen var: nej; ja, en gång och mer än en gång. I figur 3.14 visas resultaten från de svenskspråkiga skolorna åren 1998–2014, fördelat på andelen av flickor och pojkar i årskurs 7 och 9 som svarat att de minst en gång har använt medicin mot de olika besvären.

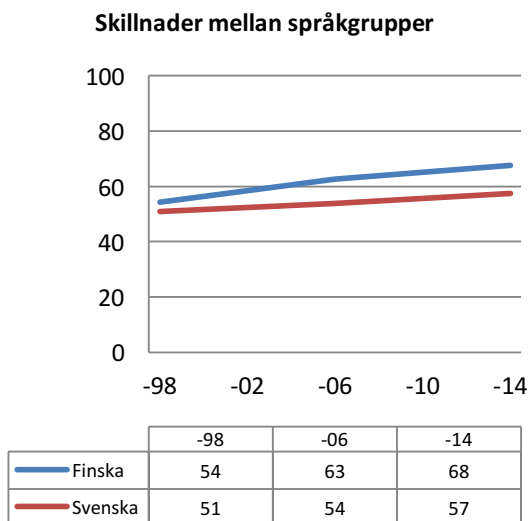
Figur 3.14. Andelen flickor och pojkar i årskurs 7 och 9 som anger att de under den senaste månaden har ätit medicin mot huvudvärk, magont, sömnsvårigheter, nervositet, år 1998–2014 eller mot annat, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Vid en granskning av den sammantagna läkemedelsanvändningen – ifall eleverna använt läkemedel eller inte (läkemedel mot ”annat” inte inkluderat) – fanns det skillnader mellan könen och årskurserna (figur 3.15): en större andel av flickorna har angett att de har använt läkemedel, och läkemedelsanvändningen bland flickorna ökade med stigande ålder och var därmed vanligare på årskurs 9 jämfört med årskurs 7. Det fanns inte statistiskt signifikanta skillnader mellan undersökningsåren.

Figur 3.15. Andelen flickor och pojkar i årskurs 7 och 9 som uppger att de har ätit medicin mot huvudvärk, magont, sömnsvårigheter eller nervositet under den senaste månaden, år 1998–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Inga statistiskt signifikanta skillnader förekom mellan de två regionerna i Svenskfinland, men det fanns skillnader under hela tidsperioden mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor (figur 3.16): en större andel av eleverna i finskspråkiga skolor angav att de hade använt läkemedel den senaste månaden. Bland eleverna i finskspråkiga skolor ökade läkemedelsanvändningen under tidsperioden, men inte statistiskt signifikant bland elever i svenskspråkiga skolor.

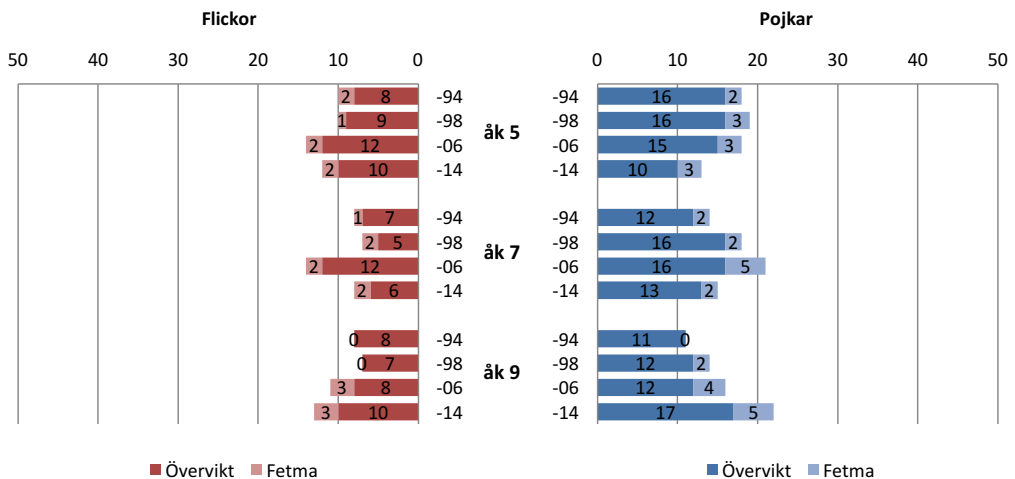
Figur 3.16. Andelen elever på årskurs 7 och 9 i finsk- respektive svenskspråkiga skolor som uppger att de har ätit medicin mot huvudvärk, magont, sömnsvårigheter eller nervositet under den senaste månaden, år 1998–2014 (%)

3.6 Vikt och kroppsuppfattning

Vikt mäts oftast med kroppsmasseindex (BMI), som man får genom att dividera vikt (kg) med längd i kvadrat (m²). BMI varierar med ålder, ju yngre barn desto lägre BMI. Utgående från BMI har man gjort internationellt jämförbara viktkategorier (fetma, övervikt) för olika åldersgrupper (Cole). Skoleleverna rapporterade själva sin vikt och längd i frågeformuläret. Utgående från dessa svar har skolelevens BMI räknats ut. Andelen skolelever med övervikt och fetma baserar sig på de internationell definierade viktklasserna (Cole). Här presenteras förutom andelen med övervikt också resultat utgående från skolelevernas egen uppfattning om sin vikt.

Övervikt och fetma

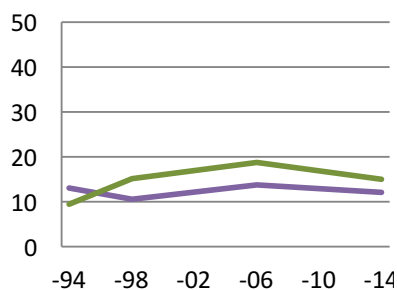
Andelen skolelever med övervikt eller fetma utgående från Coles internationella klassificering presenteras i figur 3.17. En högre andel pojkar än flickor har haft övervikt och fetma. Under tidsperioden ökade andelen med övervikt eller fetma i årskurs 9, medan andelen för årskurs 7 och för flickor i årskurs 5 var högst år 2006 och därefter minskade år 2014. För pojkar i årkurs 5 var andelen med övervikt eller fetma rätt lika åren 1994, 1998 och 2006 men även bland dem minskade andelen år 2014.

Figur 3.17. Övervikt och fetma (baserat på Coles klassificering) bland flickor och pojkar i svenskspråkiga skolor enligt årskurs, år 1994–2014 (%)

Det har funnits regionala skillnader i Svenskfinland, som förändrats under den undersökta tidsperioden, i andelen skolelever med övervikt eller fetma (figur 3.18). I början av tidsperioden var andelen högre i södra Finland för att sedan bli högre i regionen Österbotten och Åland, men år 2014 hade regionerna närmast sig varandra och skillnaden var inte mera statistiskt signifikant.

Regional jämförelse

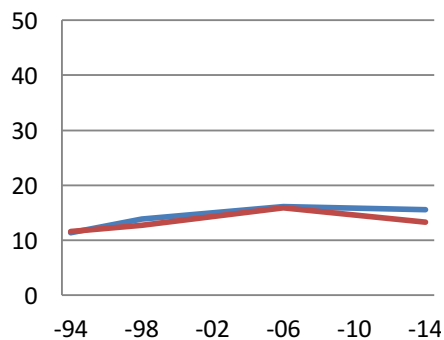

	-94	-98	-06	-14
— Södra Finland	13	10	14	12
— Österbotten, Åland	9	15	19	15

Figur 3.18. Andelen skolelever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som har övervikt eller fetma (Cole) år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Trenden över tid ser något olika ut bland elever i svensk- och finskspråkiga skolor. I början av tidsperioden och ända till år 2006 fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan språkgrupperna, men år 2014 var andelen med övervikt och fetma högre bland elever i finskspråkiga skolor jämfört med elever i svenskspråkiga skolor (figur 3.19).

Skillnader mellan språkgrupper

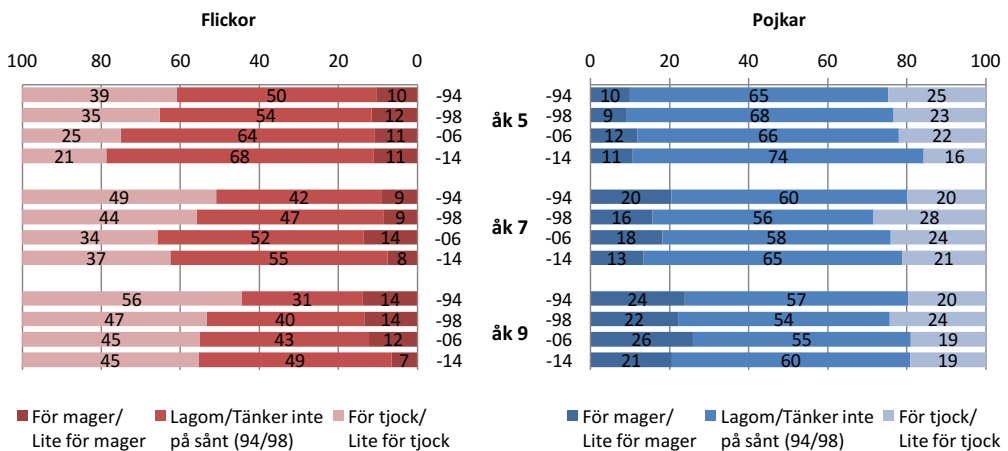

	-94	-98	-06	-14
— Finska	11	14	16	16
— Svenska	12	13	16	13

Figur 3.19. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som har övervikt eller fetma (Cole) år 1994–2014 (%)

Subjektiv åsikt om sin vikt

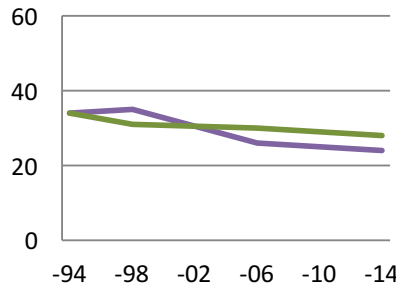
Skoleleverna rapporterade uppfattningen om sin egen vikt genom att besvara frågan ”Tycker du att du är?” med svarskategorierna, för mager, lite för mager, lagom, lite för tjock och för tjock. Frågan ingick under hela tidsperioden. År 1994 och år 1998 var det tredje svarsalternativet ”tänker inte på sådant” istället för ”lagom”. Alla år har det i de svenskspråkiga skolorna funnits skillnader mellan könen och årskurserna. En högre andel flickor än pojkar tyckte att de var för tjocka och andelen steg med högre ålder. Bland pojkarna i årskurs 7 och 9 tyckte en högre andel att de var för magra eller lite för magra i jämförelse med flickorna. Elever i årskurs 5 uppgav betydligt oftare än elever på de högre årskurserna att de inte tänkte på sådant eller tyckte att de hade lagom vikt. (Figur 3.20) Andelen som tyckte att de var för tjocka minskade över tid: år 1994 och 1998 uppgav en större andel att de tyckte att de var för tjocka i jämförelse med år 2014.

Figur 3.20. Flickornas och pojkarnas svar på frågan ”Tycker du att du är?” enligt årskurs 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan regionerna i Svenskfinland i andelen skolelever som tyckte att de var för tjocka, men trenden över tid ser olika ut i de två regionerna (figur 3.21).

Regional jämförelse

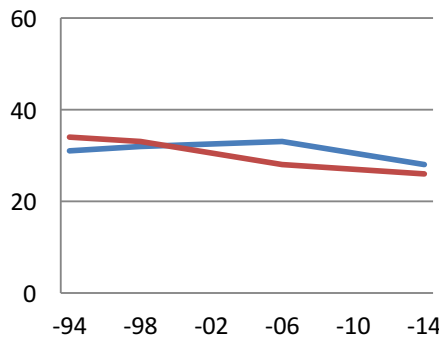

	-94	-98	-06	-14
— Södra Finland	34	35	26	24
— Österbotten, Åland	34	31	30	28

Figur 3.21. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som tycker att de är för tjocka, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Trenden över tid har också varit olika för elever i finsk- och svenskspråkiga skolor (figur 3.22). År 1994 var andelen som tyckte att de var för tjocka högre bland elever i svenskspråkiga skolor, men år 2006 var sambandet det motsatta, en högre andel elever i finskspråkiga skolor upplevde då att de var för tjocka.

Skillnader mellan språkgrupper

	-94	-98	-06	-14
— Finska	31	32	33	28
— Svenska	34	33	28	26

Figur 3.22. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som tycker att de är för tjocka, år 1994–2014 (%)

3.7 Hälsa och välbefinnande: sammanfattning

I det här kapitlet har indikatorer på hälsa och välbefinnande samt illabefinnande presenterats. Jämförbara data för de två indikatorerna på hälsa och välbefinnande finns från de två senaste undersökningsåren, år 2006 och 2014, vilket återspeglar en tidsperiod på åtta år, medan indikatorerna på illabefinnande – ensamhetskänsla, somatiska och psykiska besvär – kunde följas upp över hela tidsperioden, från år 1994 till 2014.

Majoriteten av skoleleverna i svenskspråkiga skolor upplever att de har en god hälsa och de känner sig tillfreds med livet. Andelen som upplever att de har en mycket bra hälsa och en hög livstillfredsställelse sjunker ändå med åldern, speciellt bland flickor. På årskurs 7 och 9 ger flickor en sämre skattning av både sin hälsa och sin livstillfredsställelse jämfört med pojkar på samma årskurser. Anmärkningsvärt är att det har skett en negativ utveckling över tidsperioden så att en lägre andel av eleverna uppgav hög livstillfredsställelse år 2014 jämfört med 2006. Bland flickor i årskurs 9 har denna andel sjunkit mest. Därutöver tyder resultaten på att det finns skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland. För det första ser trenden över tid olika ut då det gäller självskattad hälsa: medan förändringen i södra Finland har varit positiv, har det i regionen Österbotten, Åland skett en negativ utveckling med en lägre andel som skattade sin hälsa som mycket god år 2014 jämfört med 2006. För det andra anger en lägre andel av skolbarnen i regionen Österbotten, Åland hög livstillfredsställelse jämfört med skolbarnen i södra Finland. Det finns inga statistiskt signifikanta skillnader i dessa två indikatorer mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor.

Granskningen av indikatorerna för illabefinnande tecknar en liknande bild som granskningen av indikatorerna för hälsa och välbefinnande. Då det gäller ensamhetskänsla anger en större andel flickor än pojkar i de svenskspråkiga skolorna att de ofta känner sig ensamma. Under 2000-talet har det funnits skillnader mellan årskurserna p.g.a. att trenden över tid har varit olika i de olika årskurserna. Upplevelse av ensamhet har sjunkit i årskurs 5 medan den har stigit i årskurs 9, speciellt bland flickor: de två senaste undersökningsåren angav en femtedel av flickorna i årskurs 9 att de ofta känner sig ensamma. Motsvarande andel bland pojkar var 9 %. Trenden över tid i de olika regionerna i Svenskfinland följer trenden för hälsa, och i de senaste mätningarna, under 2000-talet, var andelen som ofta kände sig ensamma lägre i södra Finland jämfört med regionen Österbotten, Åland. Endast i slutet av 90-talet har det funnits skillnader mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor: en mindre andel av eleverna i svenskspråkiga skolor har då ofta känt sig ensamma.

Somatiska besvär, såsom huvudvärk och magont, har ökat över tid och andelen elever i svenskspråkiga skolor som återkommande har haft två eller flera besvär minst en gång i veckan var högre år 2014 än den har varit under mitten och slutet av 90-talet. Däremot har andelen som återkommande har haft två eller flera psykiska besvär, såsom sömnsvärigheter och att känna sig deprimerad, varierat under årens lopp. Bland flickor och i de högre årskurserna är det en större andel som återkommande har haft minst två besvär minst en gång i veckan, både då det gäller somatiska och psykiska besvär. Bilden ser liknande ut i de två regionerna i Svenskfinland, men det har funnits språkskillnader, som dock har varierat under tidsperioden, och det senaste undersökningsåret fanns inga språkskillnader varken då det gäller somatiska eller psykiska besvär. Där den signifikanta ökningen över tid då det gäller somatiska besvär har fortsatt bland elever i finskspråkiga skolor över hela tidsperioden, ser den ut att ha stannat upp något bland elever i svenskspråkiga skolor.

Flickor använder i regel mera läkemedel än pojkar och läkemedelsanvändningen blir vanligare på årskurs 9 jämfört med årskurs 7. Det har inte skett några signifikanta förändringar över tid bland elever i svenskspråkiga skolor då man granskar den sammantagna användningen av läkemedel. Trots att elever i svenskspråkiga skolor vissa år har rapporterat mera somatiska besvär än i de finskspråkiga, är läkemedelsanvändningen vanligare och har också ökat över tid bland elever i finskspråkiga skolor.

Under tidsperioden har andelen elever i svenskspråkiga skolor i årskurs 9 som har övervikt eller fetma ökat, medan man kan se en minskning i andelen i både årskurs 5 och 7 det senaste undersökningsåret, år 2014. Fetma och övervikt är vanligare bland pojkar än bland flickor. Däremot är det en högre andel flickor som upplever att de är för tjocka, medan en högre andel pojkar i högstadieålder upplever att de är för magra. Elever i årskurs 5 tycker oftare än elever i de högre årskurserna att de har lagom vikt. Det har under den undersökta tidsperioden funnits regionala skillnader i Svenskfinland gällande andelen elever som har fetma eller övervikt men inte längre år 2014. Däremot har det uppkommit skillnader mellan språkgrupperna så att det senaste undersökningsåret en högre andel elever i finsk- än i svenskspråkiga skolor hade övervikt eller fetma.

4. LEVNADSVANOR

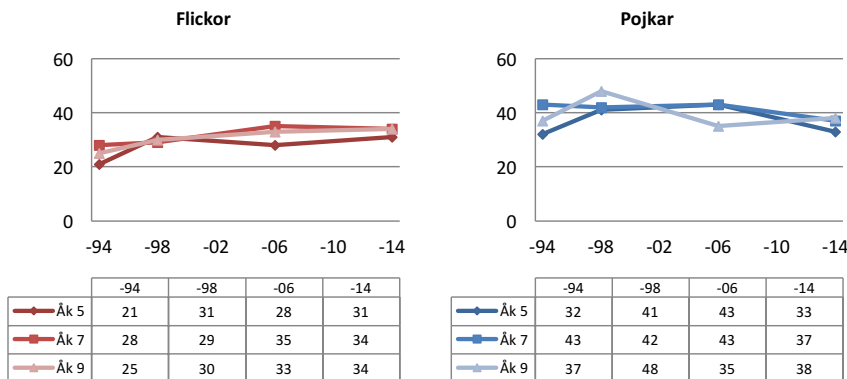
I det här kapitlet presenteras trender i skolbarnens levnadsvanor. Fokus ligger både på hälsofrämjande levnadsvanor, såsom fysisk aktivitet, goda matvanor och god tandhygien, men också på riskbeteenden, såsom alkoholkonsumtion och rökning. Målet är att få en mångsidig bild av skolbarnens levnadsvanor och hur de har förändrats.

4.1 Fysisk aktivitet

Fysisk aktivitet bland skolelever presenteras utgående från tre olika synvinklar. Den första frågan gäller träning under fritiden och den andra gäller elevernas subjektiva åsikt om sin egen kondition. Dessa frågor har ingått i undersökningen under hela tidsperioden, från 1994 till 2014. Dessutom redogörs för elevernas svar på frågan om daglig fysisk aktivitet i minst 60 minuter, vilket är rekommendationen för barn och unga. Den frågan har ingått i undersökningen år 2006 och 2014, och används nuförtiden ofta i internationella jämförelser

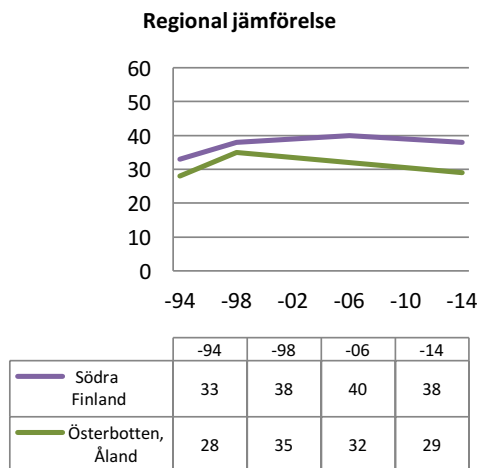
Träning under fritid

Skoleleverna besvarade frågan ”Hur många timmar i veckan brukar du träna så mycket på din fritid att du blir andfädd eller svettas?”. Svarskategorierna var: ingen, ca 1/2 timme, ca 1 timme, ca 2–3 timmar, ca 4–6 timmar och 7 timmar eller mer. I figur 4.1 ser man andelen skolelever i svenskspråkiga skolor som vanligen tränar på sin fritid (så att de blir andfädda eller svettas) 4 timmar eller mer, skilt för flickor och pojkar. Andelen som varit fysiskt aktiva under fritiden minst fyra timmar per vecka förändrades inte under tidsperioden. Däremot fanns det skillnader mellan pojkar och flickor åren 1994, 1998 och 2006, då en större andel av pojkarna var fysiskt aktiva, men inte mera år 2014.

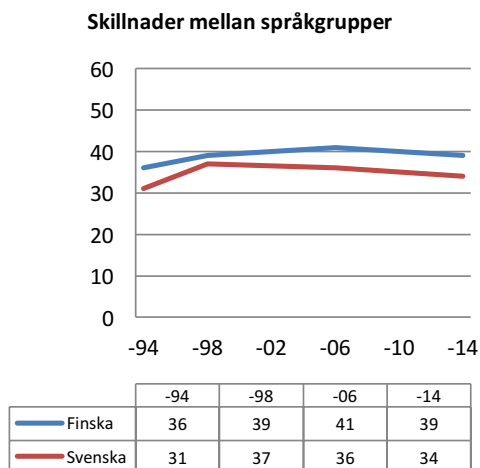
Figur 4.1. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de vanligen tränar på sin fritid (så att de blir andfädda eller svettas) ca 4–6 timmar eller mer, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan elever i svenskspråkiga skolor i södra Finland och dem i svenskspråkiga skolor i regionen Österbotten och Åland, förutom år 1998 då skillnaden inte var statistiskt signifikant (figur 4.2): en större andel av skoleleverna i södra Finland uppgav att de tränar på sin fritid minst 4 timmar i veckan.

Figur 4.2. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att de vanligen tränar på sin fritid (så att de blir andfådda eller svettas) ca 4–6 timmar eller mer, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

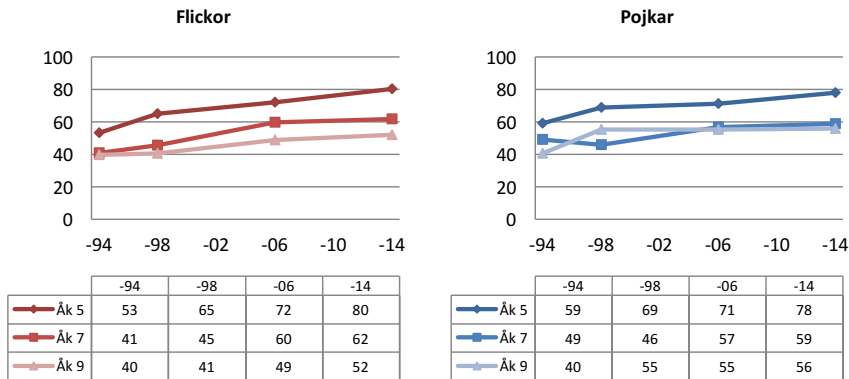
Det fanns också skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor alla år förutom år 1998 (figur 4.3): en större andel av eleverna i finskspråkiga skolor uppgav att de på sin fritid tränade minst 4 timmar i veckan.

Figur 4.3. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de vanligen tränar på sin fritid (så att de blir andfådda eller svettas) ca 4–6 timmar eller mer, år 1994–2014 (%)

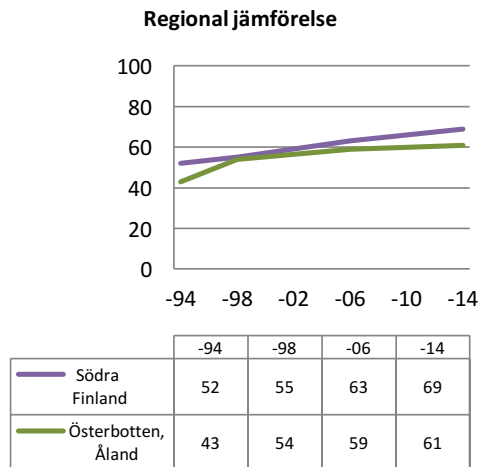
Subjektiv åsikt om sin egen kondition

Eleverna besvarade frågan ”Hurdan kondition tycker du att du har?” med svarsalternativen: mycket bra, bra, medelbra och dålig. I figur 4.4 ser man andelen flickor och pojkar som svarade att de har en mycket bra eller en bra kondition. Under tidsperioden ökade andelen elever i svenskspråkiga skolor som rapporterade att de har bra kondition, och hela tidsperioden var denna andel högst bland elever i årskurs 5. Skillnaden mellan årskurs fem och de övriga årskurserna ökade över tid. Det fanns könsskillnader under 90-talet, då en större andel av pojkarna överlag upplevde att deras kondition var bra jämfört med flickorna, men inte mera de senaste undersökningsåren.

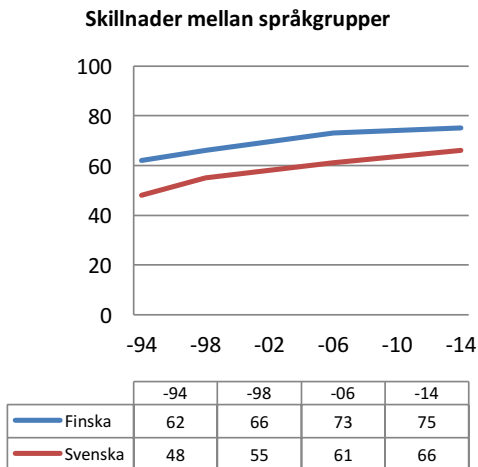
Figur 4.4. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som tycker att de har mycket bra eller bra kondition, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland alla år förutom år 1998 (figur 4.5): en större andel av skoleleverna i Södra Finland tyckte att de hade bra kondition jämfört med eleverna i regionen Österbotten, Åland.

Figur 4.5. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som tycker att de har mycket bra eller bra kondition, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

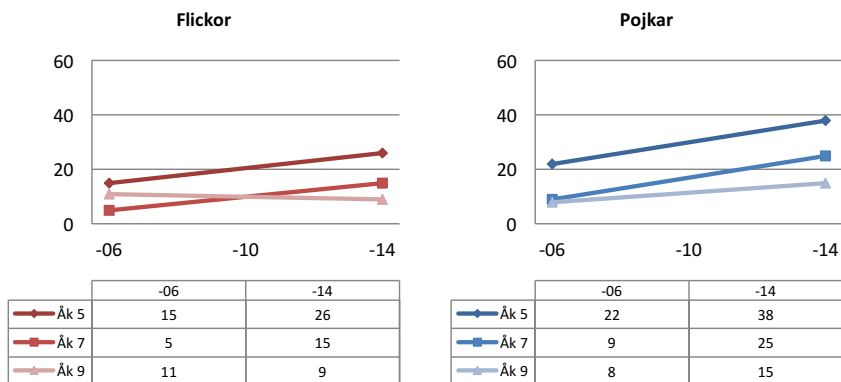
Det fanns också skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (Figur 4.6): en större andel av eleverna i finskspråkiga skolor tyckte att de hade bra kondition.

Figur 4.6. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som tycker att de har mycket bra eller bra kondition, år 1994–2014 (%)

Daglig fysisk aktivitet

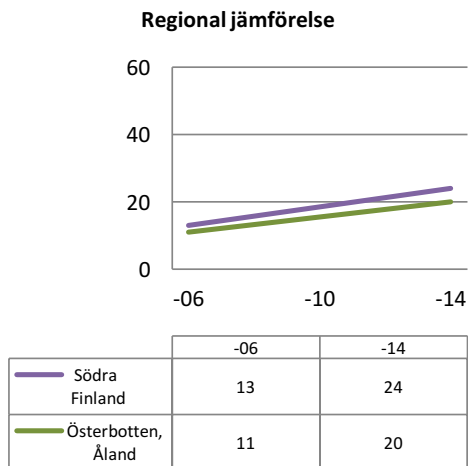
Eleverna besvarade frågan: ”Tänk på de senaste 7 dagarna. Kryssa för hur många dagar du har varit fysiskt aktivt minst 60 minuter per dag.” Svartalternativen sträckte sig från 0 dagar till 7 dagar. I enkäten fanns en förklaring på fysisk aktivitet: ”Fysisk aktivitet, i följande fråga, står för all aktivitet som får ditt hjärta att slå snabbare och som ibland gör dig andfådd. Fysisk aktivitet kan man hålla på med i idrottssammanhang, i olika aktiviteter i skolan, när man leker med kamrater eller då man går till skolan....” I figur 4.7 visas andelen elever som svarade att de dagligen under de senaste 7 dagarna hade varit fysiskt aktiva minst 60 minuter. På årskurs 5 och 7 ökade andelen både bland flickor och bland pojkar från år 2006 till år 2014. Eleverna i årskurs 5 hade en hö-

Figur 4.7. Andelen flickor och pojkar som uppger att de har varit fysiskt aktiva minst 60 minuter per dag under de senaste 7 dagarna, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

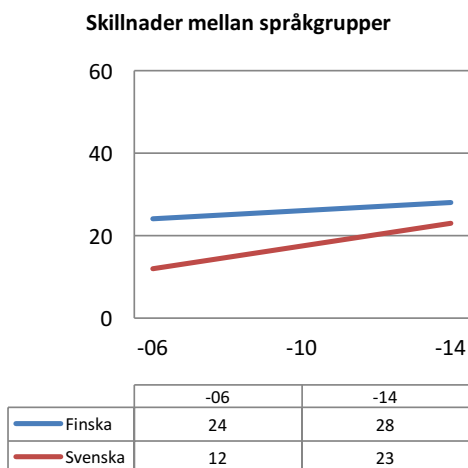
gre andel fysiskt aktiva än de övre årskurserna. År 2014 fanns det könsskillnader: en högre andel av pojkarna var fysiskt aktiva.

Det fanns skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland år 2014: en större andel av eleverna i Södra Finland uppgav att de hade varit fysiskt aktiva minst 60 minuter dagligen under den senaste veckan (figur 4.8).

Figur 4.8. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att de har varit fysiskt aktiva minst 60 minuter per dag under de senaste 7 dagarna, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan eleverna i svensk- och finskspråkiga skolor båda åren (figur 4.9): en större andel elever i finskspråkiga skolor uppgav att de hade varit fysiskt aktiva minst 60 minuter dagligen under den senaste veckan, men bland elever i svenskspråkiga skolor hade det skett en större ökning i andelen från år 2006 till 2014.

Figur 4.9. Andelen elever (åk 5,7,9) i finsk- respektive svenskspråkiga skolor som uppger att de har varit fysiskt aktiva minst 60 minuter per dag under de senaste 7 dagarna, år 2006 och 2014 (%)

4.2 Matvanor

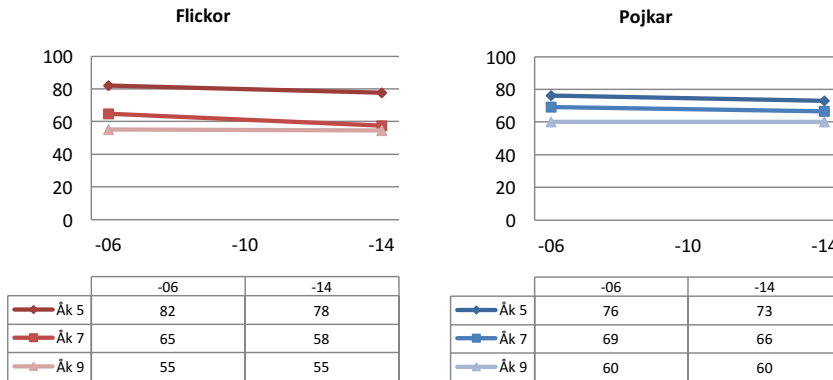
Insamlad data om skolelevernas frukostintag och livsmedelskonsumtion finns för år 2006 och 2014.

I vilken mån barnen äter frukost frågades skilt för skoldagar och skilt för veckosluten. Svaren kombinerades till två kategorier, de som dagligen åt frukost (både under skoldagar och under veckosluten) och de som inte åt frukost under veckans alla dagar.

Dessutom fyllde eleverna i ett kostfrekvensformulär där eleverna uppskattade hur ofta de äter olika livsmedel. Här presenteras resultat för konsumtion av frukt och grönsaker samt läsk och godis. De sju svarskategorierna varierade från aldrig till mer än en gång per dag. De som valde svarskategorierna en gång per dag eller mer än en gång per dag klassades som dagliga konsumenter. Intag av frukt och grönsaker slogs ihop till en variabel som mätte vem som dagligen åt både frukt och grönsaker, vem som dagligen åt antingen frukt eller grönsaker eller vem som varken åt frukt eller grönsaker dagligen.

Daglig frukost

Andelen som åt frukost varje morgon var på samma nivå år 2006 och 2014. Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor. Ju högre årskurs desto färre skolelever åt frukost dagligen: bland skolelever i årskurs 9 åt 55 % av flickorna frukost dagligen och 60 % av pojkarna.

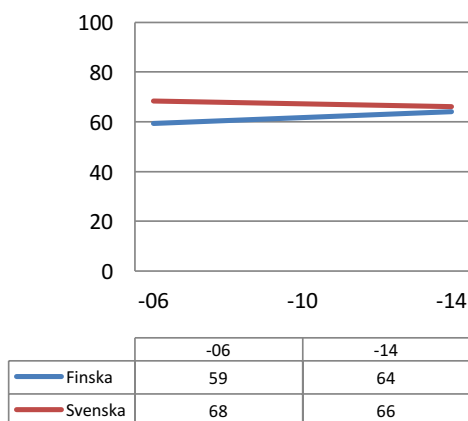

Figur 4.10. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de äter frukost dagligen, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan skolor i södra Finland och skolor i regionen Österbotten, Åland i andelen elever som rapporterade att de dagligen åt frukost.

Andelen elever som dagligen åt frukost var år 2006 högre i svensk- än i finskspråkiga skolor. I finskspråkiga skolor ökade denna andel mellan åren 2006 och 2014, vilket det inte gjorde bland elever i svenskspråkiga skolor.

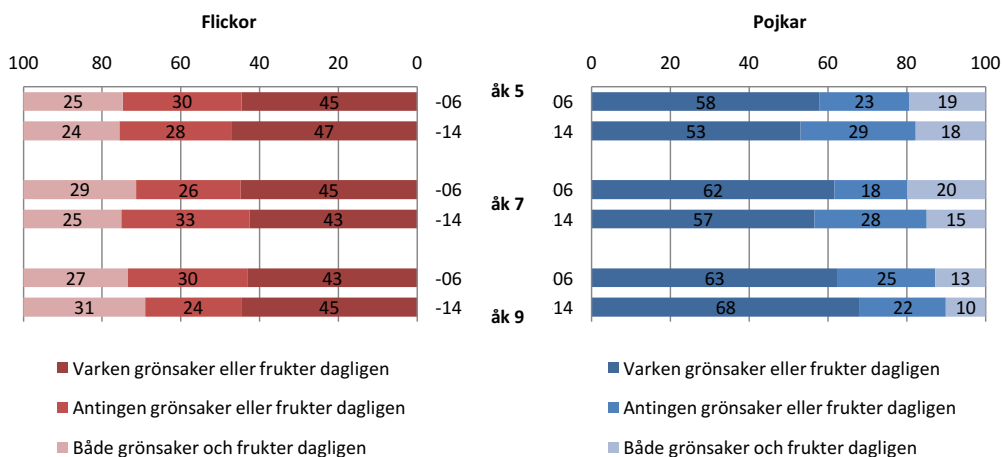
Skillnader mellan språkgrupper

Figur 4.11. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de äter frukt dagligen, år 2006 och 2014 (%)

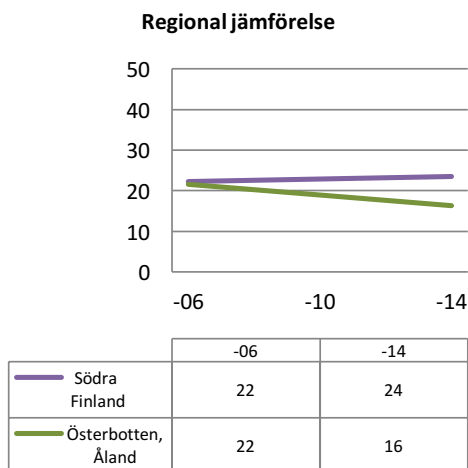
Daglig konsumtion av frukt och grönsaker

Rätt få skolelever uppger att de åt både frukt och grönsaker dagligen. Bland eleverna i de svenskspråkiga skolorna skedde det under tidsperioden ingen förändring i andelen som åt av dessa dagligen (figur 4.12). En större andel flickor, ca 25–30 %, åt dagligen både frukt och grönsaker, medan andelen för pojkarnas del var under 20 %. Bland flickorna var det ca 45 % och bland pojkarna över 50 % som uppger att de varken åt frukt eller grönsaker dagligen.

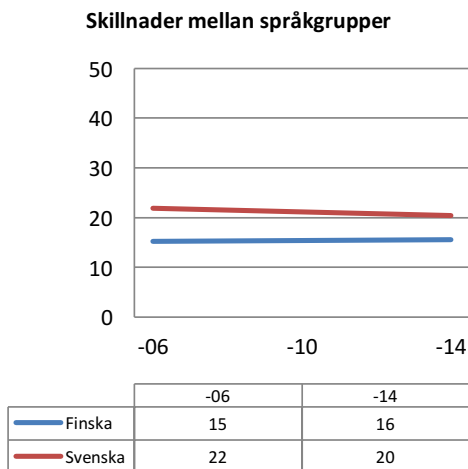
Figur 4.12. Flickors och pojkars dagliga intag av frukt och grönsaker enligt årskurs, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Trenden i de två regionerna i Svenskfinland ser olika ut och år 2014 fanns det skillnader mellan elever i svenskspråkiga skolor i södra Finland jämfört med dem i regionen Österbotten, Åland (Figur 4.13): en större andel av skoleleverna i södra Finland uppgav då att de dagligen åt frukt och grönsaker.

Figur 4.13. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att de dagligen äter både grönsaker och frukt (Health Food Index), år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

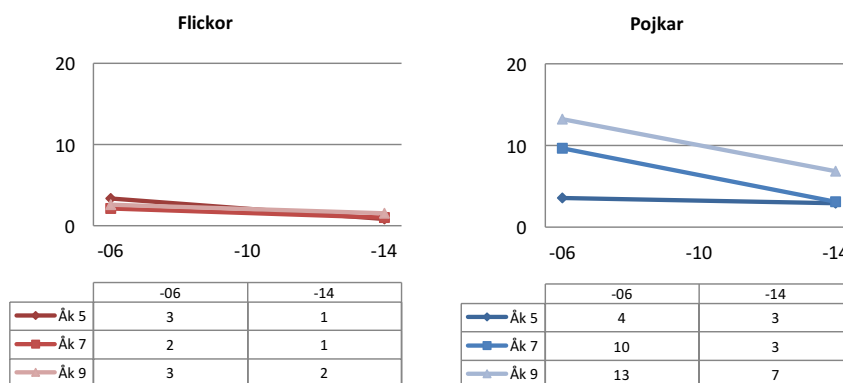
Det fanns också skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (Figur 4.14): en större andel av eleverna i svenskspråkiga skolor uppgav att de dagligen åt frukt och grönsaker.

Figur 4.14. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de dagligen äter både grönsaker och frukt (Healthy Food Index), år 2006–2014 (%)

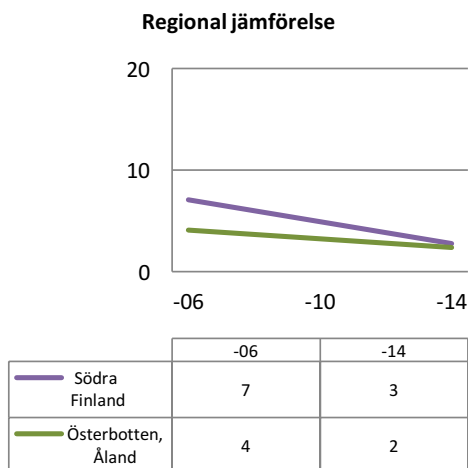
Daglig konsumtion av läskedrycker

Endast en bråkdel av eleverna i svenskspråkiga skolor har rapporterat att de konsumerar läsk dagligen. Andelen som dagligen konsumerade läsk minskade under tidsperioden, från år 2006 till 2014. Andelen dagliga läskedryckskonsumenter var klart högre bland pojkar än bland flickor, och bland pojkar blev andelen högre med högre ålder. Bland flickorna fanns inga klara skillnader enligt årskurs.

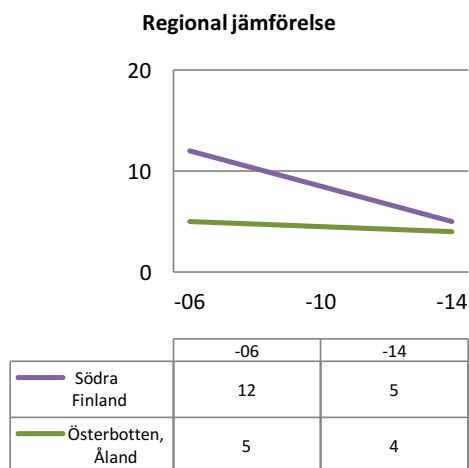

Figur 4.15. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de dagligen dricker sockerhaltiga läskedrycker, år 2006–2014, svenskspråkiga skolor (%)

För pojkarnas del fanns det regionala skillnader år 2006. En högre andel av pojkarna i södra Finland än i regionen Österbotten, Åland uppgav då att de dagligen drack läskedrycker. Den nedåtgående trenden i södra Finland var tydligare och inga statistiskt signifikanta skillnader fanns mera år 2014. Figurer visas för flickor och pojkar (4.16a) och för endast pojkar (4.16b).

Figur 4.16a. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att de dagligen dricker sockerhaltiga läskedrycker, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

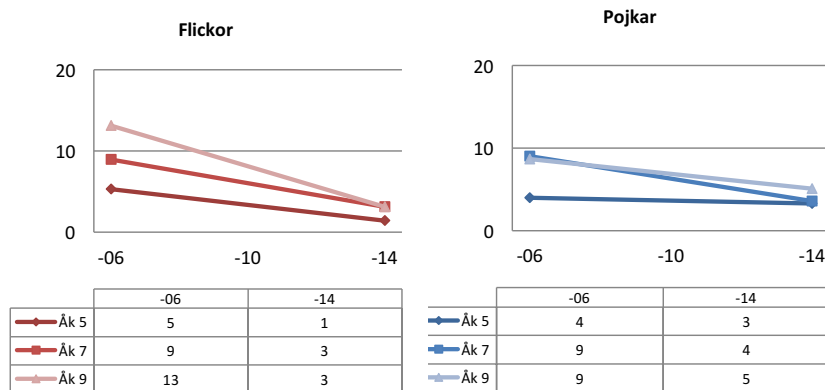

Figur 4.16b. Andelen *pojkar* (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att de dagligen dricker sockerhaltiga läskedrycker, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader under tidsperioden mellan finsk- och svenskspråkiga skolor gällande andelen elever som rapporterade att de dagligen drack läskedrycker.

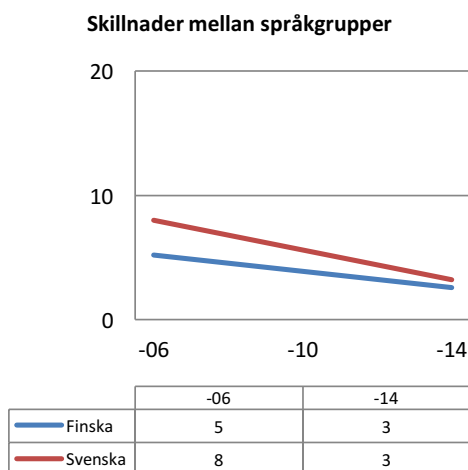
Daglig konsumtion av sötsaker

Även andelen elever som uppgav att de dagligen åt sötsaker var rätt låg, under 10 % år 2014 i svenskspråkiga skolor. Andelen minskade mellan år 2006 och år 2014, speciellt bland flickorna. Det fanns skillnader mellan årskurserna: ju lägre årskurs desto färre uppgav att de åt sötsaker dagligen.

Figur 4.17. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de äter sötsaker (godis eller choklad) dagligen, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader i daglig sötsakskonsumtion mellan elever från södra Finland och elever från regionen Österbotten, Åland vid granskning av alla elever sammantaget från svenskspråkiga skolor. Andelen skolelever som dagligen åt sötsaker var däremot högre i svensk- än i finskspråkiga skolor år 2006, men förändringen över tid var större i svenskspråkiga skolor och år 2014 fanns inga signifikanta skillnader.

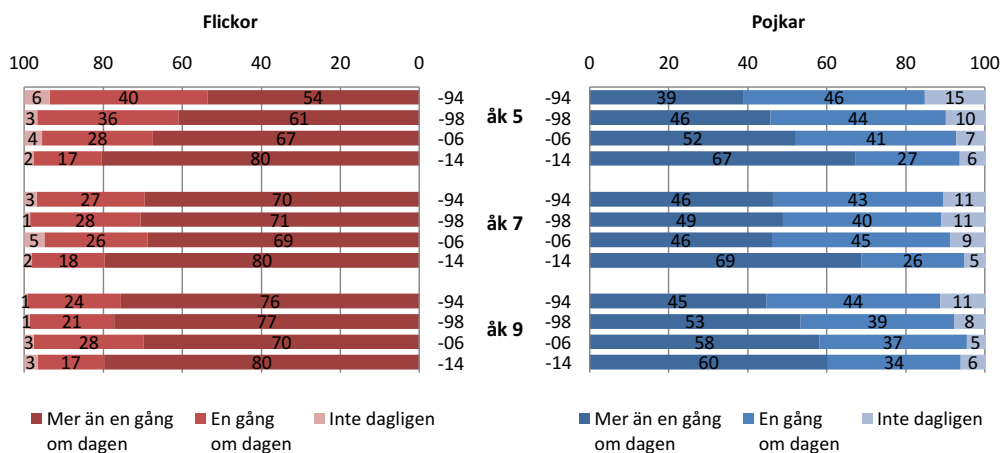

Figur 4.18. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de äter sötsaker (godis eller choklad) dagligen, år 2006 och 2014 (%)

4.3 Tandhygien

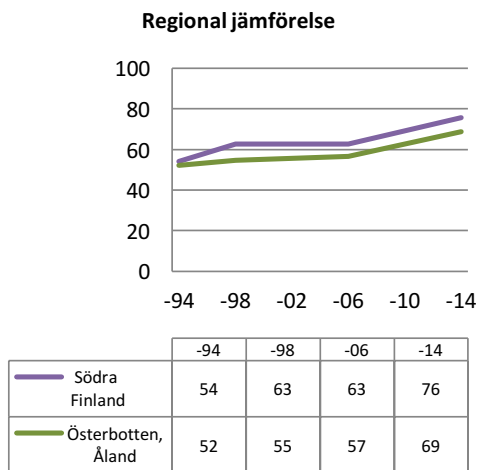
Tandhygien undersöktes med frågan ”Hur ofta borstar du tänderna?”. Svarskategorierna var: mer än en gång om dagen; en gång om dagen; åtminstone en gång i veckan, men inte varje dag; mindre än en gång i veckan och aldrig. För analysering sammanslogs de tre sista kategorierna, så grupperna var de som tvättar tänderna mer än en gång om dagen, en gång om dagen och inte dagligen. Denna fråga ingick i undersökningen under hela tidsperioden.

Andelen skolelever i svenskspråkiga skolor som borstade tänderna mer än en gång om dagen ökade under tidsperioden. En större andel av flickorna än pojkarna uppgav att de borstade tänderna mer än en gång om dagen. I början av tidsperioden var andelen som borstade tänderna mer än en gång om dagen högre ju högre årskurs det var fråga om, men skillnaderna mellan årskurserna minskade under tidsperioden för ökningen var större bland elever i årskurs 5 än i övriga årskurser.

Figur 4.19. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Hur ofta borstar du tänderna?" enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

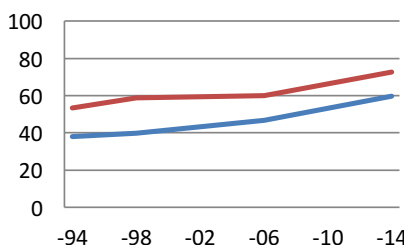
Det fanns klara skillnader mellan regionerna i Svenskfinland från och med år 1998 framåt. Andelen skolelever som uppgav att de borstade tänderna mer än en gång per dag var högre bland elever i södra Finland jämfört med elever i regionen Österbotten, Åland.

Figur 4.20. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppgav att de borstar tänderna mer än en gång om dagen, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Andelen som uppgav av de borstade tänderna mera än en gång om dagen var högre bland elever i svenskspråkiga skolor jämfört med dem i finskspråkiga. Skillnaden mellan svensk- och finskspråkiga skolor minskade något under tidsperioden.

Skillnader mellan språkgrupper

	-94	-98	-06	-14
Finska	38	40	47	60
Svenska	53	59	60	73

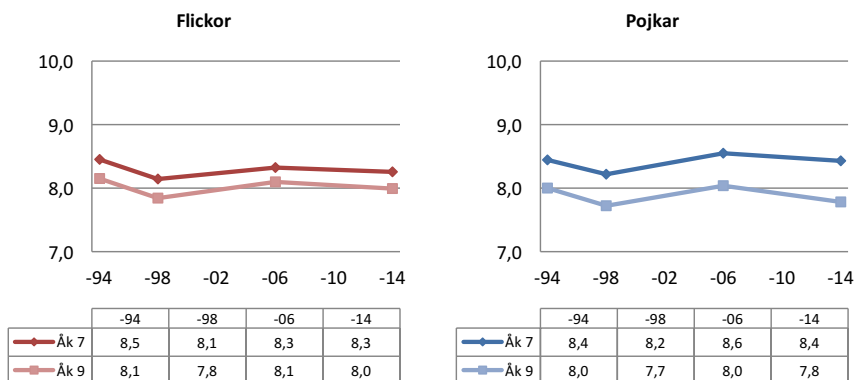
Figur 4.21. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de borstar tänderna mer än en gång om dagen, år 1994–2014 (%)

4.4 Sömnens längd

Sömnens längd för skolelever i årskurs 7 och 9 mättes genom att kombinera svaren på följande två frågor: 1. Hur dags brukar du gå och lägga dig när du ska upp till skolan nästa morgon? där svarsalternativen sträckte sig från ”inte senare än 21” fram till ”2.00 eller senare” med en halv timmes intervaller; och 2. Hur dags brukar du stiga upp de dagar du ska till skolan? Svarsalternativen för den andra frågan sträckte sig från ”inte senare än 5.00” fram till ”8.00 eller senare” med en halv timmes intervaller. Motsvarande frågor fanns för läggdags och uppstigning ifall nästa morgon var en lovdag eller ett veckoslut. Svarsalternativen för dessa frågor varierade för läggdags mellan 21.00 och 4.00 samt för uppstigning mellan 07.00 och 14.00.

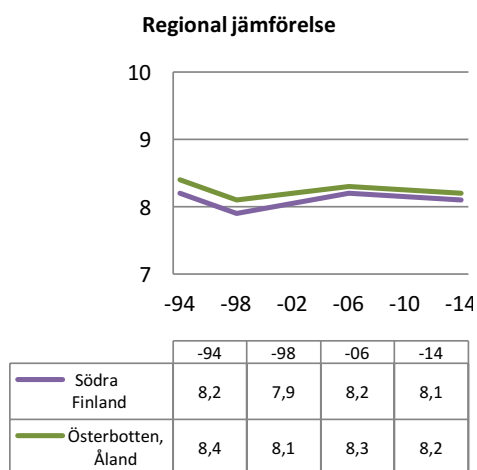
Sömn före skoldag

I medeltal sov skolbarnen i de svenskspråkiga skolorna 8 timmar och 9 minuter ifall följande dag var skoldag, utan signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor. Under tidsperioden varierade sömnlängden något, men visade ingen klar ökning eller minskning. Sömnlängden, ifall följande dag var skoldag, var längre bland elever i årskurs 7 jämfört med dem i årskurs 9, i medeltal 24 minuter längre.

Figur 4.22. Flickornas och pojkarnas medelvärden i angiven längd av sömn på vardagar under skolveckan, årskurs 7 och 9, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor

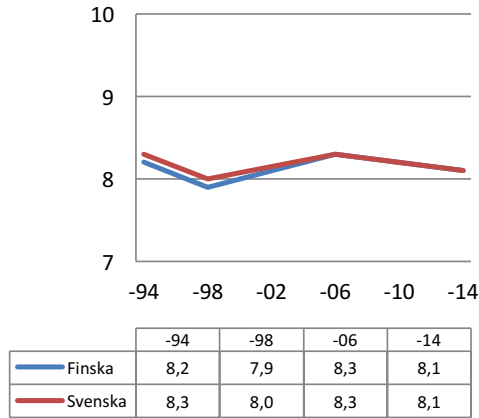
Det fanns skillnader mellan regionerna i Svenskfinland i början av tidsperioden, åren 1994 och 1998 (figur 4.23): elever i regionen Österbotten, Åland sov i medeltal 10 minuter längre än elever i södra Finland ifall följande dag var skoldag. Regionerna närmade sig varandra under 2000-talet och skillnaderna var inte mera statistiskt signifikanta under de två senaste undersökningsåren.

Figur 4.23. Sömnens längd på vardagar under skolveckan i respektive region i Svenskfinland, årskurs 7 och 9, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor

Under början av tidsperioden, åren 1994 och 1998, fanns det även skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor i sömnens längd då följande dag var en skoldag (figur 4.24): eleverna i svenskspråkiga skolor sov något längre, men skillnaden var i medeltal bara 2–3 minuter.

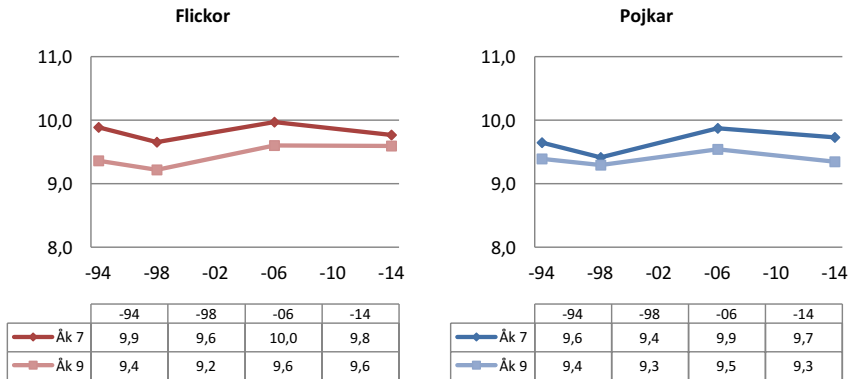
Skillnader mellan språkgrupper

Figur 4.24. Sömnens längd på vardagar under skolveckan i svensk- respektive finskspråkiga skolor, årskurs 7 och 9, år 1994–2014

Sömn före ledig dag

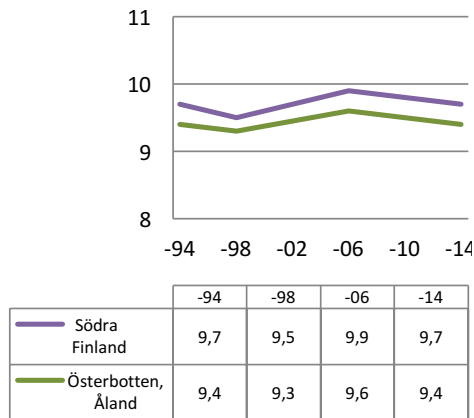
Ifall följande morgon var en ledig dag eller ett veckoslut sov flickorna i årskurs 7 och 9 i svenskspråkiga skolor i medeltal 9 timmar och 37 minuter, och pojkarna 9 timmar och 31 minuter. Eleverna i årskurs 7 sov i medeltal 19 minuter längre än de i årskurs 9.

Figur 4.25. Flickornas och pojkarnas medelvärden den angivna längden av sömn under veckosluten eller på loven, årskurs 7 och 9, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor

Det fanns skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland (figur 4.26). Skoleleverna i de svenskspråkiga skolorna i södra Finland sov i medeltal 17 minuter längre än de i regionen Öst-botten och Åland, ifall följande dag var en lovdag eller ett veckoslut.

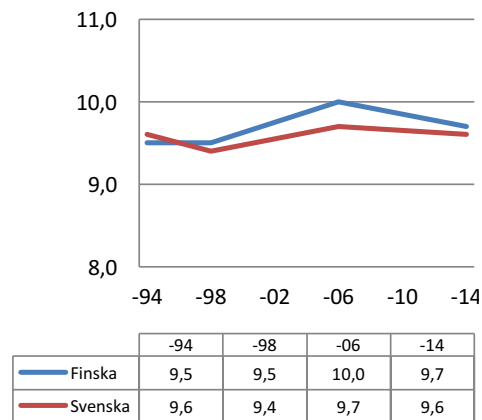
Regional jämförelse

Figur 4.26. Sömnens längd under veckosluten eller på loven i respektive region i Svenskfinland, årskurs 7 och 9, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor

Trenden över tid ser något olika ut bland elever i finsk- respektive svenskspråkiga skolor då det gäller sömnens längd under veckoslut och på lov (figur 4.27). Åren 1994 och 2006 fanns det skillnader mellan språkgrupperna: år 1994 sov eleverna i svenskspråkiga skolor längre medan situationen år 2006, då skillnaden var som störst, var den motsatta i och med att eleverna i finskspråkiga skolor i medeltal sov 13 min längre än eleverna i svenskspråkiga skolor.

Skillnader mellan språkgrupper

Figur 4.27. Sömnens längd under veckosluten eller på loven i svensk- respektive finskspråkiga skolor, årskurs 7 och 9, år 1994–2014

4.5 Tobaksanvändning

Skolbarnens användning av tobaksprodukter presenteras utgående från frågor om rökning och snus användning bland högstadiel elever, dvs. elever i årskurserna 7 och 9.

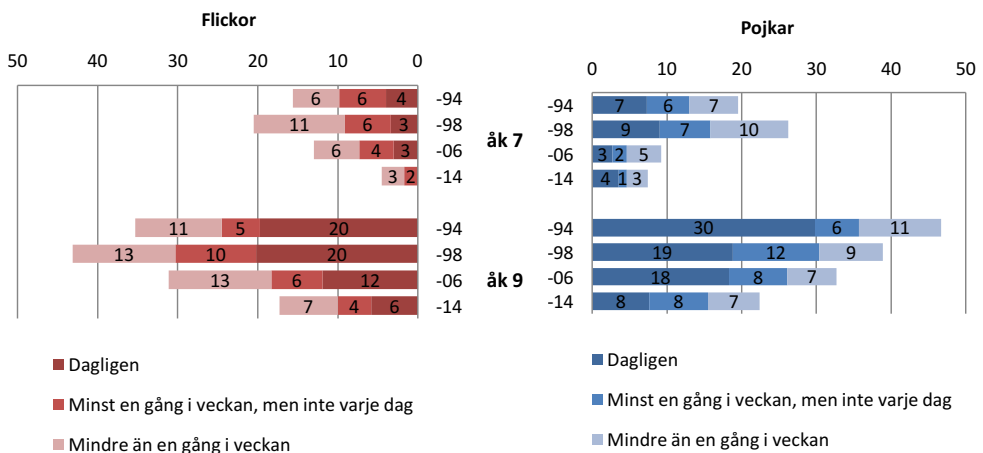
Rökning

Rökvanor har under samtliga undersökningsår, åren 1994, 1998, 2006 och 2014, utretts med frågan 'Hur ofta röker du nu för tiden?' med svarsalternativen varje dag, minst en gång i veckan, mindre än en gång i veckan, jag röker inte. År 1998 antog frågan formen 'Hur ofta röker du nu?' som dock inte allvarligt stör jämförbarheten mellan åren. För åskådlighetens skull uppdelas svaren nedan i tre grupper, dvs. i dem som angav att de rökte dagligen och i dem som angav att de rökte mera sällan, dvs. minst en gång i veckan eller mera sällan.

Det fanns skillnader i rökvanorna på årskurserna 7 och 9 mellan flickor och pojkar i svenskspråkiga skolor. I början av undersökningsperioden, år 1994, rökte 4 % av flickorna och 7 % av pojkarna i årskurs 7 dagligen, medan de motsvarande andelarna för årskurs 9 låg vid 20 %, respektive 30 %. I årskurs 7 sjönk dagliga rökarens andel för flickornas del år 1998 till 3 % medan den steg för pojkarna till 9 %, varefter den här andelen hölls oförändrad eller sjönk för samtliga undersökningsår under 2000-talet, och år 2014 var andelen dagliga rökare för den här årskursen 0 % för flickor och 4 % för pojkar.

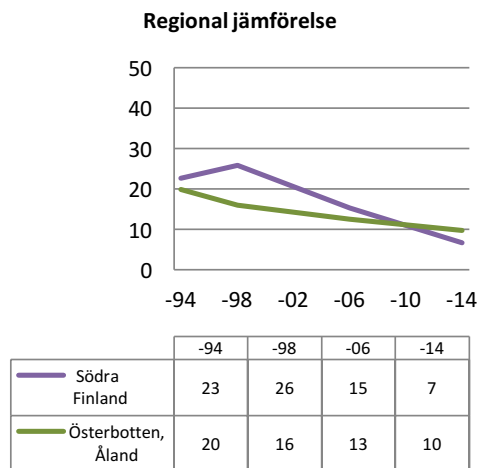
För årskurs 9 var andelen som dagligen rökte för alla undersökningsår högre än för årskurs 7; år 1998 var den för flickor 20 % och för pojkar 19 %. Även för årskurs 9 hölls respektive andelar oförändrade eller minskade vid en jämförelse mellan de olika undersökningsåren, men trenden har varit klart nedåtgående och andelen dagliga rökare stannade år 2014 vid 6 % för flickor och 8 % för pojkar.

Då man granskar andelen regelbundna rökare (som rökte minst en gång i veckan) var andelen den lägsta under hela tidsperioden det sista undersökningsåret, år 2014. Andelen regelbundna rökare var högre bland pojkar i jämförelse med flickor och högre på årskurs 9 i jämförelse med årskurs 7.

Figur 4.28. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs 7 och 9 som uppger att de röker, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

När man betraktade båda könen och årskurserna 7 och 9 tillsammans kunde man se intressanta regionala skillnader i trenderna gällande andelen regelbundna rökare i Svenskfinland. I regionen södra Finland var år 1994 andelen av dem som rökte minst en gång per vecka 23 % men steg år 1998 till 26 % för att därefter successivt minska till 7 %. I regionen Åland och Österbotten däremot sjönk andelen rökare nästan lineärt från 20 % till 10 % under undersökningsperioden från år 1994 till 2014. Endast år 1998 fanns det skillnader mellan regionerna i andelen som uppgav att de rökte regelbundet.

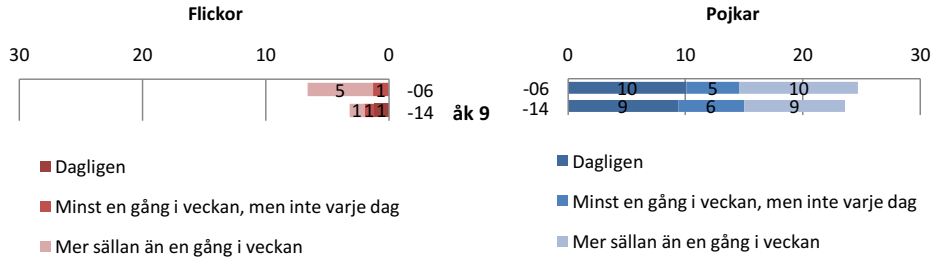

Figur 4.29. Andelen elever i respektive region i Svenskfinland som uppger att de röker minst en gång i veckan, årskurs 7 och 9, 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Vid jämförelsen mellan elever i finsk- och svenskspråkiga skolor fanns inga skillnader i andelen som uppgav att de rökte regelbundet och trenden över tid såg lika ut.

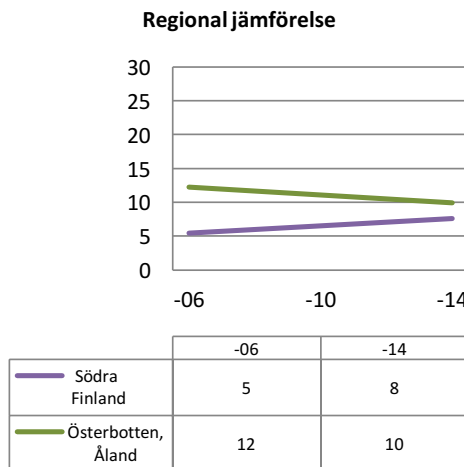
Snus användning

Användning av snus undersöktes endast under åren 2006 och 2014 bland elever i årskurs 9 med frågan 'Snusar du nuförtiden?' med svarsalternativen dagligen, varje vecka, mer sällan än en gång i veckan, jag använder inte snus. År 2006 rapporterade 10 % av pojkarna och endast 1 % av flickorna att de använde snus dagligen. År 2014 var den motsvarande andelen för pojkarna 9 % och för flickorna hölls den oförändrad vid 1 %. Vid en granskning av regelbunden snus användning (minst en gång i veckan) skedde inga signifikanta förändringar från år 2006 till 2014.

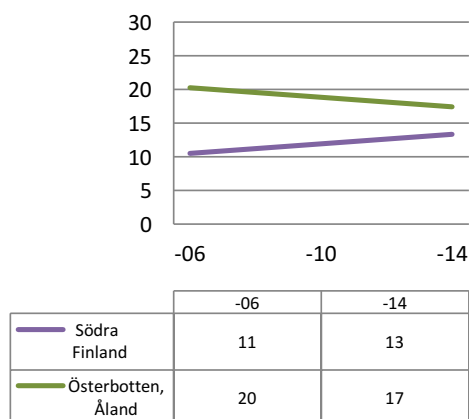
Figur 4.30. Andelen flickor och pojkar i årskurs 9 som uppger att de snusar, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Användning av snus i årskurs 9, i de svenskspråkiga skolorna, förekom år 2006 mera allmänt i regionen Österbotten, Åland i jämförelse med södra Finland (figur 4.31a). År 2006 var procentandelen av dem som angav sig använde snus minst en gång i veckan 12 i den förstnämnda regionen i jämförelse med 5 i den senare. Förändringen i de två regionerna har gått åt olika håll och år 2014 var de motsvarande procentandelarna 10 och 8, och skillnaden mellan regionerna inte mera statistisk signifikant. Eftersom främst pojkar rapporterade att de använde snus, visas i figur 4.31b motsvarande jämförelse endast för pojkar.

Figur 4.31a. Andelen elever i årskurs 9 i respektive region i Svenskfinland som uppger att de snusar varje vecka eller dagligen, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

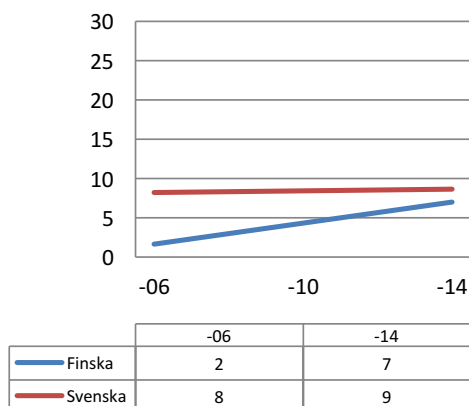
Regional jämförelse

Figur 4.31b. Andelen *pojkar* i årskurs 9 i respektive region i Svenskfinland som uppger att de snusar varje vecka eller dagligen, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

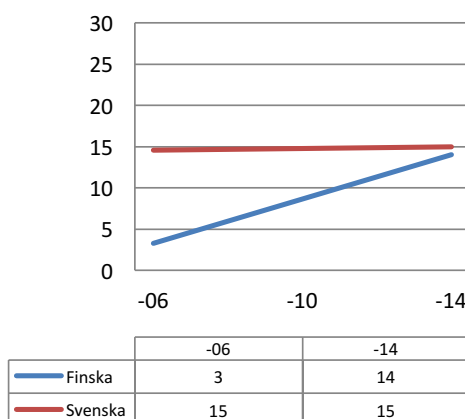
Användning av snus var år 2006 även mera populärt bland elever i svenskspråkiga skolor i jämförelse med finskspråkiga, när man igen betraktade flickor och pojkar i årskurs 9 tillsammans (figur 4.32a). År 2006 angav 8 % av de svenskspråkiga, men endast 2 % av de finskspråkiga att de använde snus minst en gång i veckan. Bland elever i finskspråkiga skolor steg andelen mellan år 2006 och 2014, men inte bland svenskspråkiga. Skillnaden mellan språkgrupperna minskade och var inte längre statistiskt signifikant. Motsvarande jämförelse för enbart pojkar visas i figur 4.32b.

Skillnader mellan språkgrupper

Figur 4.32a. Andelen *elever* i årskurs 9 i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de snusar varje vecka eller dagligen, år 2006 och 2014 (%)

Skillnader mellan språkgrupper

Figur 4.32b. Andelen *pojkar* i årskurs 9 i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de snusar varje vecka eller dagligen, år 2006 och 2014 (%)

4.6 Konsumtion av alkohol

Alkoholkonsumtionsvanor har under samtliga undersökningsår för årskurser 7 och 9 utretts med frågan 'Har du någonsin druckit alkohol och blivit riktigt berusad?' i kombination med fem svarsalternativ som sträckte sig från aldrig till mer än 10 gånger. Under år 2014 antog frågan dock formen 'Har du någonsin druckit alkohol och blivit riktigt full?' och till de ovan nämnda svarsalternativen tillades ännu alternativen 'under ditt liv' samt 'under de senaste 30 dagarna'. Här granskas endast alkoholanvändning under hela ens liv.

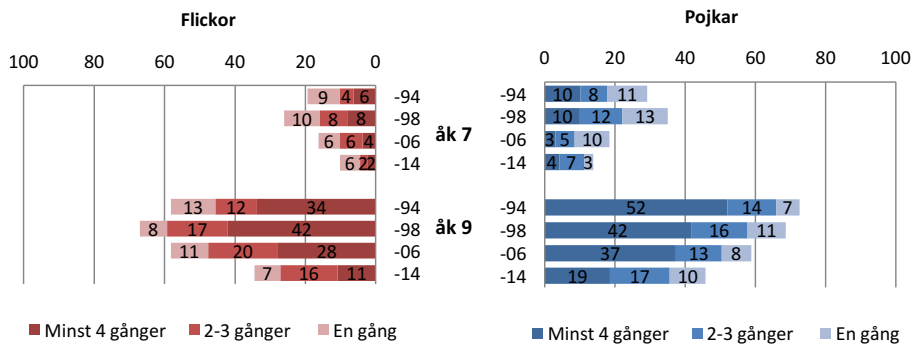
Varit berusad

Då man granskar andelen som varit berusade minst 2 gånger i sitt liv fanns det skillnader mellan årskurserna alla undersökningsår och mellan pojkar och flickor i början och slutet av tidsperioden. Åren 1994 och 2014 angav en lägre andel av flickorna i jämförelse med pojkarna att de hade varit riktigt berusade medan inga statistiskt signifikanta skillnader fanns åren 1998 och 2006. Överlag har trenden från och med år 1998 varit nedåtgående och andelen som har varit berusade minst 2 gånger i sitt liv var år 2014 lägre än den varit under hela tidsperioden. För pojkar på årskurs 7 fanns ingen skillnad mellan år 2006 och 2014.

År 1994 angav 6 % av flickorna och 10 % av pojkarna i årskurs 7 att de hade varit riktigt berusade minst 4 gånger. De motsvarande andelarna år 1998 var 8 respektive 10 %. År 2014 angav 2 % av flickorna och 4 % av pojkarna att de hade varit minst 4 gånger riktigt berusade.

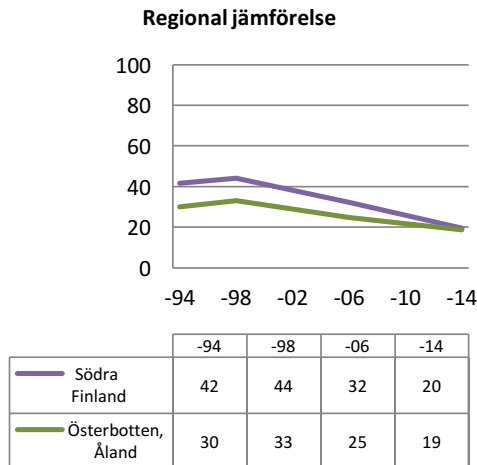
För årskurs 9 var mönstret i stort det samma fastän andelarna var högre än vid årskurs 7. År 1994 angav hela 34 % av flickorna och 52 % av pojkarna att de hade varit berusade minst 4 gånger. Pojkarna visade därefter en stadigt med undersökningsåren sjunkande trend och landade vid

19 % år 2014, medan för flickornas del den här andelen till en början ännu steg för år 1998 till 42 % men sjönk därefter och år 2014 var den endast 11 %.

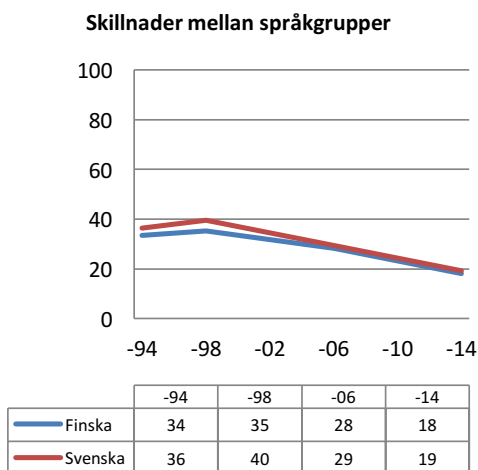
Figur 4.33. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs 7 och 9 som uppger att de har varit berusade under sitt liv, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Om alkoholkonsumtionen mäts för flickor och pojkar i årskurs 7 och 9 sammantaget med huruvida den svarande dittills i sitt liv har varit berusad minst två gånger, var andelen som har varit berusade högre i södra Finland under samtliga undersökningsår, förutom år 2014, i jämförelse med regionen Österbotten, Åland. Efter en inledande liten ökning mellan åren 1994 och 1998, sjönk andelen som varit berusade minst två gånger under den resterande undersökningsperioden i båda regionerna.

Figur 4.34. Andelen elever i årskurs 7 och 9 i respektive region i Svenskfinland som uppger att de har varit berusade minst 2 ggr, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

År 1998 angav en något större andel elever sig ha varit berusade minst två gånger i svensk-
språkiga skolor, i båda årskurserna sammantaget, jämfört med finskspråkiga skolor; de övriga
åren fanns inga statistiskt signifikanta skillnader. Bland båda språkgrupperna har trenden varit
sjunkande från och med år 1998 och andelen som har varit berusade minst två gånger i sitt liv
var den lägsta under hela tidsperioden det sista undersökningsåret, år 2014.

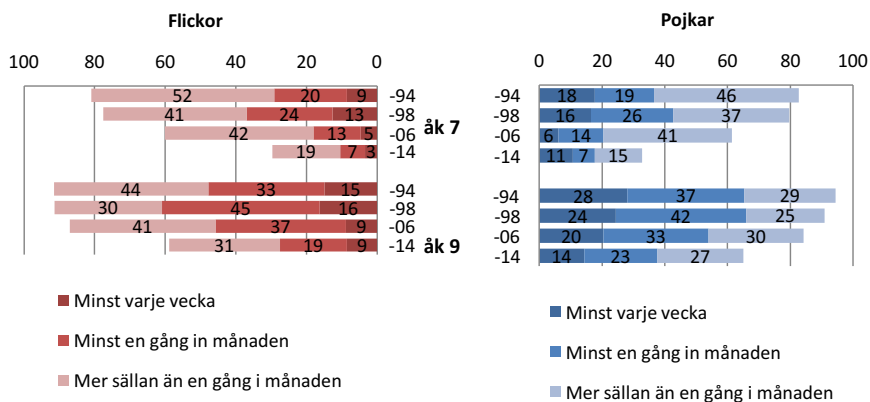

Figur 4.35. Andelen elever i årskurs 7 och 9 i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de har varit berusade minst 2 ggr, år 1994–2014 (%)

Alkoholkonsumtion

Alkoholkonsumtionsvanor har under hela undersökningsperioden även utretts med frågan 'Hur ofta dricker du följande drycker nu för tiden?' med fyra svarsalternativ bestående av mellanöl, IV-öl, svagt vin och starkt vin eller andra starka drycker i kombination med 5 svarsalternativ för varje klass av drycker börjande från varje dag och slutande vid aldrig. Jämförelsen här utförs på basen av andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som överhuvudtaget anger sig ha druckit alkohol under tidsperioden med början från år 1994 till 2014.

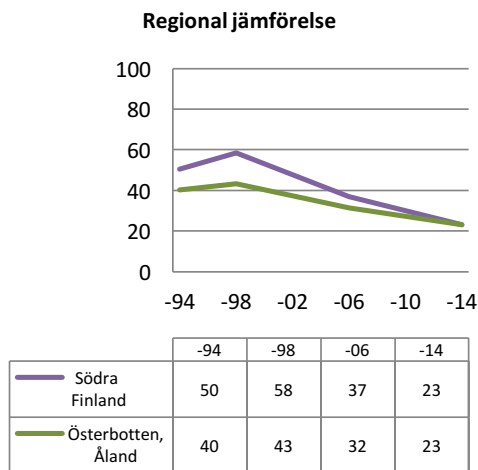
Svarsfördelningen följer grovt samma trender som rapporterats ovan för dem som angivit sig ha varit berusade, dvs. till en början, på båda årskurserna och för flickor och pojkar, sker en lindrig tillväxt av dem som har druckit alkohol en gång i månaden eller oftare (minst varje vecka och minst en gång i månaden kombinerat) varefter den här andelen börjar minska och år 2014 lägre än under hela tidsperioden. Bland pojkar i årskurs 7 fanns ingen skillnad mellan år 2014 och 2006. Könsskillnader fanns det enbart år 1994 och 2014: då var andelen som angav att de dricker alkohol minst en gång i månaden lägre bland flickor. Andelen blev högre med stigande ålder för både flickor och pojkar.

Figur 4.36. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs 7 och 9 som uppger att de har druckit alkohol, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

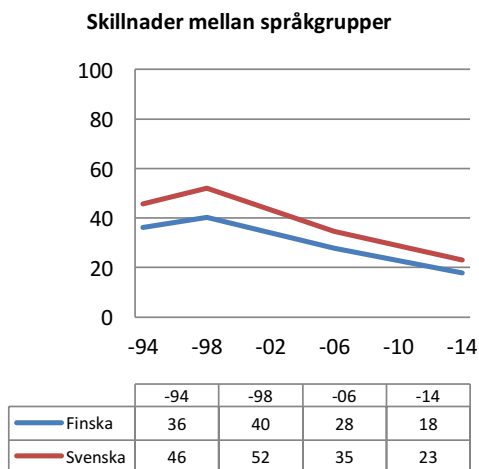
Motsvarande regionala och språkgruppsskillnader samt förändringar i tid som för berusad kunde även iaktas när alkoholkonsumtionen för samtliga svarande, alltså både flickor och pojkar i årskurs 7 och 9, mättes enligt det om de konsumerade alkohol minst en gång i månaden.

Alkoholkonsumtionen var högre bland skolelever i svenskspråkiga skolor i södra Finland än i regionen Österbotten, Åland under största delen av tidsperioden. Den sjunkande trenden från och med år 1998 var dock starkare bland elever i södra Finland och år 2014 fanns det inga skillnader mellan regionerna.

Figur 4.37. Andelen elever i respektive region i Svenskfinland som uppger att de har druckit alkohol minst en gång i månaden, årskurs 7 och 9, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Under hela tidsperioden uppgav sig en större andel av eleverna i svenskspråkiga skolor ha druckit alkohol minst en gång i månaden jämfört med eleverna i finskspråkiga skolor. Trenden över tid är liknande för båda språkgrupperna.

Figur 4.38. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att de har druckit alkohol minst en gång i månaden, årskurs 7 och 9, år 1994–2014 (%)

4.7 Levnadsvanor: sammanfattning

I det här kapitlet har levnadsvanor och förändringar i levnadsvanor över en tidsperiod på 20 år beskrivits, dels bland elever i svenskspråkiga skolor och dels i förhållande till elever i finskspråkiga skolor.

För fysisk aktivitet är skillnaderna mellan regionerna i Svenskfinland och mellan språkgrupperna det mest påfallande. Eleverna i finskspråkiga skolor rapporterar i högre grad att de är fysiskt aktiva eller att de har en god kondition jämfört med elever i svenskspråkiga skolor. Skillnaderna är störst i förhållande till eleverna i svenskspråkiga skolor i regionen Österbotten och Åland, som till lägre andel rapporterar att de är fysiskt aktiva eller att de har en bra kondition jämfört med elever i svenskspråkiga skolor i södra Finland.

Andelen skolbarn i svenskspråkiga skolor som dagligen äter både frukt och grönsaker har varit rätt låg under den granskade tidsperioden. Särskilt bland pojkar i årskurs 9 var andelen mycket låg, endast 10 % av pojkarna svarade år 2014 att de dagligen äter både frukt och grönsaker, och nästan 70 % av pojkarna i denna årskurs uppgav att de varken äter frukt eller grönsaker dagligen. Andelen elever som dagligen äter både frukt och grönsaker sjönk mellan år 2006 och 2014 i regionen Österbotten och Åland, vilket ledde till att daglig frukt och grönsakskonsumtion i jämförelse var klart högre i södra Finland det senaste undersökningsåret, år 2014. Även om andelen som dagligen äter både frukt och grönsaker är låg bland elever i svenskspråkiga skolor är den där ändå högre än bland motsvarande elever i finskspråkiga skolor. Då det gäl-

ler frukost har andelen elever i de svenskspråkiga skolorna som dagligen äter frukost hållits på samma nivå under undersökningsperioden på åtta år, år 2006 till 2014. Det mest anmärkningsvärda är resultaten för eleverna i årskurs 9; där är det endast något över hälften av eleverna som äter frukost dagligen och speciellt flickorna hoppar över morgonmålet. Ett positivt resultat rörande matvanor är att andelen skolbarn i de svenskspråkiga skolorna som dagligen konsumerar läsk och sötsaker överlag är låg, och dessutom sjönk mellan åren 2006 och 2014.

Tandhygien har blivit bättre under tidsperioden för undersökningen. Andelen elever som borstar tänderna mera än en gång om dagen har klart ökat. Bland flickorna i svenskspråkiga skolor är det nu 80 % som dagligen borstar tänderna, i samtliga årskurser. Skillnaderna mellan pojkar och flickor har minskat under tidsperioden 1994 till 2014. Andelen som dagligen borstar tänderna är högre bland eleverna i södra Finland i jämförelse med regionen Österbotten och Åland, och också klart högre bland eleverna i de svenskspråkiga skolorna i jämförelse med de finskspråkiga.

Sömnens längd varierar kraftigt beroende på om följande dag är skoldag eller ledig dag, differensen är över en timme. Under tidsperioden har sömnlängden inte förändrats. Skillnader i sömnlängden under skolveckan som har funnits mellan regionerna i Svenskfinland i början av tidsperioden har utjämnats under 2000-talet. Däremot sover skolelever i södra Finland något längre än elever i regionen Österbotten, Åland under veckoslut och då följande dag är en lovdag.

Rökning har klart minskat mellan åren 1994 och 2014 i de svenskspråkiga skolorna, bland både flickor och pojkar. År 2014 rökte dock fortfarande 2 % av flickorna på årskurs 7 och 6 % på årskurs 9 dagligen, medan motsvarande siffror bland pojkarna var 4 % på årskurs 7 och 8 % på årskurs 9. Snus användningen, som främst förekommer bland pojkar, ingick i studien bara de två senaste tidpunkterna och har inte förändrats bland elever i svenskspråkiga skolor under denna tid. Intressant är dock att se att då språkskillnaderna var stora år 2006, fanns det inga skillnader i slutet av tidsperioden, år 2014: andelen som snusar har ökat bland elever, främst pojkar, i finskspråkiga skolor.

Alkoholkonsumtionsvanorna bland eleverna i svenskspråkiga skolor följer rätt långt mönstret för rökvanorna. I början av undersökningsperioden, dvs. från år 1994 till 1998, kan en lindrigt stigande trend iaktas som därefter förbyts till en sjunkande trend. Andelen elever som har varit berusade (minst två gånger i sitt liv) och som uppger att de dricker alkohol (minst en gång i månaden) är år 2014 den lägsta under hela tidsperioden. Fortfarande rapporterade dock 3 % av flickorna på årskurs 7 och 9 % på årskurs 9 samt 11 % av pojkarna på årskurs 7 och 14 % på årskurs 9 att de drack alkohol varje vecka. Där alkoholkonsumtion och berusning tidigare har legat på högre nivå bland elever i svenskspråkiga skolor i södra Finland än i regionen Österbotten, Åland återstår inga skillnader mera år 2014. Alkoholkonsumtionen bland elever i svenskspråkiga skolor, mätt med andelen som dricker alkohol minst en gång i månaden, är högre jämfört med elever i finskspråkiga skolor, men inte andelen som varit berusade (minst två gånger), förutom ett enstaka år i slutet av 90-talet.

5. SOCIAL NÄRMILJÖ

Enligt den socioekologiska teoretiska modellen (Bronfenbrenner 1979) samt tidigare forskning påverkar faktorer i barnens och ungdomarnas sociala miljö deras hälsa och välbefinnande. Viktiga sociala miljöer då det gäller skolbarn är familjen, skolan och vänner. I det här kapitlet presenteras skolbarnens upplevelser av sin sociala närmiljö och förändringar däri från olika synvinklar: både upplevelser i hemmiljö, skolupplevelser och relationerna till vänner. Också frågor om mobbning tas upp. Målsättningen är att få en mångsidig bild av skolbarnens sociala kontext i dagens läge jämfört med tidigare år samt att utreda om det finns regionala skillnader eller språkskillnader.

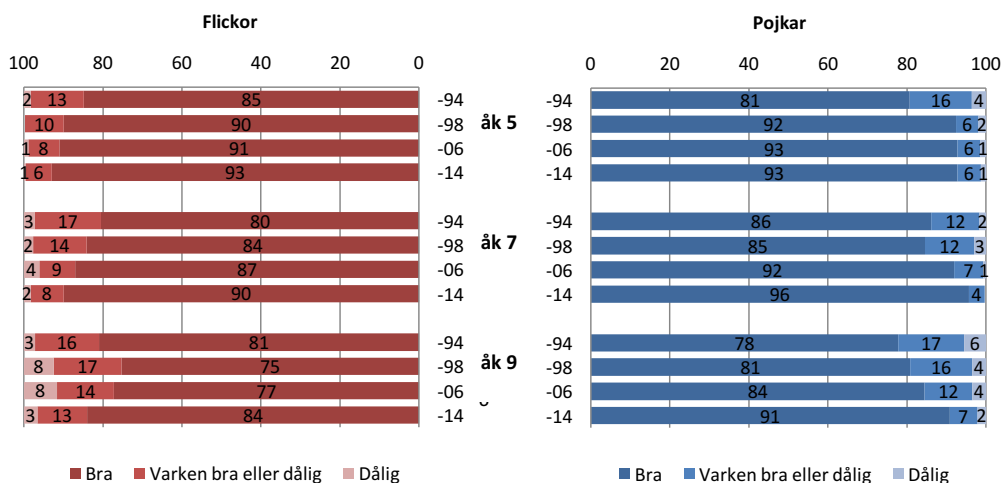
5.1 Familjen

Skolbarnens upplevelse av familjen som social miljö presenteras utgående från deras upplevelser av stämningen i sitt hem och hur de upplever kommunikationen med sina föräldrar. Dessa frågor har ingått i undersökningen under hela tidsperioden.

Atmosfären i hemmet

Hurdan stämning skolbarnen upplever att det är i hemmet har åren 1994 och 1998 utretts med frågan ”Hurdan tycker du andan där hemma är?”, och åren 2006 och 2014 med frågan ”Hur upplever du att atmosfären i ditt hem är?”. Resultaten torde vara jämförbara. Svarkategorierna var alla år fem: mycket bra, ganska bra, inte bra och inte dålig, ganska dålig och dålig. Här presenteras resultaten från hela tidsperioden i tre klasser: de som svarat att atmosfären är bra, de som svarat att atmosfären varken är bra eller dålig och de som svarat att atmosfären är dålig. I figur 5.1 ser man hur upplevelsen av atmosfären i hemmet har förändrats över tid, från år 1994 till 2014, bland flickor och pojkar i de svenskspråkiga skolorna.

Över hela tidsperioden har en hög andel av skolbarnen rapporterat att atmosfären i hemmet varit bra. Både bland pojkarna och bland flickorna ser man en uppåtgående trend så att andelen som har gett en positiv bedömning har ökat med tiden. Trots att andelen sjunker med stigande ålder, och det fanns skillnader mellan årskurserna de tre senaste undersökningsåren, upplevde en majoritet av eleverna också i årskurs 9 att atmosfären i hemmet var bra: 84 % av flickorna och 91 % av pojkarna det senaste undersökningsåret, år 2014. År 2006 och 2014 fanns det skillnader mellan flickor och pojkar, pojkarna bedömde oftare att atmosfären i hemmet var bra.

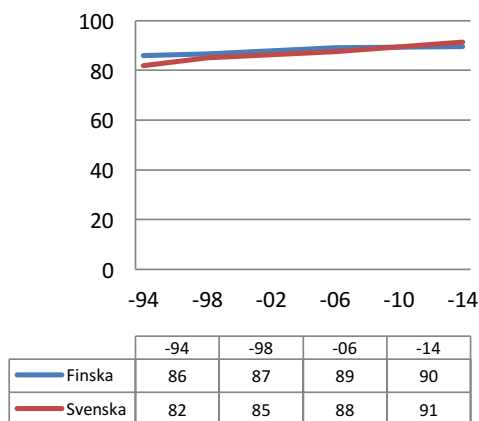

Figur 5.1. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Hurdan tycker du andan där hemma är" (1994/1998) samt "Hur upplever du att atmosfären i ditt hem är?" (2006/2014), enligt årskurs, svenskspråkiga skolor (%)

Eleverna i svenskspråkiga skolor i södra Finland och de i regionen Österbotten, Åland upplevde i samma mån att atmosfären i hemmet var bra och trenden över tid ser liknande ut.

Det fanns skillnader mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor i början av tidsperioden (figur 5.2): en högre andel av eleverna i finskspråkiga skolor angav år 1994 att atmosfären i hemmet var bra. Trendutvecklingen har varit en aning olika så att den uppåtgående trenden har fortsatt över hela tidsperioden bland eleverna i de svenskspråkiga skolorna, medan den jämnat ut sig de två senaste undersökningsåren bland eleverna i de finskspråkiga skolorna.

Skillnader mellan språkgrupper

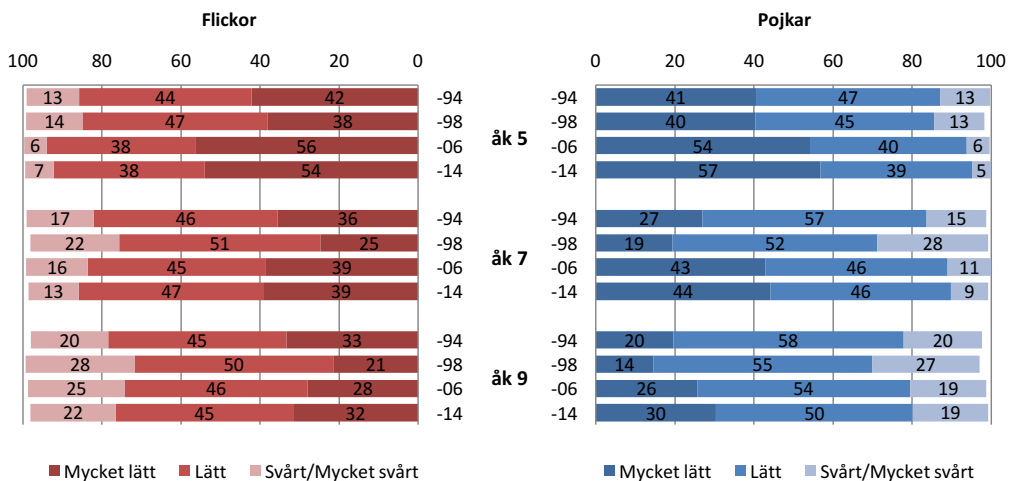

Figur 5.2. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som upplever att atmosfären i hemmet är bra, år 1994–2014 (%)

Kommunikationen med föräldrarna

Hur skolbarnen upplever kommunikationen med sina föräldrar har utretts med frågan ”Hur pass lätt har du för att prata med mamma/pappa om sådant som verkligen oroar dig?”. Svarkategorierna var fyra: mycket lätt, lätt, svårt och mycket svårt. Från och med år 1998 fanns även alternativet: har ingen eller vi träffas inte. Här presenteras resultaten i tre klasser: de som upplevt att det är mycket lätt, de som upplevt att det är lätt och de som upplevt att det är svårt (svårt och mycket svårt kombinerat) att prata med sina föräldrar om sådant som verkligen oroar dem.

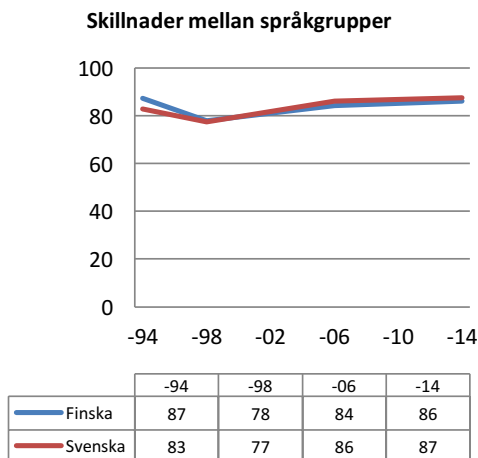
I figur 5.3 kan man se hur eleverna i de svenskspråkiga skolorna har upplevt kommunikationen med sin mamma och vilka förändringar som skett mellan åren 1994 och 2014. I årskurs 5 och 7 har det skett en positiv utveckling över tid: andelen som upplevde att det var lätt eller mycket lätt att tala med sin mamma om sådant som verkligen oroar dem steg. Andelen sjönk något med stigande ålder och under alla undersökningsår fanns skillnader mellan årskurserna. År 2014 upplevde 92 % av flickorna i årskurs 5, 86 % i årskurs 7 och 77 % i årskurs 9 att det var lätt eller mycket lätt att tala med sin mamma om sådant som verkligen oroar. Bland pojkarna var andelarna liknande: 96 % i årskurs 5, 90 % i årskurs 7 och 80 % i årskurs 9. Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor.

Figur 5.3. Flickornas och pojkarnas svar på frågan ”Hur lätt har du för att prata med mamma om sådant som verkligen oroar dig?” enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

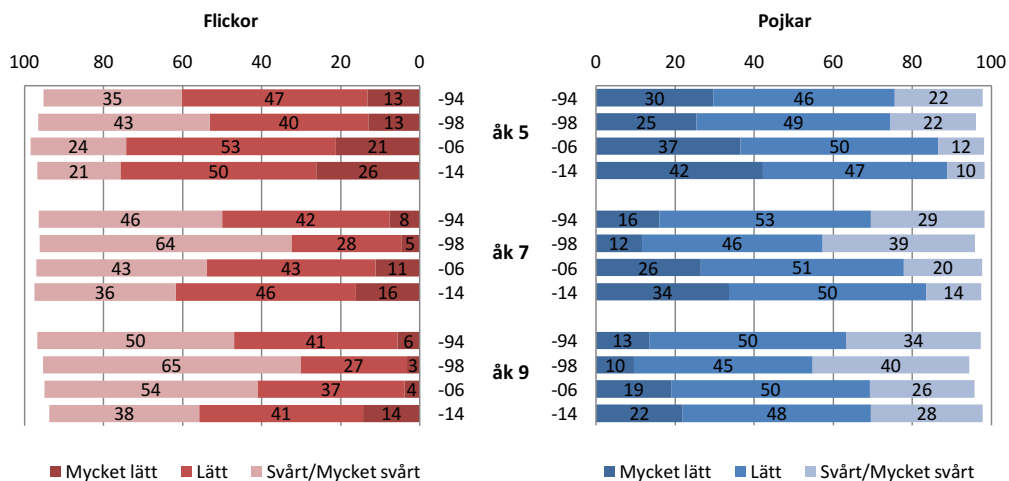
Det fanns inga signifikanta skillnader i andelen som upplevde det lätt eller mycket lätt att tala med sin mamma mellan de två olika regionerna i Svenskfinland. Däremot fanns det skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor i början av tidsperioden, år 1994, då andelen var lägre bland eleverna i svenskspråkiga skolor. Frågan har dock varit en aning annorlunda på finska det året i och med att frågan inte gällt ”sådant som verkligen oroar” utan ”sådant som oroar” vilket delvis kan förklara skillnaden. Förändringen över tid ser något olika ut. I finskspråkiga skolor har den positiva utvecklingen från och med år 1998 fortsatt över hela tidsperio-

den, medan den positiva trenden i svenskspråkiga skolor planade ut något från och med år 2006 och den svaga ökningen från år 2006 till 2014 var inte statistiskt signifikant (figur 5.4).

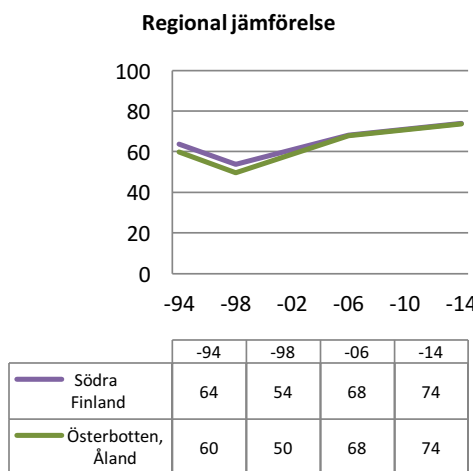
Figur 5.4. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som uppger att det är lätt eller mycket lätt att prata med sin mamma om sådant som verkligen oroar, år 1994–2014 (%)

I figur 5.5 ser man hur eleverna i de svenskspråkiga skolorna har upplevt kommunikationen med sin pappa, och förändringar som skett under tidsperioden. I alla årskurser har det skett en positiv förändring över tid: andelen som upplevde det lätt eller mycket lätt att tala med sin pappa om sådant som verkligen oroar ökade. Andelen minskade dock med stigande ålder, och alla undersökningsår fanns skillnader mellan årskurserna. Även mellan flickor och pojkar fanns det skillnader: en större andel pojkar upplevde att det var lätt eller mycket lätt att tala med sin pappa om sådant som verkligen oroar. År 2014 upplevde 76 % av flickorna i årskurs 5, 62 % i årskurs 7 och 55 % i årskurs 9 att det var lätt eller mycket lätt att tala med sin pappa om sådant som verkligen oroar dem. Motsvarande tal bland pojkarna var 89 % i årskurs 5, 84 % i årskurs 7 och 70 % i årskurs 9.

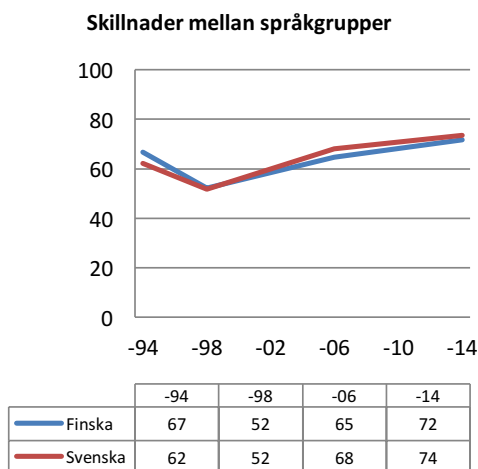
Figur 5.5. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Hur lätt har du för att prata med pappa om sådant som verkligen oroar dig?" enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

I figur 5.6 ser man små skillnader mellan regionerna i Svenskfinland i början av tidsperioden, men endast år 1998 var skillnaden statistiskt signifikant: en lägre andel av eleverna i regionen Österbotten, Åland upplevde då att de hade lätt för att tala med sin pappa om sådant som verkligen oroar dem. Under 2000-talet har regionerna närmat sig varandra.

Figur 5.6. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att det är lätt eller mycket lätt att prata med sin pappa om sådant som verkligen oroar dem, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Trenden över tid ser något olika ut mellan språkgrupperna, men i övrigt fanns det endast år 1994 skillnader mellan svensk- och finskspråkiga skolor i hur eleverna upplevde kommunikationen med sin pappa: en lägre andel av eleverna i svenskspråkiga skolor uppgav då att det var lätt att tala med sin pappa om sådant som verkligen oroar (figur 5.7). I denna fråga gäller det samma som i frågan om kommunikationen med mamma: på finska har frågan år 1994 gällt ”sådant som oroar” medan den på svenska gällt ”sådant som verkligen oroar”. De övriga åren fanns inga statistiskt signifikanta skillnader.

Figur 5.7. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att det är lätt eller mycket lätt att prata med sin pappa om sådant som verkligen oroar dem, år 1994–2014 (%)

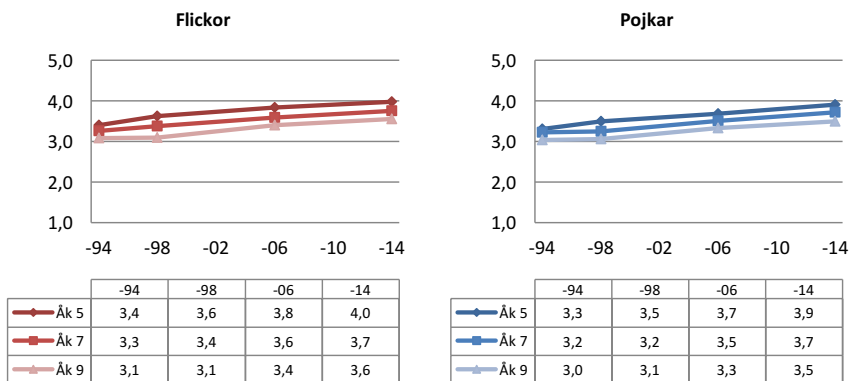
5.2 Skolan

I det här kapitlet redogör vi först för elevernas trivsel i skolan, för deras relationer till skolkamraterna och för föräldrarnas stöd i skolgången, med variabler sammansatta av flera enskilda frågor. Därefter presenteras resultat över hur eleverna i allmänhet tycker om sin skola och deras upplevelse av krav i skolan.

På basen av en faktoranalys, som ses i bilaga 1, har svaren på 16 påståenden om skolupplevelser grupperats i tre nya variabler: 1. svaren på sju påståenden om skolupplevelser och om relationen till lärarna har summerats och delats med antalet påståenden, vilket resulterat i en ny variabel som fått namnet ”Upplevelse av rättvisa och trivsel i skolan”, 2. svaren på fyra påståenden om relationen till skolkamrater har summerats på motsvarande sätt i variabeln ”Elevrelationer” och 3. svaren på fem påståenden om föräldrarnas stöd då det gäller skolgången har på motsvarande sätt resulterat i en ny variabel som fått namnet ”Föräldrastöd”. Svaren på påståendena angavs på femgradiga skalor (1= helt av samma åsikt – 5= helt av annan åsikt). I resultatredovisningen har skalorna vänts så att ett högre värde (på skalan 1–5) innebär en positiv respons.

Rättvisa och trivsel i skolan

I figur 5.8 visas upplevelsen av rättvisa och trivsel i skolan och vilka förändringar som skett i upplevelsen under tidsperioden 1994 till 2014 (i bilaga 1 visas vilka delfrågor som ingår i variabeln). Bland eleverna i de svenskspråkiga skolorna har det skett en förbättring i upplevelsen av rättvisa och trivsel i skolan i alla årskurser och bland både pojkar och flickor. Under hela tidsperioden var omdömena i årskurs 5 mer positiva än i de högre årskurserna, och generellt sett upplevde flickorna en högre grad av rättvisa och trivsel jämfört med pojkarna.

Figur 5.8. Flickornas och pojkarnas medelvärden för variabeln Upplevelse av rättvisa och trivsel i skolan enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv upplevelse

Det fanns skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland år 1998: eleverna i regionen Österbotten, Åland gav mer positiva omdömen än eleverna i södra Finland (figur 5.9). Trenden har därefter varit uppåtgående i båda regionerna och under de senaste två undersökningsåren fanns inga signifikanta skillnader mellan eleverna i de två regionerna då det gäller upplevelsen av rättvisa och trivsel i skolan.

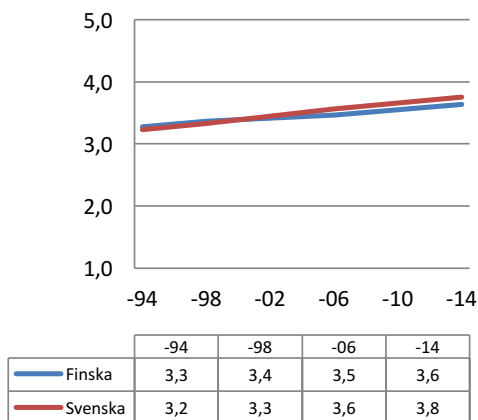
Regional jämförelse

Figur 5.9. Elevernas (åk 5,7,9) medelvärden i respektive region i Svenskskandinavien för variabeln Upplevelse av rättvisa och trivsel i skolan, svenskspråkiga skolor; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv upplevelse

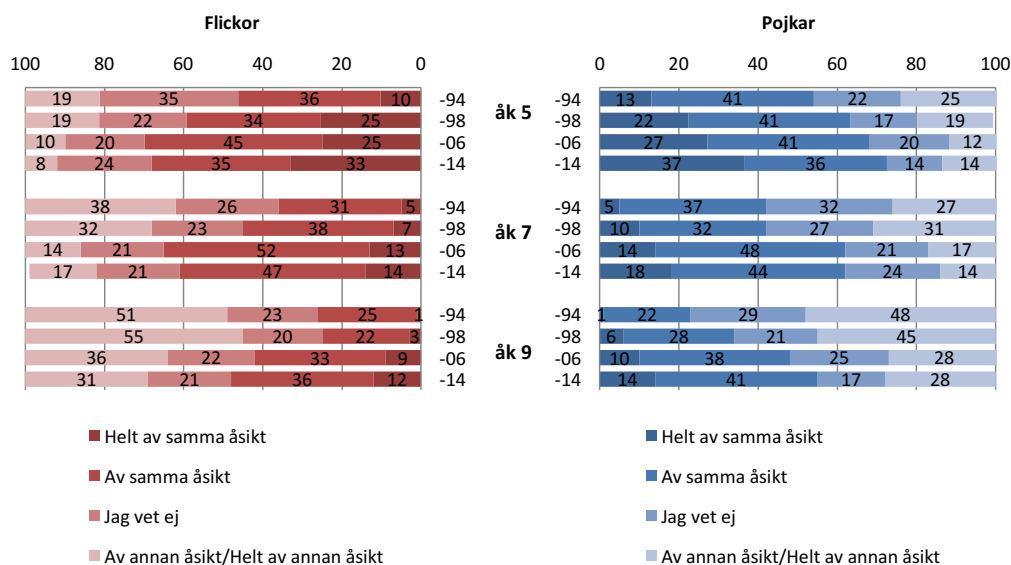
Förändringen över tid var positiv bland elever i både svensk- och i finskspråkiga skolor, men det fanns skillnader mellan språkgrupperna alla år (figur 5.10). Bland eleverna i svenskspråkiga skolor har förändringen varit relativt sett något större; då eleverna i de finskspråkiga skolorna åren 1994 och 1998 upplevde en högre grad av rättvisa och trivsel, var bilden åren 2006 och 2014 den motsatta: eleverna i de svenskspråkiga skolorna gav mer positiva omdömen. Skillnaderna syns främst i årskurs 7 och 9.

Skillnader mellan språkgrupper

Figur 5.10. Elevernas (åk 5,7,9) medelvärden för variabeln Upplevelse av rättvisa och trivsel i skolan i svensk- respektive finskspråkiga skolor; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv upplevelse

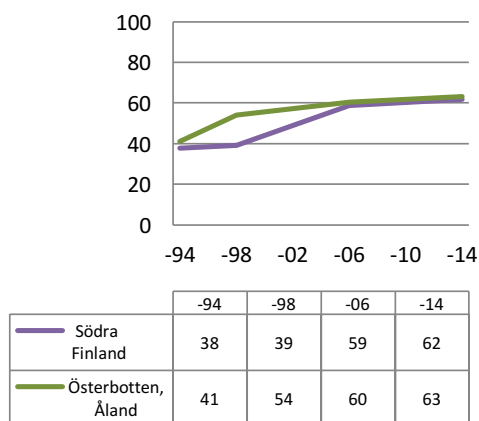
Variabeln som fick den högsta laddningen i summavariabeln presenterad ovan var påståendet: ”Lärarna bemöter oss elever rättvist”. I figur 5.11 visas andelen elever i svenskspråkiga skolor som svarat att de är helt av samma åsikt, av samma åsikt, att de inte kan säga eller att de är av annan åsikt med påståendet. På 2000-talet har andelen som upplevt att lärarna bemöter eleverna rättvist (de som var helt av samma åsikt eller av samma åsikt med påståendet) stigit till över 60 % bland eleverna i årskurs 5 och 7. På årskurs 9 har det också skett en förbättring över tid, men år 2014 var det fortfarande endast 48 % av flickorna och 55 % av pojkarna som upplevde att bemötandet var rättvist. Det fanns skillnader mellan pojkar och flickor endast i årskurs 9. Trenden i de olika årskurserna är något olika. Där trenden i årskurs 5 och 9 generellt varit uppåtgående under hela tidsperioden, har den uppåtgående trenden stannat av i årskurs 7 år 2006.

Figur 5.11. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att lärarna bemöter dem rättvist, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

I båda regionerna i Svenskfinland har trenden varit uppåtgående och därmed positiv (figur 5.12). Det fanns skillnader mellan regionerna år 1998 då en större andel av eleverna i regionen Österbotten, Åland upplevde att lärarna bemöter dem rättvist, men inga signifikanta skillnader under de två senaste undersökningsåren.

Regional jämförelse

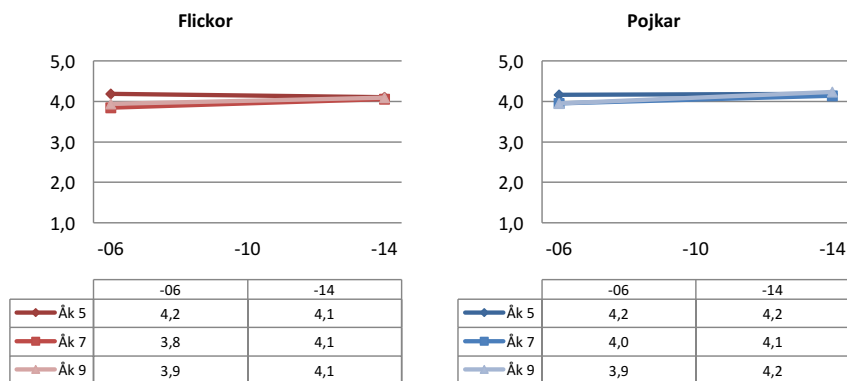

Figur 5.12. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att lärarna bemöter dem rättvist, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inga signifikanta skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor vid analys av den sammantagna andelen som upplevde att lärarna bemöter eleverna rättvist.

Relationerna eleverna emellan

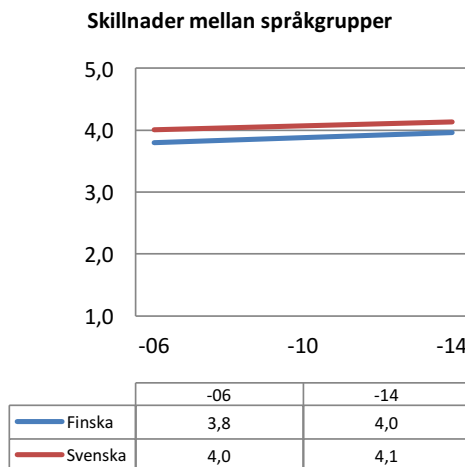
I figur 5.13 visas hur barnen och ungdomarna i de svenskspråkiga skolorna har bedömt att relationerna mellan eleverna är och vilka förändringar som skett i bedömningen (i bilaga 1 visas vilka delfrågor som ingår). Frågorna har ställts på ett jämförbart sätt för år 2014 endast år 2006, därför visas resultaten från dessa två undersökningsår. Pojkarna gav år 2014, generellt sett, mer positiva omdömen än flickorna. År 2006 var bedömningarna i årskurs 5 mer positiva än i de

Figur 5.13. Flickornas och pojkarnas medelvärden för variabeln Elevrelationer enligt årskurs, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor; skalan 1-5, ett högre värde betyder en mer positiv bedömning

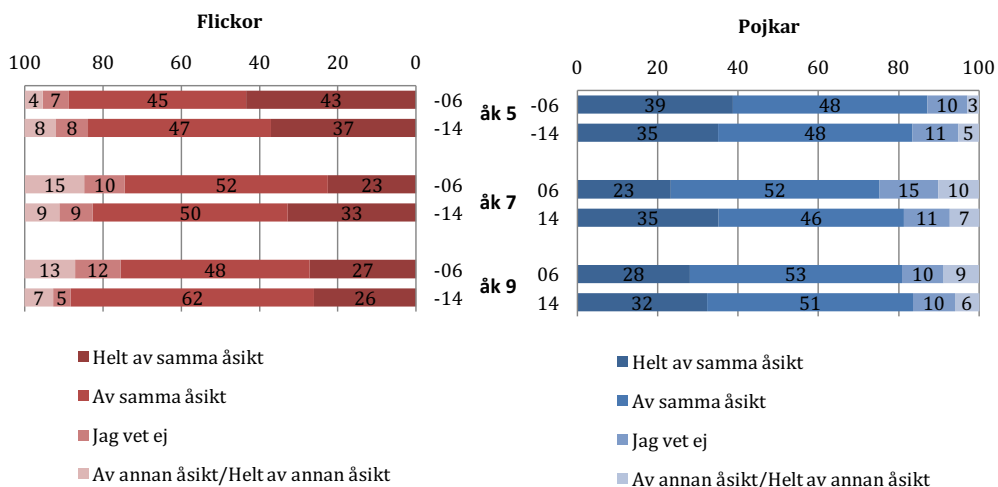
övre årskurserna, men år 2014 fanns inga skillnader: i årskurs 7 och 9 har det skett en förbättring över tid i omdömen av elevrelationer, medan det inte skett signifikanta förändringar i årskurs 5.

Det fanns inga signifikanta skillnader mellan regionerna i Svenskfinland vid en granskning av flickor och pojkar och alla årskurser tillsammans, men det fanns skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (figur 5.14): eleverna i svenskspråkiga skolor upplevde både år 2006 och 2014 att elevrelationerna var mer positiva. I övrigt såg trenden i de svensk- och finskspråkiga skolorna lika ut.

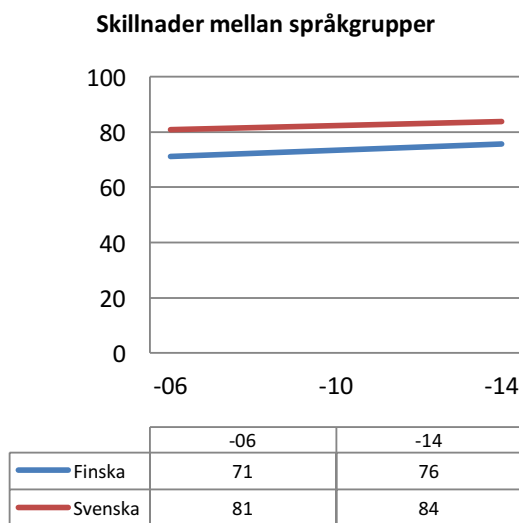
Figur 5.14. Elevernas medelvärden för variabeln Elevrelationer i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9), år 2006 och 2014; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv bedömning

Variabeln som fick den högsta laddningen i summavariabeln nämnd ovan var påståendet: ”De flesta av mina klasskamrater är vänliga och hjälpsamma”. I figur 5.15 visas andelen elever i svenskspråkiga skolor som svarat att de är helt av samma åsikt, av samma åsikt, de som inte kan säga och de som är av annan åsikt med påståendet. Majoriteten har upplevt att klasskamraterna är vänliga och hjälpsamma: år 2014 över 80 % av alla elever. Det fanns ingen skillnad i denna bedömning mellan flickor och pojkar. I alla årskurser har det skett förändringar över tid. I årskurs 7 och 9 steg andelen som uppgav att klasskamraterna var vänliga och hjälpsamma, medan andelen sjönk i årskurs 5. År 2006 fanns det skillnader mellan årskurserna – andelen var högre i årskurs 5 än i årskurs 7 och 9 – men inte längre år 2014.

Figur 5.15. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som anger att de flesta av deras klasskamrater är vänliga och hjälpsamma, år 2006 och 2014 (%)

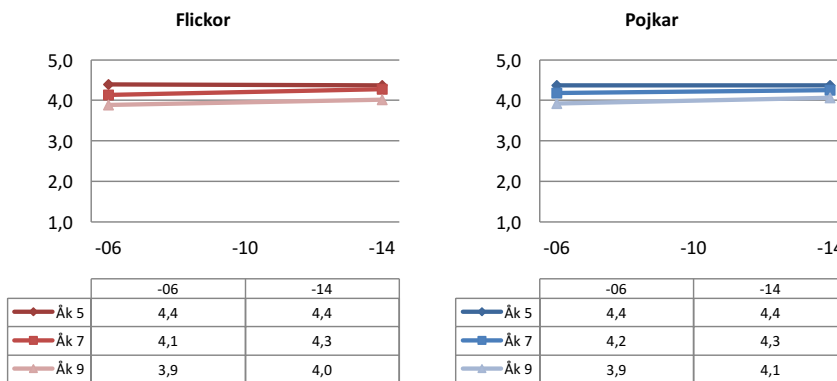
Det förekom inte statistiskt signifikanta skillnader mellan de olika regionerna i Svenskfinland. Däremot fanns det skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (figur 5.16): en större andel av eleverna i svenskspråkiga skolor svarade att de flesta av deras klasskamrater var vänliga och hjälpsamma.

Figur 5.16. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som tycker att de flesta av deras klasskamrater är vänliga och hjälpsamma, år 2006 och 2014 (%)

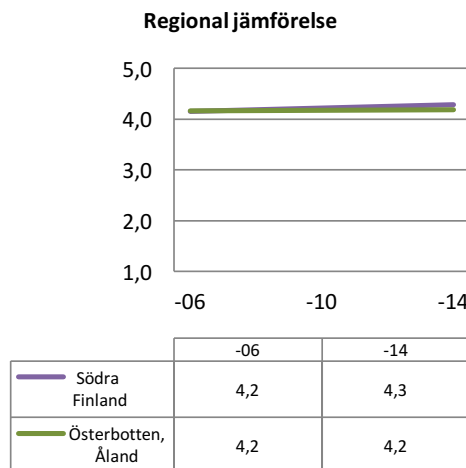
Föräldrastöd

I figur 5.17 visas upplevelsen av föräldrastöd under de två senaste undersökningsåren bland skol elever i svenskspråkiga skolor (i bilaga 1 visas vilka delfrågor som ingår). Föräldrastödet var på god nivå och bedömningarna blev mer positiva i årskurs 7 och 9 under tidsperioden från 2006 till 2014, bland både pojkar och flickor. I årskurs 5, där stödet hölls på samma nivå under tidsperioden, var bedömningarna de mest positiva. Bedömningarna blev därefter mindre positiva ju högre årskurs det var fråga om. Däremot fanns det inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar.

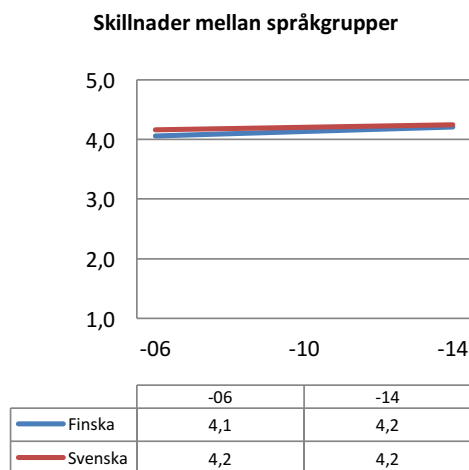
Figur 5.17. Flickornas och pojkarnas medelvärden för variabeln Föräldrastöd enligt årskurs, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv bedömning

Det fanns skillnader mellan de olika regionerna i Svenskfinland (figur 5.18). I södra Finland har det skett en positiv utveckling från år 2006 till 2014; eleverna i de svenskspråkiga skolorna i södra Finland gav därmed år 2014 mer positiva bedömningar gällande föräldrastöd jämfört med eleverna i regionen Österbotten, Åland.

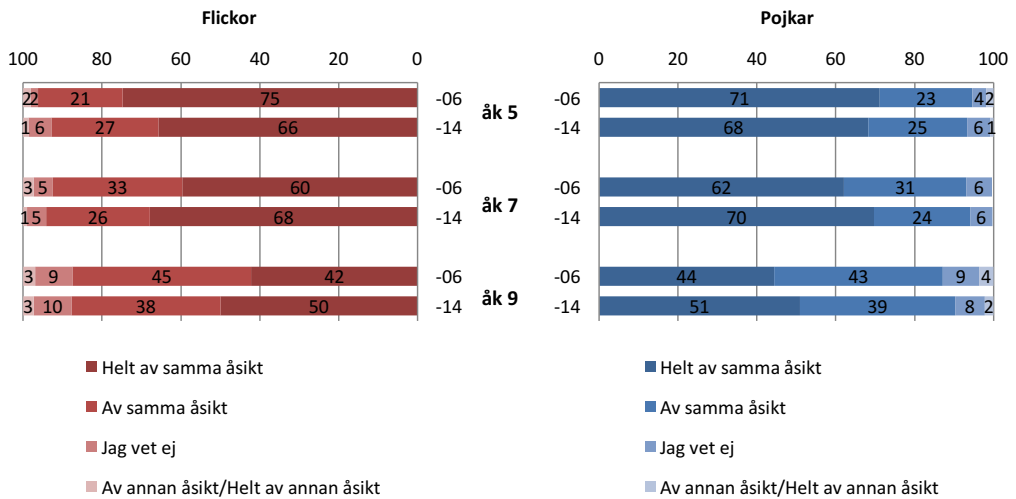
Figur 5.18. Elevernas (åk 5,7,9) medelvärden för variabeln Föräldrastöd i respektive region i Svenskfinland, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv bedömning

Det fanns skillnader år 2006 i bedömningarna av föräldrastöd mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (figur 5.19): eleverna i svenskspråkiga skolor gav mer positiva bedömningar. Trenden var likadan i båda språkgrupperna, men i de finskspråkiga skolorna har det skett en relativt sett något större förändring från år 2006 till 2014, och år 2014 fanns det inga statistiskt signifikanta skillnader mera, vid granskning av alla elever sammantaget.

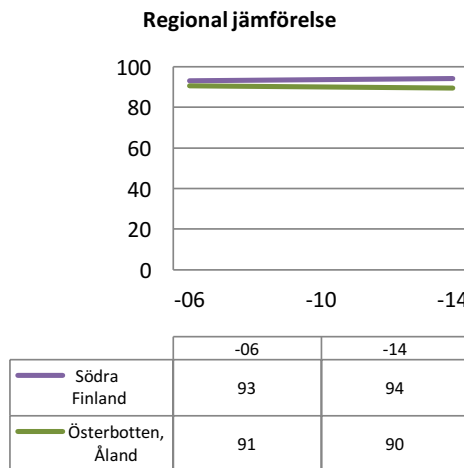
Figur 5.19. Elevernas (åk 5,7,9) medelvärden för variabeln Föräldrastöd i svensk- respektive finskspråkiga skolor, år 2006 och 2014; skalan 1–5, ett högre värde betyder en mer positiv bedömning

Variabeln som fick den högsta laddningen då det gäller föräldrastöd, presenterad ovan, var påståendet: ”Mina föräldrar vill hjälpa mig om jag har problem i skolan”. I figur 5.20 visas andelen elever i svenskspråkiga skolor som svarade att de är helt av samma åsikt, av samma åsikt, att de inte kan säga eller att de är av annan åsikt med påståendet. En hög andel av eleverna i alla årskurser upplevde att föräldrarna vill hjälpa dem om de har problem i skolan (de som var helt av samma åsikt eller av samma åsikt med påståendet): över 90 % av eleverna i årskurs 5 och 7. Andelen sjönk därefter så att i årskurs 9 under 90 % av eleverna (90 % av pojkarna år 2014) rapporterade detta. Det fanns inga signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor eller över tid.

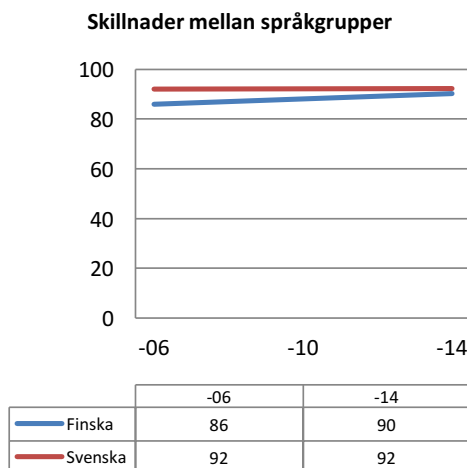
Figur 5.20. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att föräldrarna vill hjälpa dem om de har problem i skolan, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan regionerna i Svenskfinland år 2014 (figur 5.21): i södra Finland svarade en större andel av eleverna att föräldrarna vill hjälpa dem om de har problem i skolan.

Figur 5.21. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att föräldrarna vill hjälpa dem om de har problem i skolan, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

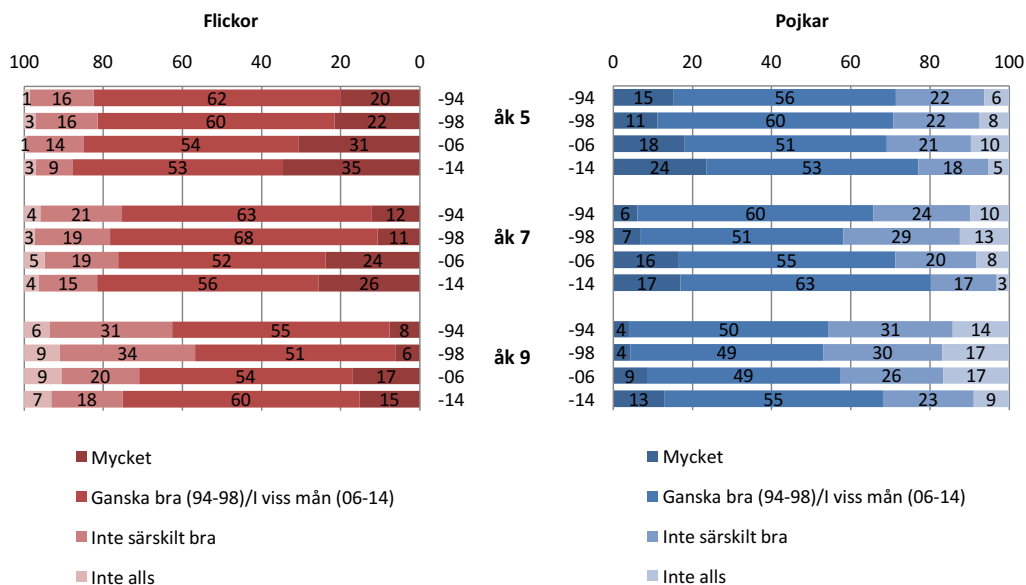
Det fanns också skillnader mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor (figur 5.22): en större andel av eleverna i svenskspråkiga skolor upplevde både år 2006 och 2014 att föräldrarna vill hjälpa dem vid problem i skolan. Trenderna ser olika ut: bland eleverna i finskspråkiga skolor steg andelen från år 2006 till år 2014.

Figur 5.22. Andelen elever (åk 5,7,9) i svensk- respektive finskspråkiga skolor som uppger att föräldrarna vill hjälpa dem om de har problem i skolan, år 2006 och 2014 (%)

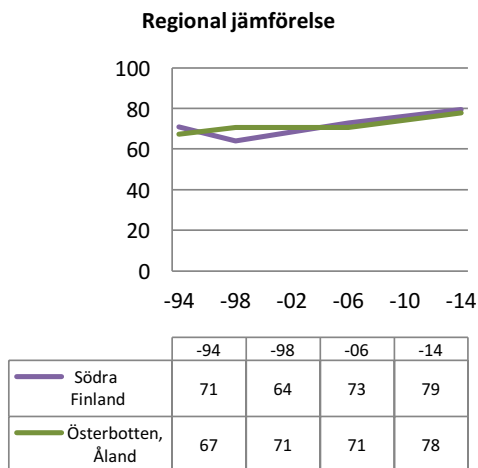
Allmän trivsel i skolan

Skolelevernas upplevelse av hur bra de tycker om skolan har frågats med samma fråga under hela tidsperioden: ”Vad tycker du just nu om skolan?”. Svartalternativen var fyra och har varit nästan oförändrade under åren och torde vara jämförbara med varandra: jag tycker mycket om den, jag tycker ganska bra om den (1994/1998) eller jag tycker om den i viss mån (2006/2014), jag tycker inte särskilt bra om den och jag tycker inte alls om den. I figur 5.23 ser man hur eleverna har svarat på frågan och förändringar i svaren över tid. Andelen som svarade att de tycker om skolan (mycket eller ganska bra/i viss mån) ökade från år 1994 till 2014 i alla årsklasser, bland både flickor och pojkar. Flickorna rapporterade ändå oftare än pojkarna att så var fallet. Andelen som angav att det tyckte om skolan sjönk med stigande ålder.

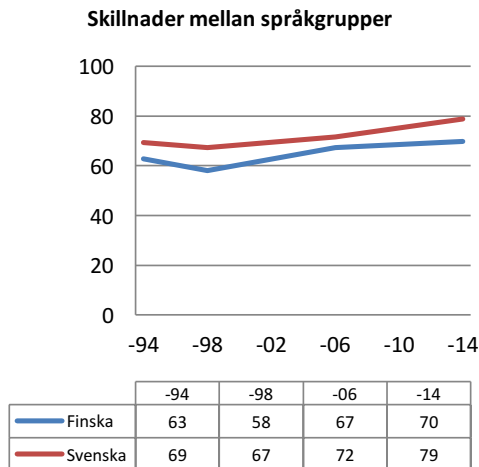
Figur 5.23. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Vad tycker du just nu om skolan?" enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Förändringen över tid ser något olika ut då man jämför elever från södra Finland med elever från regionen Österbotten, Åland (figur 5.24). Där förändringen i övrigt var positiv i båda regionerna, med stigande andelar som svarade att de tycker mycket eller ganska bra om skolan, ser man i södra Finland en nedgång år 1998, då det också uppstod skillnader mellan regionerna så att en mindre andel av eleverna i södra Finland angav att de tyckte mycket eller ganska bra om skolan.

Figur 5.24. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som svarat att de tycker om skolan, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

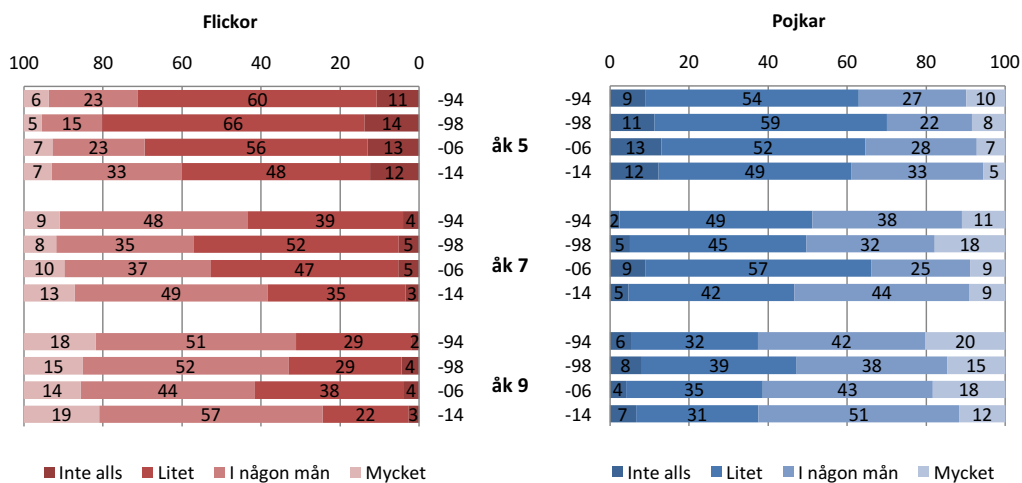
Förändringen över tid är liknande bland elever i svensk- och finskspråkiga skolor, men språkskillnader förekom under hela tidsperioden: en större andel av eleverna i svenskspråkiga skolor svarade att de tyckte mycket eller ganska bra om skolan (figur 5.25).

Figur 5.25. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som svarat att de tycker om skolan, år 1994–2014 (%)

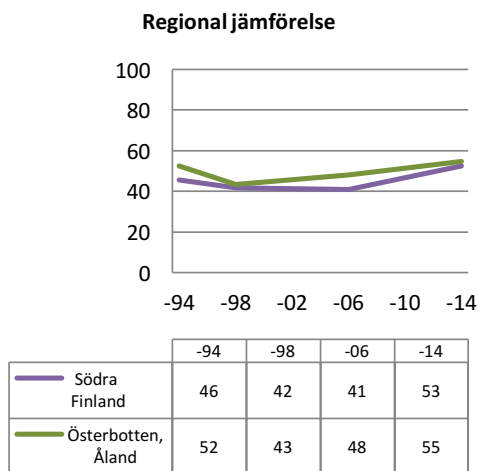
Skolarbetets belastning

I vilken mån skolbarnen upplever skolarbetet belastande har utretts med frågan: ”Hur ansträngande tycker du skolarbetet är?”. Svartalternativen var fyra: inte alls, litet, i någon mån och mycket. Det finns jämförbar data från hela tidsperioden. I figur 5.26 visas svaren av eleverna i de svenskspråkiga skolorna samt förändringar i upplevd belastning från år 1994 till 2014. Då man granskar andelen elever som har upplevt att skolarbetet är mycket eller i någon mån belastande har andelen varierat under undersökningsåren på något olika sätt i de olika årskurserna. Endast i årskurs 5 var den generella förändringen över tid statistiskt signifikant: i årskurs 5 ökade andelen elever som upplevde att skolarbetet var belastande från och med år 1998 till år 2014. Andelen elever som upplevde skolan belastande ökade med stigande ålder. År 2014 fanns det skillnader mellan könen: en något större andel flickor än pojkar upplevde skolan belastande

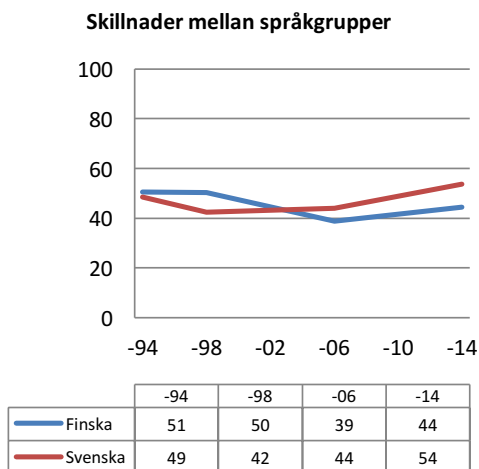
Figur 5.26. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Hur ansträngande tycker du att skolarbetet är?" enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland år 1994–2006: en större andel av eleverna i regionen Österbotten och Åland upplevde skolarbetet belastande (figur 5.27). År 2014, då den upplevda belastningen var den högsta under tidperioden, hade regionerna närmast sig varandra så att statistiskt signifikanta skillnader inte mera förekom.

Figur 5.27. Andelen elever (åk 5,7,9) i respektive region i Svenskfinland som uppger att skolarbetet är belastande, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns skillnader mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor under tidsperioden 1998–2014: en större andel av eleverna i finskspråkiga skolor upplevde skolan belastande i slutet av 1990-talet, dvs. år 1998, medan det omvända var fallet på 2000-talet (figur 5.28).

Figur 5.28. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som uppger att skolarbetet är belastande, år 1994–2014 (%)

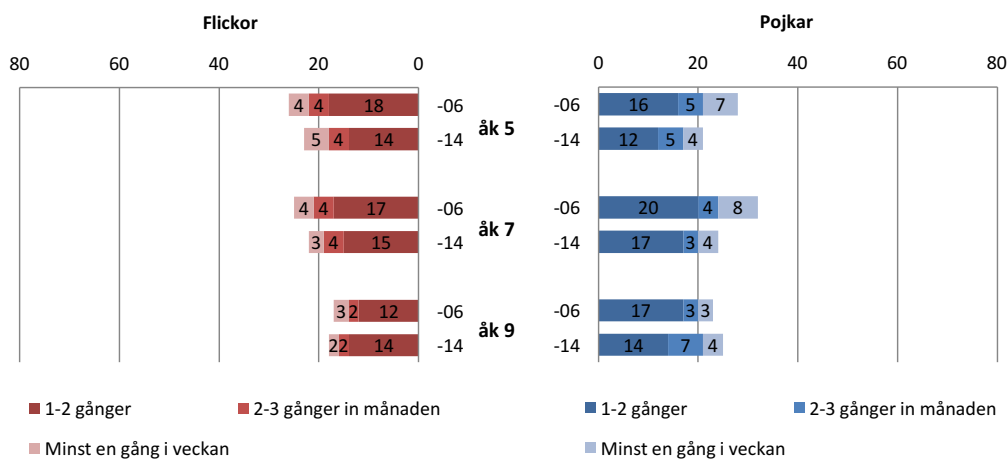
5.3 Mobbing i skolan

Frågor om mobbing har funnits med i WHO:s skolelevsstudie sedan år 1994, men frågornas utformning har ändrats och är inte jämförbara för hela tidsperioden. I det här kapitlet redogörs för resultat från de två senaste undersökningsåren. Mobbing definieras i frågeformuläret på följande sätt: ”*MOBBNING BETYDER att en elev eller en grupp elever säger eller gör fula eller otrevliga saker åt någon annan elev. Mobbing är också det att någon elev blir retad upprepade gånger på ett sådant sätt som eleven inte gillar och det att en elev lämnas utanför viktiga saker och händelser. DET ÄR INTE MOBBNING, när två ungefär lika starka elever grälar eller slåss med varandra. Det är heller inte mobbing när en elev blir retad på skoj*”.

Skoleleverna har fått svara på frågan: ”Hur ofta har någon mobbat dig i skolan under de senaste månaderna?” och ”Hur ofta har du varit med och mobbat andra elever i skolan under någon av de senaste månaderna?”. Svarkategorierna var: att man inte blivit mobbad/har mobbat under de senaste månaderna; att man blivit mobbad/deltagit i mobbing: bara en till två gånger under de senaste månaderna, 2–3 gånger i månaden, ungefär en gång i veckan och flera gånger i veckan.

Skolelever som blivit mobbade

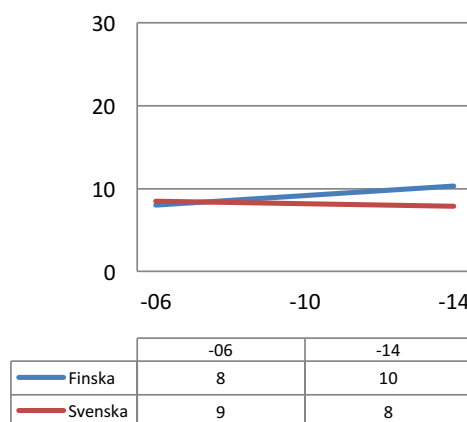
I figur 5.29 visas andelen svenskspråkiga skolelever som blivit mobbade i skolan under de senaste månaderna uppdelat i andelen som blivit mobbade en till två gånger, två till tre gånger i månaden och minst en gång i veckan. Andelen flickor och pojkar som blivit utsatta för mobbning hölls på samma nivå över tid: år 2006 svarade 5–8 % av flickorna och 6–12 % av pojkarna att de hade blivit mobbade minst 2–3 gånger i månaden, medan motsvarande andelar år 2014 var 4–9 % av flickorna och 7–11 % av pojkarna. Andelen var år 2006 högre bland pojkar än bland flickor. Bland flickorna minskar andelen som blivit mobbade minst 2–3 gånger i månaden med stigande ålder så att färre rapporterade detta i årskurs 9 jämfört med årskurs 5.

Figur 5.29. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de har blivit mobbade i skolan under de senaste månaderna, år 2006 och 2014, svenskspråkiga skolor (%)

Inga statistiskt signifikanta skillnader förekom mellan de två regionerna i Svenskfinland, men det fanns skillnader mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor år 2014 (figur 5.30). I finskspråkiga skolor ökade andelen elever som uppgav att de hade blivit utsatta för mobbning i skolan minst 2–3 gånger i månaden från år 2006 till år 2014, och år 2014 var andelen i de finskspråkiga skolorna högre än bland elever från svenskspråkiga skolor.

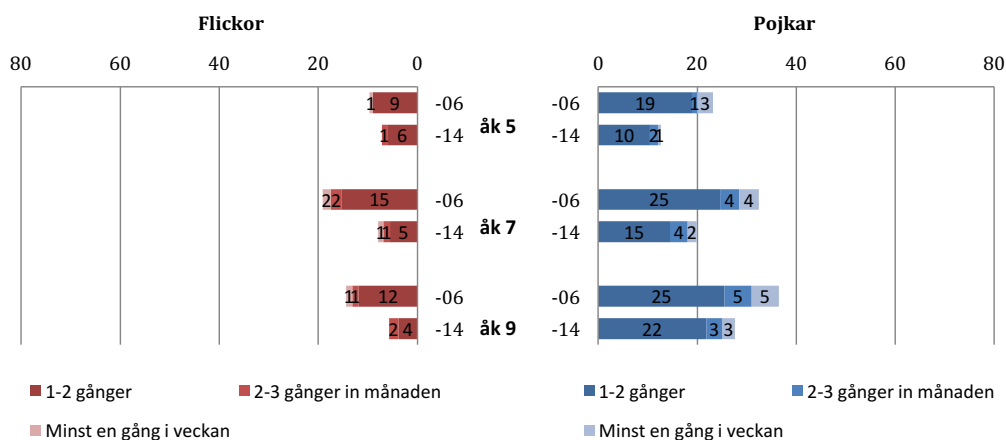
Skillnader mellan språkgrupper

Figur 5.30. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som uppger att de har blivit mobbade i skolan 2–3 gånger/månad eller oftare under de senaste månaderna, år 2006 och 2014 (%)

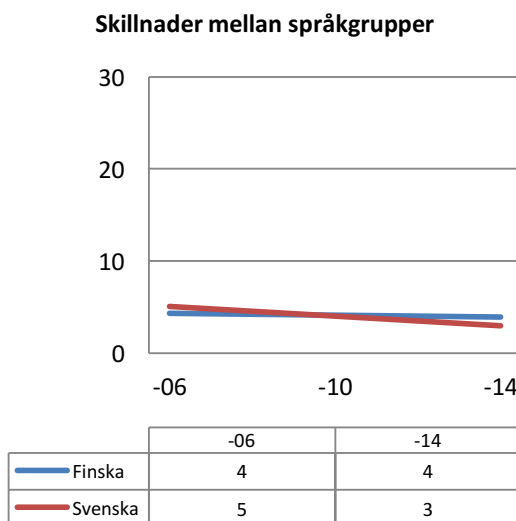
Skolelever som mobbat andra elever

I figur 5.31 visas andelen elever i svenskspråkiga skolor som rapporterat att de har mobbat andra elever. Då man granskar resultatet utgående från dem som rapporterat att de har mobbat andra elever 2–3 gånger i månaden eller oftare, har det skett en minskning i andelen över tid. Det fanns skillnader mellan könen och årskurserna: pojkarna uppgav oftare att de hade mobbat andra, och andelen som rapporterade att de hade mobbat andra minst 2–3 gånger per månad ökade med stigande ålder och var därmed högre på årskurs 7 och 9 jämfört med årskurs 5. År 2014 svarade 1–2 % av flickorna att de hade mobbat andra minst 2–3 gånger per månad, medan andelen bland pojkarna var 3–6 %.

Figur 5.31. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som uppger att de har mobbat andra elever i skolan under de senaste månaderna, år 2006–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns inga signifikanta skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland vid granskning av andelen elever sammantaget i årskurserna 5, 7 och 9 som svarade att de har mobbat andra elever minst 2–3 gånger i månaden. Det fanns inte heller signifikanta skillnader mellan språkgrupperna, men där andelen bland elever i svenskspråkiga skolor sjönk från 2006 till 2014, hölls andelen på samma nivå bland elever i finskspråkiga skolor (figur 5.32).

Figur 5.32. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som uppger att de har mobbat andra elever i skolan 2–3 gånger/månad eller oftare under de senaste månaderna, år 2006 och 2014 (%)

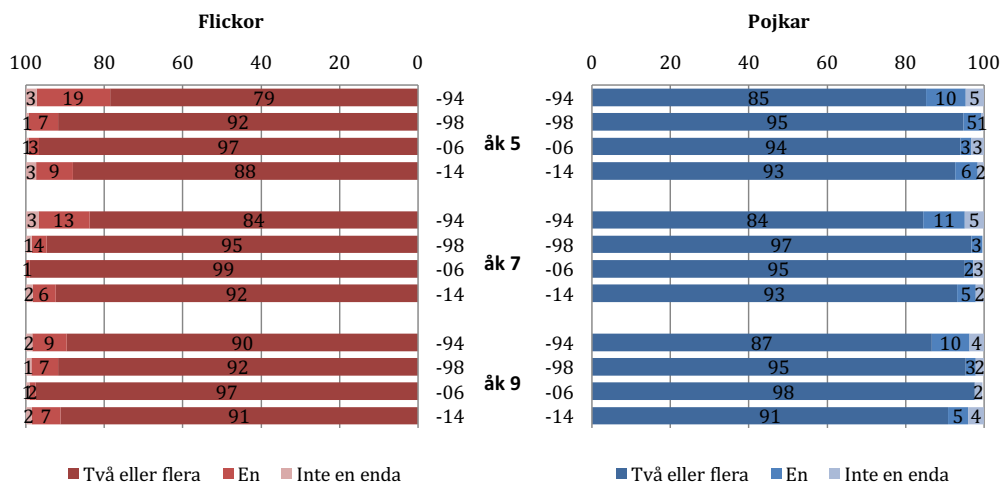
5.4 Vänner

Vännerna har en viktig roll i barnens och ungdomarnas liv. I det här kapitlet redovisas förändringar i relationen till vännerna utgående dels från antalet nära vänner och dels från hur lätt skolbarnen upplever att det är att tala med sin bästa vän om sådant som verkligen oroar dem.

Antal vänner

Frågan om antalet nära vänner har frågats på något olika sätt och också haft olika svarsalternativ under de olika undersökningsåren. År 1994 har eleverna fått svara på frågan ”Hur många mycket nära vänner har du?” medan frågan de följande åren varit ”Hur många nära vänner har du?” med tillägget för tillfället/just nu de två senaste undersökningsåren. Det första svarsalternativet har alla år varit ”inte en enda” liksom det andra alternativet ”en”. Det tredje svarsalternativet var det första året ”två eller flera”, och ”två” de övriga åren som dessutom har haft ett fjärde alternativ ”tre eller flera”. År 2006 har man frågat skilt om nära vänner av olika kön. I figur 5.33 visas svaren av eleverna i de svenskspråkiga skolorna uppdelat i andelen som svarat att de har två eller flera vänner, en vän eller ingen vän.

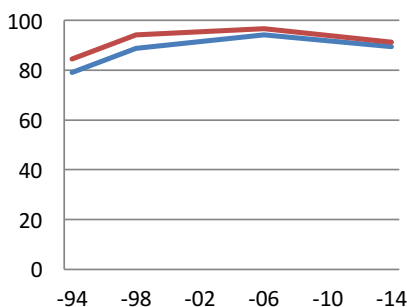
Majoriteten av skolbarnen i alla årskurser i de svenskspråkiga skolorna, både pojkarna och flickorna, svarade att de har minst två nära vänner. Förändringen över tid har varit lika i de olika årskurserna, men har sett något olika ut för pojkar och flickor. Bland flickorna var trenden uppåtgående från år 1994 till 2006 – en högre andel svarade att de har två eller flera nära vänner – men för pojkarnas del endast från 1994 till 1998. Bland både pojkar och flickor sjönk andelen från år 2006 till 2014. År 1998 och 2006 fanns det skillnader mellan pojkar och flickor: år 1998 rapporterade en större andel av pojkarna jämfört med flickorna att de har två eller flera vänner medan det motsatta var fallet år 2006, vilket kan bero på att man det året frågade skilt om nära vänner både av samma och olika kön. Bland flickorna fanns skillnader mellan årskurserna år 1994 och 2006. I alla årskurser och under hela tidsperioden har det funnits barn som har rapporterat att de inte hade en enda vän. År 2014 fanns det bland flickorna 3 % på årskurs 5 samt 2 % på årskurs 7 och 9 som rapporterade att de inte hade en enda vän. Motsvarande siffror bland pojkarna var 2 % på årskurs 5 och 7 samt 4 % på årskurs 9.

Figur 5.33. Flickornas och pojkarnas svar på frågan "Hur många nära vänner har du?" enligt årskurs, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Inga signifikanta skillnader förekom mellan de två regionerna i Svenskfinland, men det fanns skillnader mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor under hela tidsperioden: en större andel av eleverna från svenskspråkiga skolor uppgav att de hade två eller flera vänner (figur 5.34). Trenden över tid ser liknande ut i båda språkgrupperna.

Skillnader mellan språkgrupper

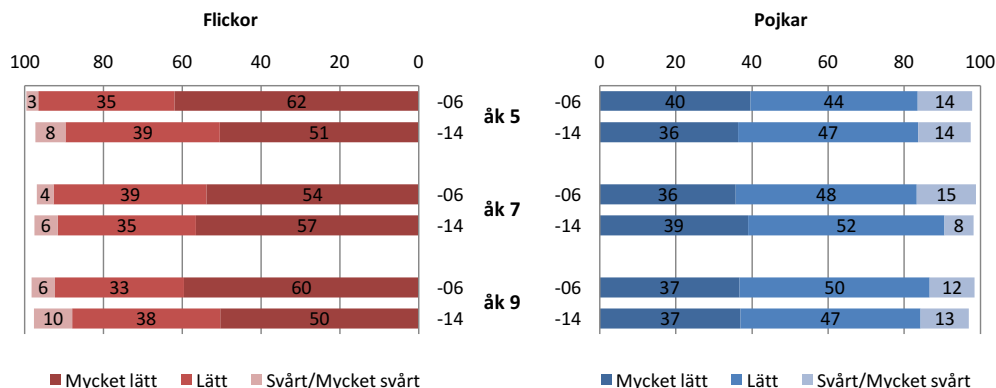

	-94	-98	-06	-14
Finska	79	89	94	90
Svenska	85	94	97	91

Figur 5.34. Andelen elever i svensk- respektive finskspråkiga skolor (åk 5,7,9) som uppger att de har två eller flera nära vänner, år 1994–2014 (%)

Kommunikationen med vänner

Skoleleverna har de två senaste undersökningsåren fått svara på frågan ”Hur pass lätt har du för att prata med din bästa vän om sådant som verkligen oroar dig?” Svartalternativen var: mycket lätt, lätt, svårt och mycket svårt och dessutom även alternativet att det inte finns någon vän eller man inte träffas. I figur 5.35 visas svaren av eleverna i de svenskspråkiga skolorna uppdelat i andelen som har svarat att de tycker att det är mycket lätt, lätt eller svårt (svårt och mycket svårt kombinerat). Över 80 % av pojkarna och över 90 % av flickorna svarade att de har lätt eller mycket lätt för att prata med sin bästa vän om sådant som verkligen oroar dem. Andelen var högre bland flickorna båda undersökningsåren, men det har skett en negativ förändring för flickornas del med en nedgång i andelen från år 2006 till 2014. Det fanns inga signifikanta skillnader mellan årskurserna.

Figur 5.35. Flickornas och pojkarnas svar på frågan ”Hur pass lätt har du för att prata med din bästa vän om sådant som verkligen oroar dig?” enligt årskurs, år 2006–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Det fanns varken signifikanta skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland eller mellan elever från svensk- och finskspråkiga skolor vid analys av andelen elever sammantaget som svarade att det var lätt eller mycket lätt att tala med sin bästa vän om sådant som verkligen oroar dem.

5.5 Social närmiljö: sammanfattning

I detta kapitel har faktorer relaterade till skolbarnens sociala närmiljö och förändringar i närmiljön över en tidsperiod på 20 år eller, för vissa faktorer, 8 år presenterats. Översikten har utgått från elever i svenskspråkiga skolor och jämförelser har gjorts dels regionvis i Svenskfinland, dels i förhållande till elever i finskspråkiga skolor.

Jämförbar data då det gäller familjerelationer finns för hela tidsperioden på 20 år för de flesta av indikatorerna. Det har skett en positiv förändring över tid mätt med alla indikatorer. Också då det gäller skolan har det överlag skett en positiv utveckling över tid.

Majoriteten av skolbarnen i svenskspråkiga skolor upplever att atmosfären i hemmet är bra, trots att andelen sjunker med stigande ålder. Det har skett en positiv förändring över tid, speciellt bland pojkar, och de senaste undersökningsåren har pojkar i högre grad än flickor bedömt att atmosfären i hemmet var bra. I början av tidsperioden gav elever från finskspråkiga skolor mer positiva bedömningar, men efter det har det inte funnits signifikanta skillnader mellan språkgrupperna.

Majoriteten av skolbarnen i svenskspråkiga skolor upplever även att de har lätt att tala med sina föräldrar, särskilt med sin mamma, om sådant som verkligen oroar dem. Andelen minskar också i denna fråga med stigande ålder. Pojkar och flickor uppger i samma mån att de har lätt att tala med sin mamma, medan pojkar oftare än flickor uppger att de har lätt att tala med sin pappa. Det har skett en positiv utveckling under tidsperioden i alla tre åldersgrupper vad gäller lätthet att kommunicera med sin pappa och bland 11- och 13-åringar vad gäller lätthet att kommunicera med sin mamma. I slutet av 90-talet fanns det skillnader mellan regionerna i Svenskfinland i hur eleverna upplevde kommunikationen med sin pappa, andelen var då lägre i regionen Österbotten och Åland, men inte mera under de senaste mätningarna.

Trivseln i skolan har ökat under tidsperioden. Andelen som anger att de tycker om skolan har ökat bland flickor och pojkar i alla årskurser i de svenskspråkiga skolorna, samtidigt som det har skett en signifikant förbättring i upplevelsen av rättvisa och trivsel i skolan. Flickor tycker oftare om skolan än pojkar, men andelen minskar med stigande ålder för båda könen. Samma mönster ses då det gäller upplevelsen av rättvisa och trivsel. Det fanns skillnader i dessa frågor mellan de två regionerna i Svenskfinland i slutet av 90-talet då eleverna i regionen Österbotten, Åland gav mer positiva omdömen, men inte längre på 2000-talet. Elever i svenskspråkiga skolor anger i högre grad att de tycker om skolan jämfört med elever i finskspråkiga skolor, men trenden över tid är liknande i båda språkgrupperna. Däremot ser trenden för språkgrupperna olika ut gällande upplevelse av rättvisa och trivsel: elever i svenskspråkiga skolor har på 2000-talet upplevt en högre grad av rättvisa och trivsel, medan bilden var den motsatta i mätningarna på 90-talet.

Trots den ökade trivseln i skolan upplevde över hälften av alla elever i de svenskspråkiga skolorna år 2014 att skolarbetet var belastande. Andelen har varierat över tid i de övre års-

kurserna, men i årskurs 5 har det skett en jämn ökning från och med år 1998 till år 2014, både bland flickor och pojkar. Med stigande ålder blir det vanligare att skolarbetet känns belastande. Det senaste undersökningsåret var upplevd belastning överlag vanligare bland flickor än bland pojkar, och andelen som upplevde belastning var högst bland de 15-åriga flickorna. I början av tidsperioden och ända till 2006 har elever i regionen Österbotten, Åland upplevt en högre grad av belastning i jämförelse med eleverna i Södra Finland, men i slutet av tidsperioden närmade sig regionerna varandra. Trendutvecklingen ser olika ut bland elever i finsk- och svenskspråkiga skolor. På 2000-talet har elever i svenskspråkiga skolor i högre grad upplevt att skolarbetet är belastande, medan bilden på 90-talet var den motsatta.

Både pojkar och flickor upplever att de får ett gott stöd av föräldrarna i skolgången. Elever som går i årskurs 5 är nöjdst, men bedömningarna har blivit mer positiva i både årskurs 7 och 9 mellan år 2006 och 2014, vilket är den tidsperioden som kunde granskas. Den förändring som har skett bland elever i svenskspråkiga skolor har skett i södra Finland, och det senaste undersökningsåret angav elever där att de får mera stöd av föräldrarna än vad de i regionen Österbotten, Åland angav. Förändringen över tid har varit positiv också bland elever i finskspråkiga skolor, och då förändringen har varit större än bland elever i svenskspråkiga skolor jämnades skillnaderna mellan språkgrupperna ut det senaste undersökningsåret. Däremot finns det språkskillnader gällande frågan om föräldrarna vill hjälpa med problem i skolan, elever i svenskspråkiga skolor upplever oftare att detta är fallet.

Hurdana relationerna mellan eleverna i skolan är och hurdan utvecklingen har varit kunde följas upp utgående från mätningarna på 2000-talet. Skolbarnen i svenskspråkiga skolor upplever att relationerna mellan eleverna är goda, och i årskurs 7 och 9 har det skett en förbättring i omdömena under tidsperioden. Det sista undersökningsåret, år 2014, gav pojkar bättre omdömen än flickor. Elever i svenskspråkiga skolor ger mer positiva omdömen än elever i finskspråkiga skolor.

Andelen elever som uppger att de har mobbat andra har minskat från år 2006 till 2014 i de svenskspråkiga skolorna. Pojkar uppger oftare än flickor att de har mobbat, och med stigande ålder blir det något mera frekvent. Det finns inga signifikanta skillnader mellan språkgrupperna förutom att det inte har skett förändringar under tidsperioden bland elever i finskspråkiga skolor. Däremot har andelen elever i svenskspråkiga skolor som uppger att de regelbundet har blivit utsatta för mobbning hållits på samma nivå under mätningarna på 2000-talet. År 2014 var andelen bland flickorna 4–9 % och bland pojkarna 7–11 %. För flickornas del sjunker andelen med stigande ålder. I de finskspråkiga skolorna har andelen ökat från år 2006 till 2014, och det senaste undersökningsåret fanns skillnader mellan språkgrupperna: elever i finskspråkiga skolor uppgav något oftare att de har blivit mobbade regelbundet.

Majoriteten av barnen och ungdomarna har minst två nära vänner. I alla årskurser, under hela tidsperioden på 20 år, finns det ändå skolbarn som har angett att de inte har en endaste vän. I de svenskspråkiga skolorna är det en högre andel elever än i de finskspråkiga som anger att de har minst två nära vänner.

Hur lätt eleverna har att tala med sin bästa vän om sådant som verkligen oroar dem har följts upp under 2000-talet. Flickor upplever det lättare än pojkar att tala med sin bästa vän, men bland flickor har det skett en negativ förändring under tidsperioden och färre upplevde detta år 2014 jämfört med år 2006.

6. DISKUSSION

I föreliggande rapport har syftet varit att ge en mångsidig bild av de svenskspråkiga 11-, 13- och 15-åriga skolelevernas levnadsvanor, hälsa och välbefinnande samt sociala närmiljö och att identifiera förändringar som har skett under tidsperioden från år 1994 till 2014. Dessutom har språkmiljöns betydelse för dessa faktorer granskats. Rapporten är beskrivande till sin natur och kan ses som en grundrapport. För att förklara förändringar som skett över tid, eller förklara skillnader mellan elever i olika regioner av Svenskfinland och mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor, krävs noggrannare fortsatta analyser. Även studier som mera detaljerat analyserar skillnaderna baserat på språkmiljön, såsom eventuella olikheter vad gäller dessa skillnader bland pojkar och flickor i de olika åldersgrupperna, kan ge ökad förståelse för hälsoutvecklingen bland barn och ungdomar. Vid jämförelser mellan språkgrupper och över tid måste beaktas att fråge- och svarsformuleringen kan påverka resultaten: frågor kan ha en något olika innebörd i de olika språkgrupperna och även över tid kan innebörden ändras. Diskussionen i detta kapitel utgår från resultaten från de svenskspråkiga skolorna. Jämförelserna baserade på språkmiljön diskuteras under skilda underrubriker.

Resultaten från studien visar att majoriteten av barnen och ungdomarna som går i svenskspråkiga grundskolor har god hälsa och känner sig tillfreds med livet, och de känner sig inte ensamma mera än ibland. Flera levnadsvanor har förbättrats över tid. Under den undersökta 20-årsperioden har tandhygien blivit bättre, rökningen har klart minskat, liksom även alkoholkonsumtionen, och färre dricker sig berusade. Sömnens längd har inte ändrats under tidsperioden. Andelen skolbarn som dagligen konsumerar läsk och sötsaker är låg och har dessutom minskat under perioden från 2006 till 2014. I både hem- och skolmiljön ser det ut att ha skett flera positiva förändringar under den undersökta tidsperioden. De positiva resultaten gällande rökning och alkoholkonsumtion speglar en allmän trend bland skolelever i Europa (Inchley et al. 2016) och är jämförbara med resultat bland skolelever i bl.a. Sverige (Folkhälsomyndigheten 2014).

Levnadsvanor, hälsa och välbefinnande

Levnadsvanor som inte har förbättrats över tid bland eleverna i de svenskspråkiga skolorna är frukt- och grönsakskonsumtionen. Ett oroväckande resultat är att mindre än en tredjedel av flickorna och mindre än en femtedel av pojkarna dagligen äter både frukt och grönsaker. Speciellt oroväckande är resultatet gällande de 15-åriga pojkarna där andelen endast är 10 %. Samtidigt är andelen som varken äter frukt eller grönsaker dagligen rätt hög: över hälften av pojkarna och lite under hälften av flickorna. Eleverna i 15-års ålder, speciellt flickorna, lämnar också morgonmålet oätet; endast lite över hälften uppger att de dagligen äter morgonmål. Andelen som uppfyller WHO:s rekommendation för fysisk aktivitet för barn och unga – minst en timme fysisk aktivitet per dag – är även den rätt låg, men en positiv förändring mellan år 2006 och 2014 kan ses, speciellt bland pojkar. I internationell jämförelse, vad gäller daglig fysisk aktivitet, ligger de 11-åriga pojkarna och flickorna i de svenskspråkiga skolorna över medeltalet för

flickor och pojkar i motsvarande åldersgrupp i alla länder som deltagit i HBSC-studien (Inchley et al. 2016), medan de 13-åriga ligger just vid medeltalet och de 15-åriga under medeltalet. År 2014 uppfyllde endast 9 % av de 15-åriga flickorna rekommendationen, medan siffran för pojkarna i samma ålder var 15 %. Detta kan jämföras med att endast lite över hälften av 15-åringarna år 2014 rapporterade att de har god kondition.

Trots att tandhygien har förbättrats är det fortfarande bara 60–70 % av pojkarna, och 80 % av flickorna, som borstar tänderna enligt rekommendationerna, dvs. mer än en gång per dag, men skillnaderna mellan könen har minskat under tidsperioden.

Anmärkningsvärt är att andelen barn och ungdomar i svenskspråkiga skolor som anger hög livstillfredsställelse har sjunkit från år 2006 till 2014. En sjunkande trend mellan år 2002 och 2010 i vissa länder, Finland bland dem, har även rapporterats tidigare (Cavallo et al. 2015). Dessutom har andelen elever som återkommande har två eller flera somatiska besvär mer än en gång i veckan stigit. Speciellt oroväckande är resultaten för flickornas del. De 13- och 15-åriga flickorna ger en sämre skattning av sin hälsa och livstillfredsställelse jämfört med pojkar i samma ålder och har också oftare återkommande somatiska och psykiska besvär, vilket även är situationen i de flesta andra länder som deltagit i HBSC-studien (Inchley et al. 2016). Vid mera ingående jämförelser gällande psykosomatiska besvär med andra länder som deltagit i HBSC-studien bör beaktas att det finns skillnader gällande ett av de psykiska besvaren: i Finland frågas om känsla av depression, medan man i de andra länderna frågar om känsla av nedstämdhet (Hagquist et al. 2016). Bland de 15-åriga flickorna har andelen som uppger hög livstillfredsställelse sjunkit allra mest, samtidigt som deras upplevelse av ensamhet har stigit; de två senaste undersökningsåren har en femtedel av flickorna på årskurs 9 i de svenskspråkiga skolorna uppgett att de ofta känner sig ensamma, då motsvarande andel bland pojkarna är 9 %. Flickor i denna ålder har också en något skev kroppsuppfattning. Det senaste undersökningsåret upplevde en tredjedel av de 13-åriga och närapå hälften av de 15-åriga flickorna att de var för tjocka, trots att endast 8 % av flickorna på årskurs 7 och 13 % på årskurs 9 hade fetma eller övervikt. Andelen som anser sig vara för tjocka har ändå inte stigit bland flickorna under tidsperioden, snarare kan en nedåtgående trend ses som dock har stannat upp bland de 13- och 15-åriga flickorna det senaste undersökningsåret. Andelen pojkar och flickor med fetma eller övervikt har fortsatt öka bland 15-åringarna, medan en nedgång kan ses det sista undersökningsåret bland 11- och 13-åringarna. Fetma eller övervikt är överlag vanligare bland pojkar.

– Regionvisa skillnader i Svenskfinland och skillnader mellan språkgrupperna

Resultaten från jämförelsen mellan de två regionerna i Svenskfinland tyder på vissa oroande trender och resultat. Barnen och ungdomarna i regionen Österbotten, Åland uppger till lägre andel hög livstillfredsställelse och till högre andel att de ofta känner sig ensamma i jämförelse med barnen och ungdomarna i södra Finland. Samtidigt har förändringen över tid gällande självskattad hälsa gått åt olika håll i de två regionerna: i södra Finland har det skett en positiv utveckling, medan utvecklingen i regionen Österbotten, Åland varit negativ och därmed var det färre som där skattade sin hälsa som mycket god år 2014 jämfört med 2006. Barnen och ungdomarna i regionen Österbotten, Åland rapporterar till lägre andel att de är fysiskt aktiva och att de har god kondition i jämförelse med barnen och ungdomarna i södra Finland. Därtill har deras frukt- och grönsakskonsumtion gått ned mellan år 2006 och 2014, och är därmed klart

lägre än bland barnen och ungdomarna i södra Finland. Också då det gäller tandhygien är andelen som dagligen borstar tänderna mer än en gång per dag lägre bland eleverna i regionen Österbotten, Åland. Då alkoholkonsumtion och berusning tidigare varit vanligare bland elever i södra Finland fanns det inga skillnader mera mellan regionerna det sista undersökningsåret. Däremot var användningen av snus tidigare vanligare bland 15-åringarna, främst pojkarna, i regionen Österbotten och Åland, men då utvecklingen gått åt olika håll i de två regionerna fanns det år 2014 inga skillnader jämfört med södra Finland.

Studien visar att skillnaderna mellan elever i finsk- och svenskspråkiga skolor har minskat. På 2000-talet har det inte funnits skillnader mellan språkgrupperna vad gäller självskattad hälsa, livstillfredsställelse, ensamhet eller förekomsten av psykiska besvär. Det sista undersökningsåret fanns heller inga språkskillnader i förekomsten av somatiska besvär eller förekomsten av multipla somatiska och/eller psykiska besvär – där skillnaderna tidigare undersökningsår har varierat – och inte heller i användningen av snus. Däremot är läkemedelsanvändningen vanligare bland elever i finskspråkiga skolor, bland vilka också en jämn ökning i användningen av läkemedel över tid kan ses. Även fetma eller övervikt förekom i slutet av tidsperioden mera bland elever i finskspråkiga skolor än bland elever i svenskspråkiga skolor. Trots att andelen som dagligen äter frukt och grönsaker är låg bland elever svenskspråkiga skolor, är den ännu lägre bland elever i finskspråkiga skolor. Å andra sidan rapporterar en större andel elever i finskspråkiga skolor att de är fysiskt aktiva och att de har god kondition. Även alkoholkonsumtionen är lägre bland elever i finskspråkiga skolor jämfört med elever i svenskspråkiga skolor, medan det inte finns skillnader gällande berusning. Skillnaderna i tandhygien har minskat något under 2000-talet, men fortfarande borstar en lägre andel elever i finskspråkiga skolor tänderna mer än en gång dagligen jämfört med elever i svenskspråkiga skolor.

Social närmiljö

Tidigare studier har visat att faktorer i både hem- och i skolmiljön har samband med barns och ungdomars hälsa och välbefinnande samt med deras levnadsvanor (Viner et al. 2012). I det följande tas förändringar upp som skett i hemmiljön och i skolmiljön under den undersökta tidsperioden, baserat på barnens och ungdomarnas upplevelser. Även skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland och mellan språkgrupperna kommenteras.

En god atmosfär i hemmet, goda barn-föräldrarelationer och lätthet att kommunicera med föräldrarna kan ses som en hälsoresurs; lätthet att kommunicera med sina föräldrar har samband med bl.a. livstillfredsställelse, välbefinnande och levnadsvanor, med något olika utfall beroende på vilken förälder det gäller (Inchley et al. 2016). En stor andel av barnen och ungdomarna i de svenskspråkiga skolorna upplever att atmosfären i hemmet är bra och har lätt för att tala med sina föräldrar om saker som verkligen oroar dem, trots att andelen sjunker med stigande ålder. Det har skett en positiv utveckling över tidsperioden på 20 år och i internationell jämförelse, vad gäller lätthet att kommunicera med sina föräldrar, ligger barnen och ungdomarna nu över eller kring medeltalet för alla länder som deltog i den senaste HBSC-studien (Inchley et al. 2016). Pojkarna upplever ändå oftare än flickorna att de har lätt för att tala med sin pappa, och under 2000-talet har pojkarna oftare än flickorna bedömt att atmosfären i hemmet är bra.

Barn och ungdomar spenderar mycket tid i skolan, och längre tid med högre ålder; skolan har därmed en stor inverkan på barnens och ungdomarnas vardagsliv, och skolupplevelser-

na kan utgöra både en resurs för hälsa och välbefinnande och en riskfaktor, om upplevelserna är negativa (Viner et al. 2012; Inchley et al. 2016). Då det gäller skolmiljön visar studien att det överlag har skett en positiv utveckling. Bland elever i svenskspråkiga skolor har det skett en signifikant förbättring i upplevelsen av rättvisa och trivsel i skolan, och dessutom har andelen elever som tycker om skolan ökat på alla årskurser. Flickor ger en bättre bedömning än pojkar gällande båda dessa variabler, men bedömningarna blir mindre positiva med högre ålder bland både flickor och pojkar. Samtidigt stiger andelen som upplever att skolarbetet är belastande också med åldern, men till skillnad från det föregående är det flickorna som det sista undersökningsåret, år 2014, har upplevt skolarbetet mera belastande än vad pojkarna har gjort. Bland de 15-åriga flickorna var det närapå en femtedel som år 2014 upplevde skolarbetet mycket belastande. Studier visar ett klart samband mellan upplevelse av belastning av skolarbetet och subjektiva hälsobesvär, såsom huvudvärk, magont och svårigheter att somna (Ottová-Jordan et al. 2015).

Elevrelationerna i de svenskspråkiga skolorna är överlag goda, och i årskurs 7 och 9 kan en förbättring i omdömena ses under tidsperioden från 2006 till 2014. Det senaste undersökningsåret gav pojkarna bättre bedömningar än flickorna. Fortfarande uppgav 7–11 % av pojkarna och 4–9 % av flickorna att de blivit mobbade minst 2–3 gånger i månaden under de senaste månaderna. Andelen elever som uppger att de har mobbat andra har däremot sjunkit från år 2006 till 2014. Pojkar uppger oftare än flickor att de har mobbat andra. Mobbning utgör en allvarlig risk som kan ha långtgående negativa konsekvenser med tanke på individens fysiska, psykiska och sociala hälsa – både för den som blir mobbad och den som mobbar (Pörhölä 2008).

Då det gäller vänskapsförhållanden upplever flickorna det lättare än pojkarna att tala med sin bästa vän om sådant som verkligen oroar dem, men det har skett en negativ förändring så att färre flickor rapporterade detta det senaste undersökningsåret jämfört med det föregående. Trots att de flesta barn och ungdomar i alla fall har två nära vänner, har det under hela tidsperioden funnits elever som inte har enda vän: 2–3 % av flickorna och 2–4 % av pojkarna i de svenskspråkiga skolorna år 2014.

– Regionvisa skillnader i Svenskfinland och skillnader mellan språkgrupperna

Under 90-talet har det funnits en del skillnader mellan de två regionerna i Svenskfinland då det gäller barnens och ungdomarnas upplevelse av sin sociala närmiljö, både hemmiljön och skolmiljön, men under 2000-talet har regionerna närmast sig varandra i de flesta frågor. Undantagen gäller upplevelsen av hur belastande skolarbetet är – där en större andel elever i regionen Österbotten, Åland än i södra Finland ända fram till år 2006 har upplevt att skolarbetet är belastande – samt upplevelsen av föräldrarnas stöd i skolgången där det har uppkommit skillnader så att eleverna i södra Finland upplever att de får mera stöd.

De största skillnaderna mellan elever i svensk- och finskspråkiga skolor vad gäller den sociala närmiljön kan ses i upplevelserna av skolmiljön. Eleverna i svenskspråkiga skolor tycker bättre om skolan och ger bättre omdömen om relationerna eleverna emellan i jämförelse med dem i finskspråkiga skolor. Det har också skett en något större förändring över tid i upplevelsen av rättvisa och trivsel i skolan bland eleverna i svenskspråkiga skolor, vilket resulterat i att deras omdömen på 2000-talet har varit mer positiva än bland eleverna i finskspråkiga skolor, medan situationen på 90-talet var den motsatta. Samtidigt har en större andel elever i svenskspråkiga

skolor upplevt skolan belastande under 2000-talet, där bilden också i denna fråga var den motsatta på 90-talet. Även i fråga om vänskapsförhållanden finns det skillnader: i de svenskspråkiga skolorna är det en större andel elever som anger att de har minst två nära vänner.

Konklusioner

Hälsa och välbefinnande påverkas förutom av genetiska faktorer samt kön och ålder, också av levnadsvanor, den sociala och fysiska närmiljön och övriga omständigheter i det omgivande samhället – såsom socioekonomiska faktorer – som bildar en del av hälsans s.k. bestämningsfaktorer. Både närmiljön och faktorer i det omgivande samhället kan förändras så att de uppmuntrar till och ger möjligheter för goda levnadsvanor, och så att de blir mera stödjande för barnen och ungdomarna och för deras hälsa och välbefinnande.

Allmänt taget kan om den sociala närmiljön bland elever i svenskspråkiga skolor sägas att flickorna generellt sett oftare ger mer positiva bedömningar av skolmiljön, medan pojkarna oftare ger mer positiva bedömningar av hemmiljön. Detta är också den övergripande bilden bland länderna som deltagit i HBSC-studien (Inchley et al. 2016). Det senaste undersökningsåret har flickorna i jämförelse med pojkarna ändå upplevt skolarbetet mera belastande och elevrelationerna i skolan något mindre bra – trots att bedömningarna av elevrelationerna har blivit mer positiva över tid också bland flickor – samtidigt som det bland flickorna har skett en negativ förändring gällande kommunikationen med vänner. Det finns också skillnader mellan åldersgrupperna i bedömningarna av hem- och skolmiljön; bedömningarna gällande många av variablerna blir mindre positiva med högre ålder. Även i denna fråga är bilden liknande bland barn och ungdomar i andra länder (Inchley et al. 2016). I vilken mån de här faktorerna eller andra faktorer i barnens och ungdomarnas vardagsliv och i samhället i stort – såsom förändringar i användningen av elektroniska media och ett mera individcentrerat och utseendefixerat samhälle – kan förklara de negativa förändringarna gällande hälsa och välbefinnande som skett, speciellt bland flickorna på de högre årskurserna, kräver vidare analyser.

Det krävs fortfarande satsningar i skolmiljön för att barn och ungdomar skall uppleva en god nivå av rättvisa och trivsel och att de tycker om skolan. Speciellt pojkarnas situation borde uppmärksammas, liksom eleverna på högstadiet. Tidigare undersökningar har t.ex. visat att känsla av skoltillhörighet kan fungera som en skyddande faktor vad gäller riskbeteende såsom rökning och alkoholbruk, medan låg grad av skoltillhörighet har samband med sämre mental hälsa och med riskbeteende (Bond et al. 2007). Bland annat känsla av ensamhet kan påverkas genom insatser i skolmiljön (Lyyra et al. 2016). Samtidigt kan man fråga sig vad som är anorlunda i den svenskspråkiga skolmiljön då eleverna i svenskspråkiga skolor tycker bättre om skolan och upplever att elevrelationerna är bättre. Detta kräver fortsatta analyser och studier.

Förändringar och skillnader i bakgrundsfaktorerna kan förklara en del av trenderna samt skillnaderna baserade på språkmiljön, och fortsatta mera noggranna analyser behövs. Generellt kan sägas att det gällande boendeort finns skillnader mellan eleverna i svensk- och finskspråkiga skolor så att elever i svenskspråkiga skolor i högre grad bor på landsbygden. Elever i svenskspråkiga skolor lever också oftare i kärnfamilj och upplever i högre grad att familjens ekonomiska situation är mycket eller ganska god i jämförelse med elever i finskspråkiga skolor. Både bland elever i finsk- och svenskspråkiga skolor har det skett en förändring i upplevelsen av familjens ekonomiska situation från 1990-talet till 2000-talet, så att en högre andel upplever att fa-

miljen har en god ekonomisk situation. Andelen som rapporterar att familjens ekonomiska situation inte riktigt eller inte alls är god har minskat en aning, men fortfarande upplever 5–6 % av barnen och ungdomarna att detta är fallet. Studier visar att social ojämlikhet har en stor inverkan på hälsa, också bland barn och ungdomar (Currie et al. 2012; Moor et al. 2015).

Skolan kan erbjuda en stödjande omgivning för barns och ungdomars hälsa och välbefinnande oberoende av familjeomständigheter (Inchley et al. 2016), samtidigt som även kommunen och närsamhället i högre grad kan utvecklas med utgångspunkt från tanken om en stödjande miljö, både fysiskt och psykosocialt. Frukt- och grönsakskonsumtionen, till exempel, kan påverkas genom ett ökat utbud i skolan, men också genom att fästa uppmärksamhet vid hur man serverar grönsaker vid skollunchen. Barn och ungdomar är speciellt mottagliga för faktorer i omgivningen, och ett angreppssätt som betonar de sociala determinanternas betydelse för hälsa, välbefinnande och levnadsvanor är av största vikt (Inchley et al. 2016). Det finns tydliga skillnader i hälsa och välbefinnande, i levnadsvanor och upplevelsen av den sociala närmiljön mellan flickor och pojkar, mellan olika åldersgrupper och även regionalt. Resultaten tyder på ett behov av riktade hälsofrämjande interventioner för flickor och pojkar, för olika åldersgrupper och regionalt. Trots förbättringarna som har skett i kommunikationen med föräldrarna är det fortfarande viktigt att satsa på kommunikationsfärdigheter, t.ex. inom skolämnet hälsokunskap, speciellt då det gäller de högre årskurserna. Stödgrupper för föräldrar till barn i högstadietid kunde vara välkommet, men även interventioner på samhällsnivå som stöder familjerna. Forskning tyder på att föräldrarnas nyckelroll som hälsoresurs kvarstår under hela uppväxttiden (Inchley et al. 2016).

Hälsa och välbefinnande skapas i vardagslivet. Förutom strukturella faktorer – såsom välbefinnande, jämlikhet och tillgång till utbildning – är det avgörande för barns och ungas hälsa att ha stödjande och trygga familjer och skolor, stödjande och positiva vänner (Viner et al. 2012) och ett stödjande och tryggt närsamhälle. Känslan av delaktighet, av att bli hörd och få påverka de förhållanden som bestämmer ens hälsa och välbefinnande är utgångspunkten i hälsofrämjande enligt WHO:s Ottawadeklaration (WHO 1986) och gäller också för barn och unga, beaktande ålder och mognad. Det är alltså angeläget att barnen och ungdomarna får vara med i besluten om hälsofrämjande interventioner.

REFERENSER

- Bond L, Butler H, Thomas L, Carlin J, Glover S, Bowes G, Patton G (2007) Social and School Connectedness in Early Secondary School as Predictors of Late Teenage Substance Use, Mental Health, and Academic Outcomes. *Journal of Adolescent Health* 40:357.e9,357.e18.
- Bronfenbrenner U. (1979) *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Cavallo F, Dalmaso P, Ottová-Jordan V, Brooks F, Mazur J, Välimaa R, Gobina I, Gaspar de Matos M, Raven-Sieberer U (2015) Trends in life satisfaction in European and North-American adolescents from 2002 to 2010 in over 30 countries. *The European Journal of Public Health* 25:80–2.
- Currie C, Zanotti C, Morgan A, Currie D, de Looze M, Roberts C et al., editors (2012) *Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey*. Copenhagen: World Health Organization, regional office for Europe.
- Folkhälsomyndigheten (2014) *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/2014. Grundrapport*. www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material
- Hagquist C, Välimaa R, Simonsen N, Suominen S. (2016) Differential Item Functioning in Trend Analyses of Adolescent Mental Health – Illustrative Examples Using HBSC-Data from Finland. *Child Indicators Research* pp 1–19.
- Inchley J, Currie D, Young T, Samdal O, Torsheim T, Augustson L, Mathison F, Aleman-Diaz A, Molcho M, Weber M, Barnekow V, editors (2016) *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's well-being. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2013/2014 survey*. Copenhagen: World Health Organization, regional office for Europe.
- Kannas L, Brunell V, redaktörer (2000) *Subjektiv hälsa, hälsovanor och skoltrivsel. Jämförelse mellan svensk- och finskspråkiga elever 1994–1998*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Terveystieteiden laitoksen julkaisusarja, 10/2000.
- Lyyra N, Välimaa R, Leskinen E, Kannas L, Heikinaro-Johansson P (2016) Koululaisten yksinäisyys. *Kasvatus* 47 (1), 34–47.
- Moor I, Richter M, Ravens-Sieberer U, Ottová-Jordan V, Elgar FJ, Pfortner T (2015) Trends in social inequalities in adolescent health complaints from 1994 to 2010 in Europe, North America and Israel: The HBSC study. *The European Journal of Public Health* 25:57–60.
- Ottová-Jordan V, Smith ORF, Augustine L, Gobina I, Rathmann K, Torsheim T, Mazur J, Välimaa R, Cavallo F, Jericec Klanscek H, Vollebergh W, Meilstrup C, Richter M, Moor I, Ravens-Sieberer U (2015) Trends in health complaints from 2002 to 2010 in 34 countries and their association with health behaviours and social context factors at individual and macro-level. *Eur J Public Health* 25:83–9.
- Pörhölä M (2008) *Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä – Miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaisuhteille? I publikationen: M. Autio, K. Eräranta & S. Myllyniemi (red.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian Neuvotte-lukunta och Stakes.*

- Suominen S, Välimaa R, Tynjälä J, Kannas L (2000) Minority status and perceived health: a comparative study of Finnish- and Swedish-speaking schoolchildren in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health* 28:179–187.
- Suominen S (2014) Maamme ruotsin- ja suomenkielisen väestön terveiserot. *Katsaus. Duodecim* 130:161–7.
- Viner RM, Ozer EM, Denny S, Marmot M, Resnick M, Fatusi A, Currie C (2012) Adolescence and the social determinants of health. *The Lancet* 379:1641–52.
- WHO (1986) *Ottawa Charter for health promotion*. Geneva: World Health Organization.

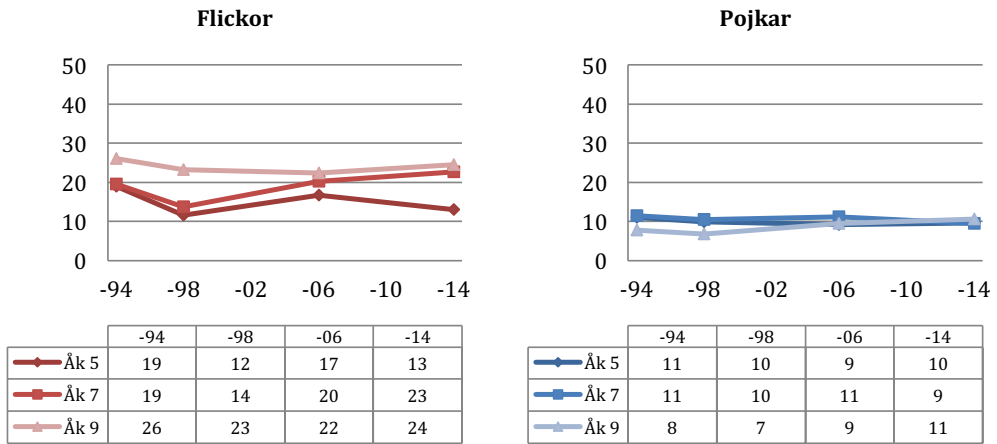
Bilagor

Bilaga 1

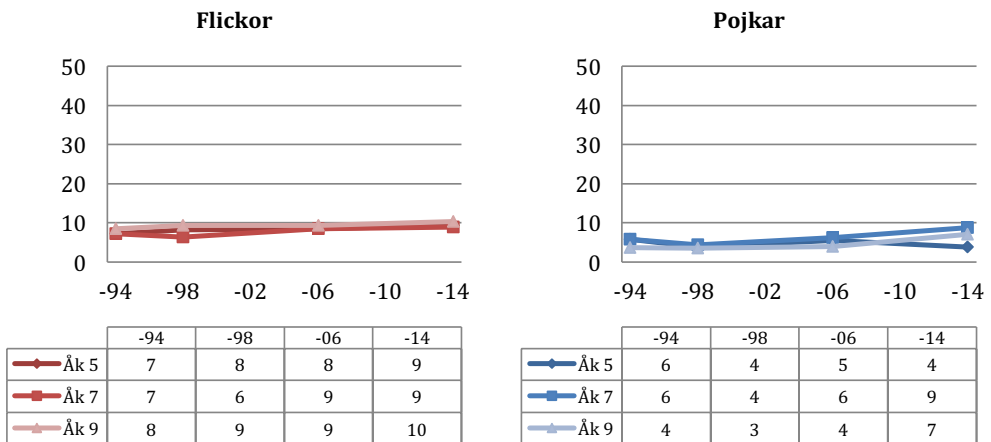
Tabell 1. Faktorstruktur över påståenden om skolupplevelser (på basen av år 2014, alla elever) med laddningar för de enskilda variablerna och summavariabler med inre konsistens

SUMMAVARIABLER (frågat åren)	Laddning	Cronbach's alpha
UPPLEVELSE AV RÄTTVISHET OCH TRIVSEL I SKOLAN (1994 till 2014)		0.83
Lärarna bemöter oss elever rättvist	,834	
Vi har rättvisa regler i vår skola	,690	
Lärarna uppmuntrar mig att säga min egen åsikt under lektionerna	,655	
Eleverna behandlas för strängt i vår skola	-,609	
Lärarna är intresserade av hur det går för mig	,568	
Jag får extra hjälp när jag behöver det	,490	
Jag känner att jag tillhör den här skolan	,396	
FÖRÄLDRASTÖD (2006 och 2014)		0.83
Mina föräldrar vill hjälpa mig om jag har problem i skolan	,782	
Mina föräldrar är intresserade av vad som händer mig i skolan	,758	
Mina föräldrar uppmuntrar mig att lyckas i skolan	,734	
Mina föräldrar vill hjälpa mig med hemuppgifterna	,722	
Mina föräldrar kommer gärna till skolan för att prata med läraren	,587	
ELEVRELATIONER (2006 och 2014)		0.78
De flesta av mina klasskamrater är vänliga och hjälpsamma	,786	
Eleverna trivs bra tillsammans	,734	
De andra eleverna accepterar mig som jag är	,726	
Jag känner mig trygg i vår skola	,389	

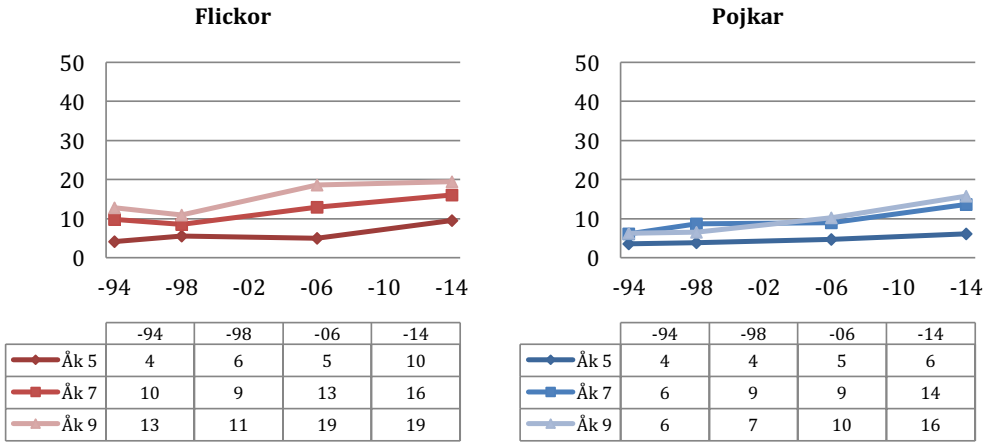
Bilaga 2

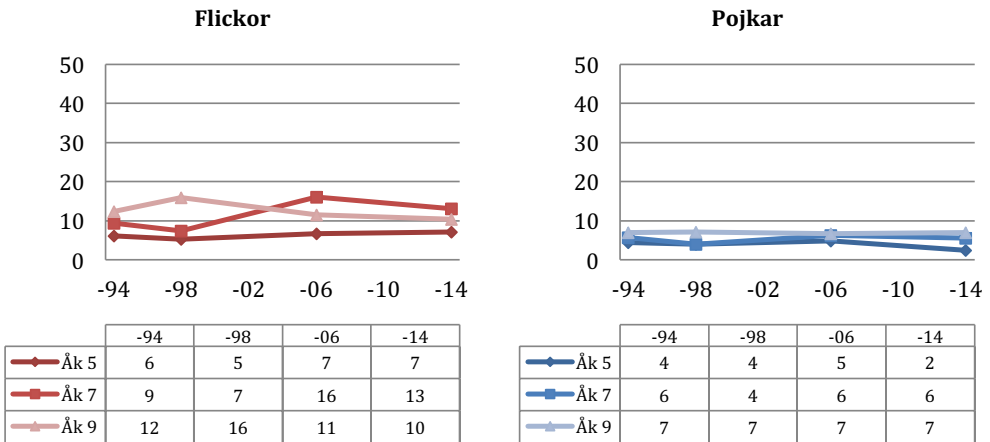
Figur 1. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som har haft *huvudvärk* mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Figur 2. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som har haft *magont* mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

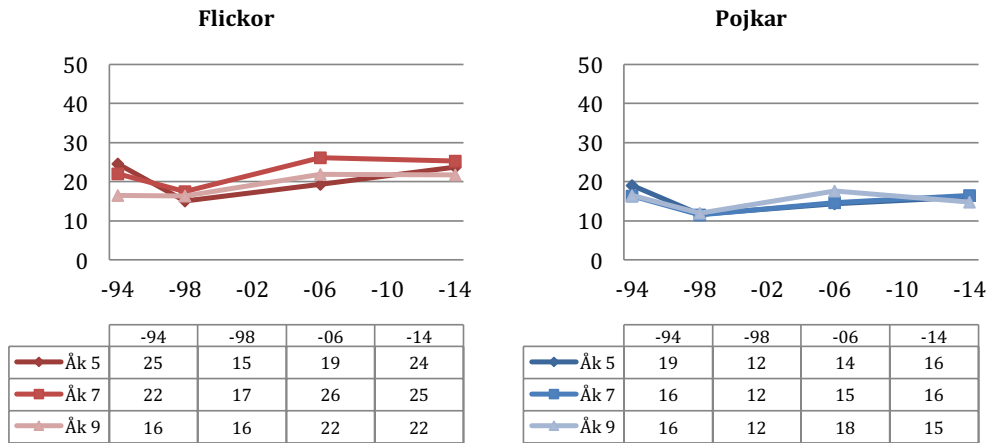

Figur 3. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som har haft ryggbesvär mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

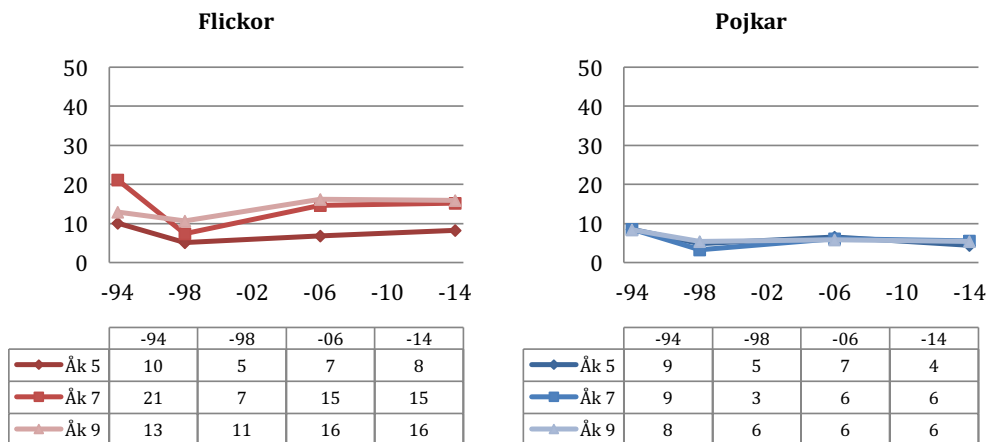

Figur 4. Andelen flickor och pojkar som har haft yrse/ mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

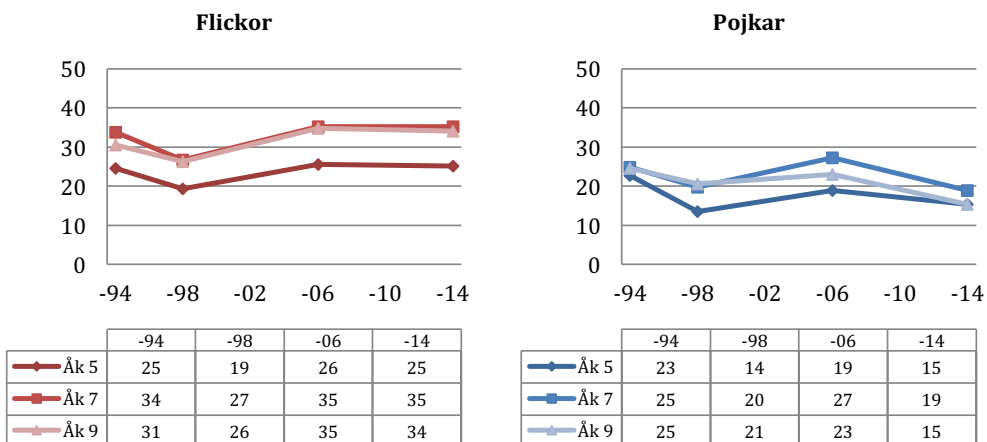
Bilaga 3

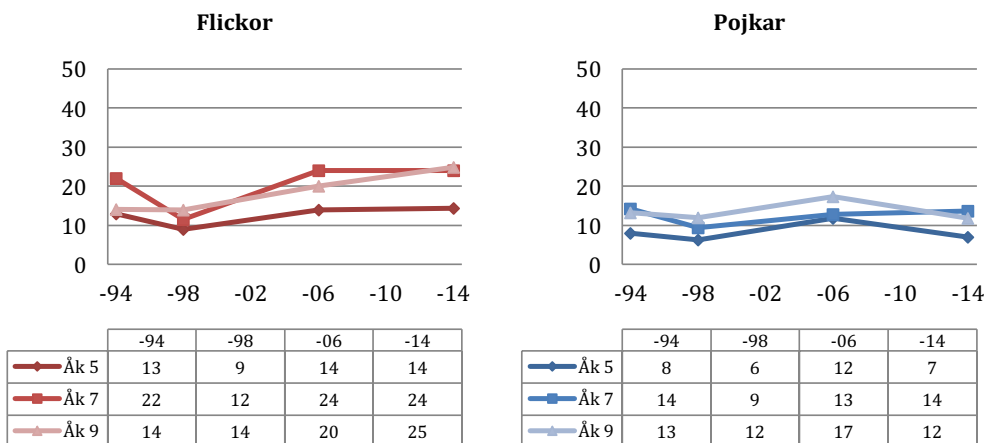
Figur 1. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som haft *sömnsvårigheter* mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Figur 2. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som *känt sig deprimerade* mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Figur 3. Andelen flickor och pojkar i respektive årskurs som känt sig irriterade eller på dåligt humör mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Figur 4. Andelen flickor och pojkar som känt sig nervösa mer än en gång i veckan under det senaste halvåret, år 1994–2014, svenskspråkiga skolor (%)

Samfundet Folkhälsan
Folkhälsans forskningscentrum

Jyväskylän yliopisto
Terveystieteiden tutkimuskeskus
Julkaisu 7, 2016

ISSN 1795-1011
ISBN 978-951-39-6770-3 (nid.)
ISBN 978-951-39-6771-0 (pdf)